

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

II.7 LES SOCIETATS SECRETES⁷⁰⁶

Tot sembla indicar que la maçoneria es començà a conèixer a Espanya a la tornada del comte Aranda de París, però degut a la repressió de la Inquisició tingué pocs adeptes en aquests primers moments⁷⁰⁷. La maçoneria començaria a ampliar els seus adeptes durant el govern de Godoy⁷⁰⁸. Tot i això, no fou fins l'entrada de les tropes franceses a Espanya el 1808 que la maçoneria començà a adquirir importància, tant al territori dominat pels espanyols com al que dominaven els francesos (per exemple al Madrid de Josep Bonaparte): *“la invasión francesa la trajo con la doble plaga de la guerra extranjera y civil, el germen del masonismo origen fecundo de todas sus desgracias”*⁷⁰⁹. A Catalunya durant els anys de la guerra del francès van funcionar fins a cinc lògies maçòniques: tres a Barcelona, una a Girona i una altra a Figueres⁷¹⁰. Com assenyala Josep Clara per les

⁷⁰⁶ Per aquest tema és necessària la consulta del treball de José Antonio FERRER BENIMELI: Masonería española contemporánea. Vol.1 1800-1868, Madrid, 1980 i “Implantación de logias y distribución geográfico-histórica de la masonería española”, dins J. A. FERRER BENIMELLI (coord.): La masonería en la España del siglo XIX, Valladolid, 1987, vol.I, pàg.57-68, i Iris M: ZABALA: Masones, comuneros y carbonarios, Madrid, 1971, pàg.35-122 pel Trienni. Vegeu, també, les pàgines que hi dedica BAYO: Historia..., vol.II i III. Per Catalunya tenim pocs estudis i, el més important, de Pere SANCHEZ: La lògia Lealtad. Un exemple de maçoneria catalana (1869-1939), Barcelona, 1984, no abasta els anys del Trienni. Alguna informació sobre el Trienni a Manuel FERNANDEZ ALVAREZ: Las sociedades secretas y los orígenes de la España contemporánea, Madrid, 1961 (es limita a quantificar les dades servades als volums LXVI i LXVII dels “Papeles Reservados de Fernando VII” de l'APR, segons les quals el principals nuclis de la maçoneria i la comuneria estaven a l'Exèrcit i el funcionariat); Vicente LA FUENTE: Historia de las Sociedades secretas, antiguas y modernas, Barcelona, 1932, I, pàg.315-364; Antonio EIRAS ROEL: “Sociedades secretas republicanas en el reinado de Isabel II”, dins Hispania, LXXXVI (1962), pàg.251-310 (pàg.253-266 pel Trienni). Vegeu també Vicente CÁRCEL ORTI: “Masones eclesiásticos españoles durante el Trienio liberal (1820-1823)” dins Archivum Historiae Pontificiae, núm.9 (1971), pàg.249-277.

⁷⁰⁷ Sobre aquest tema cal consultar la bibliografia més general de José A. FERRER BENIMELI: Masonería española contemporánea, vol.1 1800-1868, Madrid, 1987, i el monogràfic d'Historia 16, “La Masonería”, extra IV (1977). Menys útil per aquest anys és Leo TÁXIL: La España Masónica, Barcelona, 1888 (reedició València, 1993). Vegeu també ZABALA: Masones..., pàg.9-33.

⁷⁰⁸ Manuscrit anònim sobre la maçoneria espanyola al vol.77, fol.205-212 dels “PRFVII” de l'APR [reproduït per ZAVALA: Masones..., pàg.217-220]. Vegeu FERRER: Masonería..., pàg.23-37.

⁷⁰⁹ “Noticia acerca de las Sociedades secretas organizadas en España hasta el año 1823 y sobre las de Cataluña en particular” al vol.77, fol.205-221 dels “PRFVII” de l'APR. Aquest manuscrit coincideix molt, fins el punt que penso que és el mateix, amb el que es publicà a la Biblioteca de la Religión, o sea colección de obras contra la incredulidad y errores de estos últimos tiempos, volum XXV, Madrid, 1829, reproduït per LA FUENTE: Historia..., pàg.344-353 i ZAVALA: Masones..., pàg.220-229

⁷¹⁰ Vegeu José A. FERRER BENIMELI: “La masonería bonapartista en Cataluña. La logia “Napoleón le Grand” de Gerona (1811-1813) y la de “Les Amis de la Réunion” de Figueras (1812-1813)”, dins Estudios en Homenaje al doctor Frutos, Saragossa, 1977, pàg.119-144, i : Masonería..., pàg.58-70; a “La implantación...”, pàg.60-62, diu que a Barcelona foren quatre les societats del Gran Orient de França durant aquests anys: “Los Amigos fieles de Napoleón”, “La Feliz Reunión”, “El Triunfo de la Amistad”, i “Napoleón”. Per Girona vegeu Josep CLARA: Els fills de la llum, Figueres, 1988, pàg.18-23; a Girona “Napoleón el Grande” i a Figueres “Los Amigos de la Reunión”.

societats gironines, estaven integrades quasi exclusivament per funcionaris i militars francesos⁷¹¹.

Tot i que la tornada a l'absolutisme comportà una certa regressió de la maçoneria per la marxa dels francesos, per l'emigració dels afrancesats i la repressió de Ferran VII, no va desaparèixer, ans al contrari, continuà desenvolupant-se durant aquests anys (1814-1819)⁷¹²: *“Los descontentos, los liberales y muchos prisioneros a su vuelta ayudados por afrancesados eminentes, organizaron logias independientes, pero que luego reconocieron la supremacia de un grande oriente liberal que fue constituido en Madrid”*⁷¹³, i amb una característica pròpia *“desde entonces la masonería tubo un fin puramente político, solo se trató de restablecer la constitución”*⁷¹⁴, tal i com demostra l'important paper que jugaren en diferents conspiracions liberals, i sobretot en la de 1820 les lògies de Cadis i Madrid⁷¹⁵.

Amb la revolució de 1820 va anar creixent la influència de les lògies maçòniques al govern. A Madrid s'instal·laren al *“Grande Oriente”*⁷¹⁶ la plana major dels oficials de l'exèrcit de l'illa. Des del centre del *“Grande Oriente”* es mantenia correspondència amb els Capítols Generals de les Províncies i aquests amb les lògies de les diferents localitats, per discutir sobretot de qüestions polítiques⁷¹⁷. Com assenyalava l'anònim redactor d'una crònica de la maçoneria espanyola: *“consolidado el régimen constitucional, esta masonería que habia contribuido a sacarlo de las cenizas, trató de sacar el fruto de sus esfuerzos y supo dar a entender a los que se pusieron a la cabeza de los negocios que sin ella no podrían marchar estos, siendo única dueña de la opinión.”*⁷¹⁸ El cert era que, com assenyalava Alcalá Galiano, a l'inici del Trienni liberal aquestes societats tenien un gran poder i influència: *“la sociedad secreta causadora de la revolución se hallaba en un pie de fuerza respetable. Bien constituido en ella un gobierno, abarcaba su poder a toda España, siendo más robusto en la milicia que en las demás clases del Estado, aunque en todas contaba con cuerpos celosos en su servicio”*⁷¹⁹.

⁷¹¹ CLARA: *Els fills...*, pàg.18-23.

⁷¹² FERRER: *Masonería...*, pàg.115-133 i 152-156.

⁷¹³ “Noticia...”, fol.214-221.

⁷¹⁴ “Noticia...”, fol.205-212.

⁷¹⁵ La “Noticia...”, fol.210, assenyalava, per exemple que el cop de 1820 *“fue mucho tiempo meditado y alimentado en las logias”*. Vegeu FERRER: *Masonería...*, pàg.134-145.

⁷¹⁶ Per aquesta organització vegeu FERRER: *Masonería...*, pàg.82-114.

⁷¹⁷ Vegeu FERRER: *Masonería...*, pàg.134-151.

⁷¹⁸ Manuscrit anònim sobre la maçoneria espanyola al vol.77, fol.205-212 dels “PRFVII” de l'APR

⁷¹⁹ ALCALÁ GALIANO: *Historia...*, pàg.106-107.

Tot fa pensar que les societats secretes tingueren una gran importància a Catalunya durant el Trienni liberal, o almenys això és el que es desprèn de l'informe fet per un carbonari francès on es ressegueix des dels maçons fins el club dels italians, assenyalant Gironella com a cap dels comunsers de Barcelona on, segons l'autor, arribarien a tenir 500 afiliats i el periòdic El Constitucional; mentre els maçons crearien El Indicador Catalán⁷²⁰ i, més tard, els carbonaris el Eco de la Ley. En la mateixa direcció apunta l'abundant informació i papers sobre aquestes societats a Catalunya trobats al napolità coronel Vizente Pisa que estigué a Espanya els anys 1822-1823⁷²¹.

Pel conjunt de l'estat les dades que ofereix Fernández Álvarez, assenyalen que, a més dels advocats (141 maçons i comunsers), els funcionaris (400), i l'oficialitat de l'exèrcit (912), les societats secretes també tingueren un important nombre de clergues, fins a 190 (la majoria de la maçoneria), evidentment es tracta d'unes dades que tant sols fan referència a la penetració en l'estat de les societats secretes (uns 1.600 homes), i que no té en compte la societat civil⁷²². No hem d'oblidar, però, com es fa sovint, que els contrarevolucionaris també organitzaren les seves societats secretes durant el Trienni, com "El Ángel exterminador" i la "Junta Apostólica" i que realitzaren una tasca important d'agitació i propaganda, i fins i tot, d'elaboració teòrica de caràcter ultraconservador i reaccionari⁷²³.

⁷²⁰ "Sociétés secretes espagnoles jusqu'en 1823", a l'ADPO, lligall 4MP-575. Aquest informe coincideix força amb els que es serveixen al volum LXVII, fol.205-212 i 285-292 dels PRFVII-APR. Aquest periòdic en altres fonts es atorgat als maçons. Sobre els comunsers vegeu Marta RUIZ JIMENEZ: El liberalismo comunero: una consideración especial de El Zurriago (1821-1823), 3 vol., tesi doctoral inèdita, Universidad Complutense de Madrid, 1999, especialment el vol.2, pàg.343-345 per Catalunya.

⁷²¹ AHN, Estado, lligall 3.141-1. Amb abundant correspondència dels anys 1820-1823, entre Itàlia, Madrid i Barcelona. Sobre l'activitat d'aquestes lògies secretes en tenim una mostra novel·lada a , Pio BAROJA a Con la pluma y con el sable, Madrid, 1915, pàg.231-249, on assenjala la profunda divisió que hi havia entre les dues més importants: "*Los comuneros abominaban de los masones, a quienes llamaban pasteleros. Los masones acusaban a los comuneros de estar protegidos por los absolutistas y de recibir dinero de Fernando y de la Santa Alianza*" (pàg.243). Dins d'aquestes societats s'hi movien personatges de difícil classificació, com mostra l'exemple de José Manuel de Regato (vegeu Pedro PEGENAUTE: Trayectoria y testimonio de José Manuel de Regato, Pamplona, 1978, pàg.145-272 pel Trienni).

⁷²² D'aquestes només consten a Catalunya un advocat maçó i dos funcionaris (FERNANDEZ: Las Sociedades..., pàg.17-28).

⁷²³ Vegeu Josep FONTANA: "Les societats secretes absolutistes en 1823-1825, segons els informes diplomàtics francesos", dins Homenaje al Dr. D. Juan Reglá Campistol, València, 1975, vol.II, pàg.279-285; Joaquin del MORAL: "Sociedades secretas <Apostólicas> y partidas <realistas> en el Trienio Constitucional (1820-1823)", dins Manuel TUÑÓN DE LARA: Sociedad, política y cultura en la España de los siglos XIX -XX, Madrid, 1973, pàg.21-31, i "Las sociedades secretas <ultrarrealistas> de España y Portugal (1821-1832)", dins Sistema, núm.8 (1975), pàg.31-56; Luis ALONSO TEJADA: Ocaso de la Inquisición, Madrid, 1969. També FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: Estudio..., I, pàg.124-125 que assenjala que aquestes societats ultres "*siguiendo las instrucciones de la congregación apostólica que desde Roma dominaba el gabinete secreto del Rey, se predicaba de lo alto del púlpito la rebelión y la guerra civil*". José L. COMELLAS: "Sobre los orígenes del carlismo", dins Alfonso BULLON DE

Les societats secretes han merescut sempre, malgrat que també les utilitzaren, la crítica aferrissada dels reaccionaris, atorgant-los el protagonisme en tots els mals del país:

*“Las sociedades secretas no eran más que un ensayo para jugar a los jacobinos, como en Francia”, “Elevados estos al poder, echóse de ver al punto que el bienestar que buscaban era el suyo particular y el de sus paniaguados; y la codicia que manifestaron, su hambre de destinos y sus escandalosas dilapidaciones, abrieron bien pronto los ojos a los pocos ilusos que pudieran haberse dejado llevar de aquellas palabras”*⁷²⁴.

El mateix venia a dir el rector de Sant Andreu de la Barca (Baix Llobregat) quan es queixava amargament que durant el Trienni *“tot era mogut dels francmaçons y ses lògies infernals.”*⁷²⁵

Però no eren tant sols els reialistes, també els liberals moderats acusaren aquestes societats dels mals del país (naturalment es referien a les que ells no controlaven): *“incalculables son los perjuicios ocasionados a la libertad por las sociedades secretas. Han sido siempre la fragua de las doctrinas anárquicas, de los motines, de las sediciones, y nunca cesaron de conspirar hasta que la una invadió el poder y se sentó en las sillas de la secretaria del despacho”*⁷²⁶. L'actuació de les societats patriòtiques i de les societats secretes, junt a la mobilització popular espantaren de valent als absolutistes i als liberals moderats⁷²⁷. També Miraflores s'expressa en el mateix sentit:

“Aun no habia concluido la Junta sus importantes funciones, y ya Madrid empezaba a apercebirse de los Agentes secretos que, creyendo consolidar la revolución, la minaban

MENDOZA: Las guerras carlistas, Madrid, 1993, pàg.37, arriba a afirmar que *“es una de tantas invenciones a posteriori del bando liberal que acabaron haciendo fortuna en la literatura histórica, hasta seducir, en ocasiones, a autores actuales”*, en el mateix sentit vegeu BARDINA: Orígenes..., pàg.361.

⁷²⁴ LA FUENTE: Historia..., pàg.333 i 338. En el mateix sentit ENSAYO imparcial..., pàg.144, i BARDINA: Orígenes..., pàg.308-324. MARTIGNAC: Essai..., pàg.260-261, defineix els francmasons com *“une sorte de réserve et de modération”* i els Comuneros com *“une association plus hardie et plus dangereuse”*. Una crítica despiadada a les societats secretes espanyoles a MENÉNDEZ PELAYO: Historia..., II, pàg.752-759, on diu que *“predominaba, [...], el interés, más que las doctrinas”*. Molt més al·lucinant encara, com el seu títol indica, és encara Marques de VALDERRAMA: Carlismo y Masonería. Tácticas Alucinantes, Madrid, 1972, pàg.17-39, especialment. Vegeu també WALTON: The revolution..., pàg.325-328, que les acusa de produir la misèria universal: *“atacant cada ordre de l'estat i estenent la seva influència perniciososa tan a la cabana del pagès com al palau del noble.”* Vegeu també COMELLAS: El Trienio..., pàg.105-117.

⁷²⁵ Reproduït per GORT: Història..., pàg.246. Vegeu també ENSAYO imparcial..., pàg.140.

⁷²⁶ MIÑANO: Examen..., pàg.84 i en el mateix sentit s'expressaven BAYO: Historia..., II, pàg.289-291 i Manuel de BOFARULL y BROCA: Historia crítica (civil y eclesiástica) de Cataluña, Barcelona, 1878, vol.IX, pàg.524.

⁷²⁷ CARNE: Ecsámen..., pàg.84. Vegeu la descripció que en fa FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA: Mis memorias ..., vol.I, pàg.16-17 que no s'amaga de tenir unes opinions *“muy realistas, bien por el ejemplo que mis hermanos me ofrecían, escuchando sus conversaciones e interesándome ardientemente en sus vicisitudes, bien por la especie de veneración, casi religiosa, que la persona del rey me inspiraba”*.

desacreditándola; y ya veía con escándalo las asquerosas reuniones llamadas Sociedades Patrióticas, que en el Café de Lorenzini y de San Sebastián, presentaban una copia servil de los Clubs del año 1789 en Francia. ya el hombre observador se disgustaba de que la hez de la sociedad quisiese tomar la iniciativa de las reformas, y observaba al mismo tiempo, que aquellas reuniones no eran más que unos ecos miserables de otras, cuya existencia, cuyos deseos e intenciones, si bien por entonces no eran más que consolidar la revolución, dejaban ver la ambición de mando que era su término.[...].

A nadie se oculta que semejantes Sociedades, existentes en Europa de poco tiempo a esta parte, no pueden dejar de ser esencialmente contrarias a la estabilidad de los Gobiernos y aun a la buena administración, contrario por lo mismo al interés general, fomenta las ambiciones particulares, y acaba por hacer la guerra a los que dirigen los negocios públicos, hasta lograr ponerlos en manos de sus individuos, y hacer en su provecho el más escandaloso monopolio. Así fue que en España crecieron a par de la revolución, y unos por obtener empleos, otros por conservar los suyos, y otros en fin por hallar un asilo a la petición, se apresuraron a afiliarse en ellas, y desde luego en que entonces se llamaba Masonería Regular de España.”⁷²⁸

A Lleida, segons Josep Lladonosa, des de finals del sexenni absolutista (1814-1820) ja existia una societat secreta anomenada “Club dels Jacobins”⁷²⁹, i que al nostre parer serien quelcom més semblant a una Societat Patriòtica més que secreta. A Manresa també funcionava una societat maçònica que tenia la seva seu a la casa del regidor Francesc Sagristà, a la qual pertanyien Josep Perol el comandant militar de Manresa (1820-1822) i posterior Cap polític de Girona (1822-1823), Manuel Torrens membre de la Tertúlia Patriòtica de la que havia estat president, i el seu fill Joan Torrens Comandant de la Milícia local, Idelfonso Fernández Cascarron sots-oficial del regiment de Còrdova que posteriorment s’enrolà amb els miquelets del Partit⁷³⁰. També hi havia societats secretes a Reus⁷³¹, Vic, Barcelona, Vilanova⁷³².

Nosaltres hem analitzat la lògia maçònica que funcionà a Vilanova, la “*Logia de los resueltos por la Constitución*”, amb una vintena de membres i amb el lema de “*Constitución o muerte*”. Sembla que el seu cap era Joan Soler (tinent de la Milícia Voluntària), i els principals seguidors: Manuel Passerell (Secretari de l’ajuntament), Antoni Almirall (farmacèutic), Josep Oliver (propietari), Jaume Ramona (botiguer), Josep Olivè (hisendat), i Josep Francesc Guardiola (comerciant), que es reunien a la casa

⁷²⁸ MIRAFLORES: *Apuntes...*, pàg.49-50 i 54. El liberal moderat MILÀ DE LA ROCA: *De Godoy...*, pàg.49, posa en boca d’un dels seus personatges la seva idea sobre aquestes societats: “*sociedades que podían ser convenientes cuando el despótico absolutismo vedaba las lícitas reuniones, tenía amordazada la imprenta y cerrada y muerta la representación nacional. [...] Pero, [ahora ...] no tienen lugar dichas sociedades y son nocivas al buen orden y progreso del país. [...], solo sirven para el medro particular de los especuladores en política, mentirosos patrioterros, víctimas algunos de su ignorancia, y los más, agentes secretos del absolutismo*”.

⁷²⁹ LLADONOSA: *Història de Lleida*, pàg.695.

⁷³⁰ “Antecedentes de los sujetos que según se cree tomaron parte en la causa de los asesinatos del día 17 de Noviembre de 1822 en los tres roures” (AHCM, carpeta “Crònica de la ciutat. Tres roures”).

⁷³¹ ANGUERA: *Comportament ...*, pàg.49-50.

⁷³² FELIU: *La clerecia...*, pàg.79-82.

de Raimon Casamitjana (argenter)⁷³³.

La cerimònia dels qui hi ingressaven era més o menys aquesta, segons un dels participants, et portaven:

“a un aposento oscuro, en donde sin saber quien le taparon los ojos, y después de haber entrado algunos pasos se los destaparon, y vio unos paños negros, y unas letras que decían, oír, ver y callar, había un reloj de arena y una cabeza de muerto, dos huesos, un baso con agua y un pedacito de pan; y al cabo de un rato un brazo que salió por detrás de una cortina le alargó un papel diciéndole con voz fingida, “Haced vuestro testamento”, el declarante notó en el papel: mi alma para el Criador, los bienes pocos que tengo para la Sociedad y esta empieza por mi familia. Le tapan [por] segunda vez y le hacen entrar en otro lugar y no se acuerda que otras palabras le decían, hablándole de una piedra. Después le hicieron arrodillar delante de una mesa sobre la cual estaba la Biblia, y le hicieron jurar que primero permitiría se le arrancasen las entrañas que revelar nada de lo perteneciente a la Masonería, que auxiliaría a todos los que conociese como tales en lo que le fuese posible, y que no podía trazar ni escribir nada de masonería sin permiso. Hecho esto le preguntaron si quería ver la luz, contexto que sí, y entonces le destaparon. Vió entonces los individuos de la asamblea y con unas espadas.”⁷³⁴

Els que hi ingressaven se'ls donava tres quadernets amb els símbols de la lògia i els seus significats. Per entrar-hi calia pagar una entrada de setze duros, i de quatre a sis rals setmanals (cosa que limitava molt el seu accés). En algunes ocasions es demanava als socis aportacions extraordinàries, per exemple, com relata un participant *“alguna vez se le pidió limosna para pobres”*.

Es tractava d'una societat maçònica, ja que com afirma un dels seus membres, un dels seus objectius era cercar com es podia *“vencer o resistir a los Comuneros por temor de que se apoderen del Gobierno.”* En tot cas però l'objectiu central era sempre la defensa del sistema constitucional, i en una ocasió se'ls demanà que es *“formara una lista para enviar a Mina, en la que debían contenerse los sujetos que debían exterminarse como enemigos del sistema.”⁷³⁵* El cas de Vilanova ens permet veure que no hi havia relació entre aquesta lògia i l'esmentada tertúlia patriòtica. En canvi, sembla que a Madrid, per exemple, la relació fou molt directa com mostren els exemples de la Landaburiana, La Fontana de Oro, o els cafès de Malta i de Lorenci⁷³⁶.

Un cop aconseguida la victòria constitucional, *“la repartición de frutos de una victoria común no se hizo sin chocar infinitas ambiciones. Las rivalidades personales*

⁷³³ Informació a l'AADT, Caixa Vària, núm.24, “Documents del pontificat de D. Jaume Creus” i ACA-RA, Registre 1.422, expedient 41 (caixa 20). Vegeu també, FELIU: *La clerecia...*, pàg.81-82; GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, pàg.245-288, i ARNABAT: *Liberals...*, pàg.123-124..

⁷³⁴ Testimoni de Jaume Ramona a “Documents...” ja citat.

⁷³⁵ És evident que les manifestacions fetes a les autoritats eclesiàstiques l'any 1824, manifestant que hi entraren o bé enganyats, o bé per evitar la persecució dels exaltats, i en tot cas *“no llevado de la intención de dañar a ninguna persona, como efectivamente a ninguna a dañado, sino de salvar sus propios intereses”*, cal entendre-les com a merament justificatòries.

⁷³⁶ Vegeu GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, pàg. i EIRAS ROEL: “Sociedades...”, pàg.253-255.

*trajeron consigo contiendas muy serias entre sus individuos*⁷³⁷. Un conflicte que a la llarga produiria una divisió que separaria els moderats dels exaltats, els joves del vells, els “doceañistas” dels “veintistas”, donant lloc a la creació dels comuners (1821) a partir d’una escissió dels maçons, i més endavant dels anellers i dels carbonaris (1823), escindits de maçons i comuners respectivament⁷³⁸. La divisió entre comuners i maçons ha estat atribuïda per uns a diferències polítiques l’any 1821 entre moderats i exaltats i que es concretaren en les mobilitzacions populars contra el ministeri de finals d’aquest any, i s’accentuaren pels fets del 7 de juliol de 1822 i el comportament del ministeri San Miguel⁷³⁹, i per altres a interessos personals⁷⁴⁰, a nosaltres ens sembla més encertada la primera, tot i que hi pogué influir la segona⁷⁴¹. El que si que podem dir es que no sembla que les diferències vinguessin per qüestions socials, com ha assenyalat Cosores: *“la feroz disputa entre los comuneros y los masones durante el último año de la revolución concernía solo a asuntos políticos, no sociales”*⁷⁴².

Les divergències entre maçons i comuners foren aprofitades pel rei, així el 19 de febrer de 1823, quan el rei canvià un govern maçó per un altre comuner que sols durà uns dies perquè el poble de Madrid demanà la reinstauració del vell. En tot cas, assenyalà l’anònim cronista que *“se puede asegurar que estas dos solas sociedades han gobernado la Península bajo el reinado de la Constitución y que eran de hecho el solo gobierno español”*⁷⁴³. El reaccionari fra Serrahima valorava així la divisió dels liberals producte de la divisió de les societats secretes:

“En lo añ 1822 se aumentaren las proscipcions de un modo extraordinari, de modo que ni los mateixos constitucionals estavan en seguretat. Lo motiu era perquè com los Constitucionals estavan dividits en tres sectors que eran fracmasons, carbonaris y Comuners, y tots volian

⁷³⁷ “Noticia ...”.

⁷³⁸ FERRER: *Masoneria...*, pàg.145-147; i Iris ZAVALA: *Masones, comuneros y carbonarios*, Madrid, 1971. LÓPEZ PINTO: “Bosquejo...”, pàg.294-298, acusa el “Grande Oriente” de ser el causant de la divisió del liberalisme per la seva “intolerancia y orgullo” (pàg.296).

⁷³⁹ J. Heron LEPPER: *Les Sociétés Secrètes de l’Antiquité a nos jours*, Paris, 1933, pàg.192-198 (citat per EIRAS ROEL: “Sociedades...”, pàg.254). Vegeu també Nadiezdha COSORES: “¿Por qué no hubo Jacobinos en el Trienio?”, dins *Ejército...*, pàg.243-271 (pàg.251-271 per aquesta qüestió).

⁷⁴⁰ LA FUENTE: *Historia...*, pàg.344-354, i “La Noticia...”.

⁷⁴¹ Vegeu ZAVALA: *Masones...*, pàg.67-92, que assenyalà que *“los comuneros españoles y los carbonarios italianos mezclaron elementos de los sans-culottes con el antiguo ritual masónico. Transformaron y secularizaron los símbolos, dándoles contenido democrático y popular”* (pàg.72). *The Times*, de 26 de setembre de 1821, pàg.3, situava al capdavant dels comuners a Mina i Riego

⁷⁴² COSORES: “¿Por qué...”, pàg.260. Una opinió fins a cert punt divergent a ZAVALA: *Masones...*, pàg.79 on assenyalà que *“los comuneros luchaban por la libertad política: libertad de pensamiento, de imprenta, de reunión. Estas libertades fundamentales eran imperativas para mejorar la situación social”*, tot i que més endavant assenyalà clarament la diferència amb els maçons: *“la intención democrática y popular de la comuneria los separa definitivamente de los masones”* (pàg.83).

⁷⁴³ “Noticia ...”.

governar, per axó los uns desterravan y proscribian als altres. A més se formà un altre partit que se anomenava de Anillers. Est partit era format de aquells constitucionals que eran aman[ts] del Ordre, y vehient que los altres ab los seus excessos, y pervers modo de obrar tiravan lo sistema constitucional a terra; pera sostenir-lo escrivian contra los altres. Estos pera juntarse llogaren la casa dita de la Virreyna del Perú que està en la Rambla y totas las nits se juntavan alli. Un dia en que lo Gefe Politich [h]avia prohibit la Tertúlia Patriòtica tots los altres anaren alli, los tiraren los papers y tinters, y fortuna que los socis no havien arribat encara, o sinó la cosa [h]uria passat més avant.”⁷⁴⁴

Els moderats formaren el grup dels Anellers, encapçalat per Martínez de la Rosa i el comte de Toreno, que manifestava que *“su objeto era reformar el código constitucional, demasiado vicioso y demasiado democrático, y de asegurar en España un gobierno representativo igual del de Francia o de Inglaterra, poniendo por primer principio la existencia de las Cámaras”*⁷⁴⁵. Aconseguiren el seu màxim poder amb els ministeris Feliu i Martínez de la Rosa, però aquesta societat perdé molt de paper a partir dels fets del 7 de Juliol de 1822⁷⁴⁶. L’absolutista moderat marquès de Miraflores assenyala que:

“Los hombres que de buena fe se habian lanzado en la arena de las variaciones políticas, con la esperanza de ver mejorada la suerte de su infeliz país, veían frustradas sus esperanzas, y aun se consideraban espuestos a ser instrumentos inocentes, no solo de desaciertos, sino tal vez de crímenes; les era necesario oponerse al torrente revolucionario que amenazaba arrastrarlo todo, y he aquí la razón principal que dio existencia a la Sociedad llamada Constitucional, que vulgarmente se llamó del Anillo.

*El objeto de esta Sociedad fue contener los progresos de la Anarquía, reuniéndose hombres respetables, aun para los partidos mismos, con el objeto de combatirlos todos, sostener al Gobierno y la dignidad de la Monarquía.”*⁷⁴⁷

Les societats secretes atreïen a sectors polítics de tots colors, així per exemple, un reialista moderat reclamava la constitució d’una maçoneria justa:

“Afortunadamente la masa general de la nación desconoce estas invenciones de Alcázar de la Libertad, Merindades, Torres y Castillo; quiere a su Rey, ama la religión de sus padres u anhela la tranquilidad y seguridad. Pero esto no debe dar gran confianza porque en las grandes poblaciones se van generalizando estos secretos conciliábulos de los comuneros que pervierten todas las clases con entera sumisión a los que los dirigen quienes transmiten las resoluciones de la Asamblea suprema para su puntual ejecución a todos los puntos de la nación por los infinitos medios que tienen para entenderse y comunicarse.

*Hay muchos, muchísimos honrados españoles de todas clases que se lamentan en secreto de las calamidades que se tocan, pero aislados y sin contacto nada pueden hacer; es preciso procurar reunirlos, trabajando en su centralización con tesón igual al que emplean los enemigos para alterar las ideas y las cosas.”*⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ Breve relació..., pàg.241-242. Vegeu la reproducció ampliada d’aquest text a l’Annex I.1.

⁷⁴⁵ Sobre aquesta societat vegeu Albert DEROZIER: L’histoire de la Sociedad del Anillo de Oro, París, 1965.

⁷⁴⁶ BAYO: Historia..., II, pàg.280-281. LA FUENTE: Historia..., pàg.353-364, diu d’aquesta societat que el seu objectiu no era pas reformar la Constitució i frenar la revolució, sinó *“que solo querian para ellos lo que había sido para los demás”* (pàg.354).

⁷⁴⁷ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.118-119.

⁷⁴⁸ APR, “PRFVII”, vol.67, fol.285-292.

A Catalunya els principals impulsors de les societats maçòniques foren, segons l'esmentat anònim, el tinent coronel retirat i comandant de la Milícia, Joan Antoni Llinàs⁷⁴⁹ i l'oficial de la Milícia de Barcelona Sardà que fou afusellat pels reialistes a la Seu d'Urgell, i se servien de El Indicador Catalán per a defensar les seves postures. Llinàs, que l'hivern de 1821-1822 mantingué un enfrontament amb el coronel Costa, era descrit per l'anònim cronista com *“uno de los que agitaban el partido siendo él el que preparaba las conmociones populares en Barcelona. La del 21 de Abril fue obra suya; por este medio y de concierto con Costa, Gironella y el mismísimo Coronel de Artillería hizo salir de la Plaza a los Generales Eroles, Sarsfield, La Barre y Fournas.”*⁷⁵⁰

Altres membres de la maçoneria a Catalunya foren, el mateix Mina, el seu cap d'Estat Major, Zorraquín qualificat com el *“primer revolucionario de España [que] habia establecido en Gerona, Figueras, Camprodón”* amb la idea d'influir en el sud de França; i *“un simple subteniente del Regimiento de Zaragoza llamado Ramirez Presidente de la Gran Asamblea de Barcelona, ha mandado más de hecho en esta parte de la España que el General en Jefe”*⁷⁵¹. També ho eren Manuel Torrens i Francesc Fidalgo (de la tertúlia patriòtica de Barcelona), i Patrici Moore (prevere caputxí secularitzat, cosí del general Lacy i membre de la Junta Patriòtica d'Arenys de Mar)⁷⁵². Ferrer Benimeli assenyala que la majoria de maçons del Trienni eren militars, funcionaris i comerciants, *“es decir, aquellos que por su profesión necesitaban de una mayor movilidad de desplazamientos, con lo que siendo masones tenían la posibilidad de encontrar ya no solo amigos, sino ‘hermanos’ en sus nuevos destinos.”*⁷⁵³

Els comuners comptaren amb els periòdics El Zurriago i el Eco de Padilla com a principal mitjà de propaganda i difusió de les seves idees, al qual s'afegí més tard la Tercerola, tots dos de Madrid⁷⁵⁴. Els seus fundadors foren Moreno Guerra, Díaz Morales, Rotalde, Jonama, i Regato (que feia d'agent doble). El català Santiago Jonama i Bellsolà⁷⁵⁵ desenvolupà una important tasca propagandística en favor de la Constitució

⁷⁴⁹ Sobre Joan Antoni de Llinàs i Ortiz de Repiso, vegeu la nota biogràfica de l'Annex i DBTL, pàg.391 i DHC, pàg.619-620.

⁷⁵⁰ “Noticia ...”. Sarsfield que havia lluitat contra els revolucionaris a Andalusia sol·licità estar destinat de quarter a Catalunya, però la Junta ordenà que primer s'estigués *“por dos o tres meses en Jaén”* (ACD, PRFVII, t.35, fol.160, 288, 295 i 307 i t.38, fol.399-402).

⁷⁵¹ “Noticia...”

⁷⁵² Nota biogràfica a DBTL, pàg.446.

⁷⁵³ FERRER: Masonería..., pàg.139.

⁷⁵⁴ ZAVALA: Masones..., pàg.84-92.

⁷⁵⁵ Una nota biogràfica al DBTL, pàg.344-345.

des de Madrid com a redactor de l'Eco de Padilla (1821), de l'Independiente i del Tribuno (1822), i com a director de El Patriota Español (1822). Aquesta intensa activitat li valgué el desterrament a Cadis i posteriorment a la Corunya, on morí a la seva presó. Entre els seus objectius figurava el de "*promover y conservar por cuantos medios estén a su alcance la libertad del género humano, sostener con todas sus fuerzas los derechos del pueblo español contra los desafueros del poder arbitrario y socorrer a los hombres menesterosos, particularmente si son confederados*"⁷⁵⁶, i "*sostener a toda costa los derechos y libertades del pueblo Español, según están consignadas en la Constitución política de la Monarquía, reconociendo por base inalterable su artículo 3º*" que assenyala que "*la Soberanía reside esencialmente en la Nación*"⁷⁵⁷. L'expressió més clara del pensament polític comú davant la situació espanyola foren els discursos de Juan Romero Alpuente: Discurso sobre la Suprema Junta Central de conspiradores⁷⁵⁸ i Discurso sobre el ministerio actual⁷⁵⁹, i de Moreno Guerra amb el Manifiesto a la Nación Española⁷⁶⁰.

Els comuns aconseguirien aviat una gran força, entre quatre i cinc mil adeptes i com a molt fins els deu mil en els moments més àlgids⁷⁶¹, no pas 40.000 com assenyala Bayo⁷⁶², ni molt menys els 70.000 que diu el vescomte de Martignac⁷⁶³. La seva influència, tot i que era important, continuaria per sota de la dels maçons, almenys pel

⁷⁵⁶ Reproduït per MIRAFLORES: Apuntes..., doc.XLV. Vegeu GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.25-27.

⁷⁵⁷ Article tercer dels "Estatutos de la Conf[ederación] de C[omuneros]C[onstitucionales] Esp[añoles]" (APR, "PRFVII", vol.67, fol.252-271).

⁷⁵⁸ Juan ROMERO ALPUENTE: Discurso sobre la Suprema Junta Central de conspiradores contra el sistema constitucional, y acerca de la responsabilidad legal y moral de los ministros, Madrid, 1821 (reimprés a Barcelona, Imp. Miguel y Tomás Gaspar, 1821), reproduït per Alberto GIL NOVALES (Ed.): Juan Romero Alpuente. Historia de la revolución española y otros escritos, 2 vol.Madrid, 1989, I, pàg.441-469, i amb un estudi sobre aquest personatge excel·lent, I, pàg.XII-CIX.

⁷⁵⁹ Juan ROMERO ALPUENTE: Discurso sobre el ministerio actual compuesto por los señores San Miguel, Gasco, Vadillo, Navarro, Egea interino, Lopez Baños, Capaz, Madrid, Imp. Repullés, 1822, reproduït per GIL NOVALES: Juan Romero..., II, pàg.1-26.

⁷⁶⁰ José MORENO DE GUERRA: Manifiesto a la Nación Española y particularmente a las futuras Cortes de 22 y 23 sobre las causas que han paralizado la revolución y la marcha de las Cortes de 20 y 21, por el ciudadano [...], diputado de estas por la Provincia de Córdoba, Cadis, Imprenta de la Sincera unión, 1822 (reproduït sencer a ZAVALA: Masones..., pàg.250-279).

⁷⁶¹ Vegeu aquesta opinió a LA FUENTE: Historia..., I, pàg.320-322. En aquest aspecte coincidim amb MENÉNDEZ PELAYO: Historia..., II, pàg.755, que parla de 49 torres i deu mil afiliats en tota Espanya.

⁷⁶² BAYO: Historia..., II, pàg.214. Unes dades que fa seves, elevant-les fins els 60.000 membres ZAVALA: Masones..., pàg.74 i nota 42, en base als testimonis del dirigent comú Benigno Morales, i del carbonari Giuseppe Pecchio. Sobre aquest darrer personatge vegeu Giuseppe Carlo ROSSI: "La Spagna del biennio 1821-1822 vista da Giuseppe Pecchio", dins Romania, (Nàpols, 1962), pàg.401-423.

⁷⁶³ MARTIGNAC: Essai..., pàg.324.

que fa al poder, si les dades que ens ofereix aquest anònim són certes: “*en las Cortes de 1822-23 se contaban 52 masones y tan solo 21 de Comuneros*”⁷⁶⁴.

A Catalunya “*la secta de los comuneros fue establecida en Cataluña por Salvato, después vicepresidente de las Cortes, [y] Gironella fue el gran Castellano de la Provincia*”⁷⁶⁵, i com hem dit es servien de El Constitucional per difondre les seves idees. Maçons i comuners a Catalunya, tot i la divisió que provocà enfrontaments a Barcelona i a Tarragona, “*sabian sin embargo unirse en circunstancias en que el interés común les obligaba a perseguir a los realistas y moderados. Las proscripciones de Barcelona de 5 de septiembre de 1822 y de 16 de Abril de 1823, el asesinato del desgraciado obispo de Vich, los gastos de sumas enormes sacadas por contribuciones forzadas, han sido en Cataluña los tristes frutos de esta alianza*”⁷⁶⁶

El cert era que a Catalunya, maçons i comuners adquiriren una gran força: “*en la última época había en Cataluña diez y ocho logias regularizadas de Masones sin contar las ambulantes que seguían a los Regimientos. Los comuneros tenían el duplo de Torres.*”⁷⁶⁷ El mes d'abril de 1823 s'expulsaren de Barcelona seixanta ciutadans en una acció de força conjunta de les dues lògies. El Mariscal de Camp i cap polític de la província Butron es negà en un primer moment a signar el paper, però el tinent coronel Marià Albó⁷⁶⁸ li manà signar en nom de les lògies. Les eleccions municipals de 1823 provocaren a Catalunya un dur enfrontament entre maçons i comuners. En un primer moment maçons obtingueren el suport dels carbonaris, però més tard, comuners i maçons signaran un pacte per destruir els carbonaris.

Els comuners, però, no eren com sovint s'ha dit una societat secreta republicana, tot i que dins d'ella hi poguessin, i de fet hi havia, demòcrates i republicans que representaven l'ala esquerra partidària de la unió o la col·laboració amb els carbonaris, aquests sí, decididament republicans⁷⁶⁹. Aquest sector constituí l' “*Asamblea de la Confederación de los Comuneros Españoles*”, i defensà obertament la col·laboració amb

⁷⁶⁴ “Noticia ...”.

⁷⁶⁵ “Noticia ...”.

⁷⁶⁶ “Noticia ...”.

⁷⁶⁷ “Noticia ...”.

⁷⁶⁸ “Noticia ...”.

Era interventor del resguard militar i membre de la societat patriòtica de Barcelona. L'octubre de 1823 fou deportat per Mina a Mallorca per ser favorable a la resistència (DBTL, pàg.17).

⁷⁶⁹ EIRAS ROEL: “Sociedades...”, pàg.258-263. Vegeu també COSORES: “¿Por qué...?”, pàg.258-267, que assenyala “*pero si los demócratas del trienio rechazaron la forma republicana, ciertamente deseaban tener en una forma monárquica un contenido republicano*” (pàg.259). Una de les

els carbonaris. Tot i que no podem parlar d'un republicanisme generalitzat, determinats sectors del liberalisme exaltat hi eren ben a prop estimulats pel comportament de Ferran VII, almenys això és el que deixa traslluir de forma indirecta una nota manuscrita en forma de diàleg humorístic:

*“Queremos lo mejor, y este es el Sistema de América del Norte, más siempre que el Rey condescienda con nuestros gustos vivirá, y lo mismo le supone ser Rey que cónsul, y que en acabando él en tranquilidad, ya se acabó su dinastía porque no tiene hijos.”*⁷⁷⁰

Pel que fa als carbonaris⁷⁷¹, l'anònim que seguim assenyala que:

*“Proscrito el carbonismo de su país natal vino a pagar su tributo al genio de la Revolución Española; apenas era este conocido antes de la llegada de los Emigrados Italianos y Piamonteses a Barcelona; sin embargo su vapor se había hecho sentir en las costas de Cataluña a consecuencia de las relaciones de los Marineros y Comerciantes que frecuentaban las de Italia había ya tomado alguna consistencia en la Isla de Menorca.”*⁷⁷²

Els seus principals impulsors a Catalunya foren els exiliats italians Giuseppe Pacchiarotti⁷⁷³ i Orazio Attelis⁷⁷⁴. Entre els primers adeptes a Catalunya cal assenyalar a Francisco Fidalgo i Vicens Maria Sobeñat (membres de la Societat Patriòtica de Barcelona), Tomàs Polo (empleat en la Secretaria de les Corts) i l'ex-general francès Guillelm Vandon. Sens dubte fou Catalunya, i dins d'ella Barcelona on més importància adquirí el carbonarisme ja que en aquesta ciutat s'hi afiliaren unes cinc-cents persones, possiblement per aquest motiu comptaren sempre amb l'oposició dels comuners i dels maçons⁷⁷⁵. L'objectiu dels carbonaris depassava la revolució espanyola, ja que pretenien acabar amb el sistema de la Restauració a nivell europeu⁷⁷⁶. Les relacions entre comuners i carbonaris, malgrat el que assenyala Iris

poques notícies certes que tenim sobre republicanisme durant el Trienni és l'imprès Teoría de una constitución política para España, València, Venancio Oliveres, 1822.

⁷⁷⁰ Text manuscrit i titulat “*Extracto fiel del Plan reservado de los Republicanos, en forma de diálogo entre dos diputados*” (vol.23, fol.649-651 dels “PRFVII” de l'APR).

⁷⁷¹ Vegeu ZAVALA: Masones..., pàg.95-122.

⁷⁷² “Noticia ...”. Altres lògies estrangeres funcionaren a Espanya tot i que sense tanta influència, com la “Europea” del general PEPE, i que tenia com a idea principal la regeneració d'Europa, i en la qual s'integraven els carbonaris: “*Desde su organización los Europeos fueron como tropas mercenarias marchando en seguimiento de las dos sociedades preponderantes según el grado de favor de cada una de ellas*”.

⁷⁷³ Dirigent de la revolució liberal al Piemont l'abril de 1821, i exiliat a Barcelona on dirigí una comissió que atenia els exiliats italians. Lluintà al capdavant d'una columna d'emigrants italians contra els realistes i els francesos, en un enfrontament dels quals morí (DBTL, pàg.499).

⁷⁷⁴ Participà en la revolució napolitana de 1820, i després hagué de refugiar-se a Barcelona, on desenvolupà la carboneria, intentant cercar un acord amb els comuners (DBTL, pàg.59-60)..

⁷⁷⁵ ZAVALA: Masones..., pàg.105 assenyala que “*por lo visto, en poco tiempo el carbonarismo logró muchos adeptos en Barcelona, pero no alcanzó mucho poder. Las noticias al respecto no son muy claras; parece ser que los comuneros y los masones decidieron destruirlos*”. Vegeu també Àngels SOLÀ: “Carbonarios y europeos en Barcelona durante el Trienio constitucional”, dins Ejército...

⁷⁷⁶ EIRAS ROEL: “Sociedades...”, pàg.263-266, assenyala que els carbonaris, d'orientació clarament republicana, foren els principals instigadors i directors de les revolucions italianes de 1820. Els seus membres arran de la repressió de les revolucions liberals italianes, es refugiaren a diversos

Zavala⁷⁷⁷, no sembla que fossin massa bones, i a Catalunya, sobretot a Barcelona on els carbonaris havien fet forat, els enfrontaments entre uns i altres sovintejaren.

El febrer de 1823 un sector dels comuners s'escindí i constituí una branca anomenada "*Comuneros Españoles Constitucionales*", essent un dels seus principals impulsors el diputat català Ramon Salvato⁷⁷⁸. L'assemblea constituent d'aquesta branca dels comuners, a finals de febrer de 1823, adreçà un manifest a tots els comuners on quedava perfectament delimitada la seva orientació ideològica i política en uns moments en que la nació estava "*combatida por el furor de la civil discordia con que muchos de sus hijos atentan en facciones armadas contra su existencia y su querida libertad; insultada villanamente y amenazada de cerca por las pérfidas falanges de los déspotas extranjeros [...], y trabajada, en fin, por otros varios géneros de calamidades domésticas*", proposava la defensa de la Constitució de 1812 com a màxima garantia de la felicitat de la nació, la sobirania, la independència i les llibertats; i la unió dels liberals, "*unión, unión, unión; he aquí la necesidad urgente e imperiosa de la patria*", això si "*la unión verdadera, [...], con los buenos y entre los buenos*", és a dir dins la comuneria⁷⁷⁹. L'altra branca, en canvi, marcava les diferències:

*"[los comuneros] admiten sin distinción de rangos y prefieren a los inferiores. [...] [Los del Grande Oriente eran] amigos del orden, distinguidos en sus respectivas profesiones y resueltos a sostener el trono constitucional y el respeto a la Dinastía reinante. Contrarrestar los excesos de la democracia, poner un freno a la excesiva ambición de una facción demasiado conocida, moderar la efervescencia popular, influir lenta y sagazmente en la opinión pública, en fin servir de contrapeso a los arrebatos de la exaltación."*⁷⁸⁰

Assenyalem també que els enfrontaments entre les diferents fraccions del liberalisme, provocaren alguns intents unitaris com el dels que plantejaven d'adoptar una "*Constitución fundamental de los libertadores del género humano*"⁷⁸¹ i que proposaven que:

"Mientras un español amante de su patria y de sus sabias instituciones que nos rigen, meditaba sobre el origen de los desordenes que en varios puntos de la península perturbaban continuamente

països europeus, sobretot a França i Espanya, sobretot a Catalunya. Vegeu la interessant descripció, encara que novel·lada, dels carbonaris a Pio BAROJA: *Con la pluma y con el sable*, Madrid, 1915, pàg.299-306.

⁷⁷⁷ ZAVALA: *Masones...*, pàg.112-122: "*podemos afirmar que carbonarios y comuneros hicieron causa común durante el trienio*" (pàg.112).

⁷⁷⁸ De fet fou l'únic català que assistí a les Junes Preparatòries de l'Assemblea Constituent dels Comuners Espanyols Constitucionals que se celebrà el 23 de febrer de 1823 (LA FUENTE: *Historia...*, pàg.491). Vegeu també EIRAS ROEL: "*Sociedades....*", pàg.255-263.

⁷⁷⁹ *Manifiesto de la Asamblea Constituyente de Comuneros Españoles Constitucionales a todos los comuneros*, Madrid, 1823 (reproduïda per LA FUENTE: *Historia...*, pàg.494-523). Vegeu EIRAS ROEL: "*Sociedades....*", pàg.260-263.

⁷⁸⁰ Manuscrit anònim sobre la maçoneria espanyola al vol.77, fol.205-212 dels "PRFVII" de l'APR.

⁷⁸¹ Barcelona, Francisco Garriga, 1822 (APR, "PRFVII", vol.77, fol.235-242).

la tranquilidad pública y comprometen la seguridad y opinión de los verdaderos constitucionales; no acertando a combinar como podía darse que alborotos, desacatos, insultos o autoridades, y varios hechos solo productivos de la paralización de la industria, del susto y del descontento, y por consiguiente de la miseria general, se debiesen solamente a las tramas de personas que se titulaban acérrimos defensores de la Constitución y del bien general.

1º: Siendo la educación como otra segunda leche a todo hombre

2º: Seria conveniente formar una Convención que cuidase de rescatar la humanidad de las manos que así la oprimen.”

Sembla que aquests intents d'unió, que fins i tot arribaren a repartir-se parcel·les de poder, foren trencats pels maçons que s'apoderaren de les set carteres del ministeri San Miguel, iniciant-se així un període d'especial virulència entre uns i altres⁷⁸².

Entre els catalans encausats en diferents processos, acusats de pertànyer a societats secretes, trobem militars, com el coronel José María Ortega, Governador de Montjuïc (1821-1823) i afusellat pels absolutistes el 1828; Pere Villacampa; Marcelo Baeza, “*revolucionario de Cataluña, ladrón con honra*”, Francisco Espoz y Mina, Antonio Remon Zarco del Valle, Cap polític; el Brigadier Miguel Haro, governador de Tortosa i Comandant militar de Tarragona; el Brigadier Juan Manuel Munárriz, Cap polític de Barcelona⁷⁸³; civils, com Joan Salvà, acusat de ser de la societat patriòtica de Barcelona; Juan Barbaza [Fernández Sopena] “*Gefe de los republicanos de Cataluña y del partido de vivir quien vence*”; Esteva Desprat (Arquimedes), diputat a Corts; Salvador Manzanares (Tell), Tresorer general de l'Exèrcit de Barcelona, aneller⁷⁸⁴; i Jaume Ardévol y Cabré (Tácito), metge i comptador de propis de Barcelona, membre de la Societat Patriòtica de Barcelona⁷⁸⁵. Pel que fa a la maçoneria⁷⁸⁶ tenim a Juan Argüelles, capità del batalló de Girona; José M. Alpuente, tinent del 1er. batalló de Catalunya; Andreu Lleonart, propietari i capità de la MNL de Valls; José Mª Torrijos, brigadier; Francesc Valdés, comandant del batalló de cavalleria de Girona. Pel que fa als comuners⁷⁸⁷, Martín Novia, capità de Zapadors, membre de la Societat Patriòtica i de l'Estat Major de Mina; Joan Ofarril i Amich, comandant del batalló sagrat de Barcelona;

⁷⁸² Vegeu GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, I, pàg.734-752.

⁷⁸³ Vol.72 dels “PRFVII” de l'APR, amb diverses llistes.

⁷⁸⁴ *DBTL*, pàg.405-406.

⁷⁸⁵ *DBTL*, pàg.46.

⁷⁸⁶ “Lista numº 1º de Militares que han sido Masones”, vol.72 dels “PRFVII” de l'APR.

⁷⁸⁷ “Lista numº 2º de Militares que han pertenecido a Masones y demás Sociedades Prohibidas”, vol.72 dels “PRFVII” de l'APR. No hi ha cap funcionari (“Lista de empleados civiles que han sido Masones”, vol.72 dels “PRFVII” de l'APR). Vegeu també “Lista de Masones hallados que componen varias logias de Madrid y otros puntos; extendida por el orden Alfabético”, vol.72 dels “PRFVII” de l'APR.

i l'advocat Francisco González Oliva, magistrat de Barcelona⁷⁸⁸.

De fet, per les autoritats reialistes, tots aquells que havien donat suport d'una o altra manera a la Constitució formaven part de societats secretes com ens mostren els índexs elaborats⁷⁸⁹, en els quals “*se incluyen [...] los oficiales de distintos cuerpo del Ejército que en principio del año de 1820, proclamaron la Constitución del año 12, en Andalucía, Galicia, Cataluña, Aragón, Navarra y la Mancha, antes que S.M. la jurase en la Capital, y por su íntima conexión con aquellos*”. Així es consideren com a tals els oficials del batalló de Barcelona que contribuï a proclamar la Constitució el 8 de març a Pamplona; els oficials dels batallons primer i segon d'Aragó que “*el 9 de marzo de 1820 se hallaba de guarnición en Tarragona, donde promulgaron la Constitución antes que S.M. lo mandase*”⁷⁹⁰, i els del batalló de Barbastre, i els regiments de Còrdova, Múrcia i Cantàbria que es trobaven a Barcelona el 9 de març.

Un dels aspectes que preocupava més de les societats secretes era el seu caire internacional, és a dir que tot i que es plantejaven una actuació en l'àmbit estatal tenien sempre present l'aspecte internacional. Precisament aquesta serà una preocupació constant de les autoritats franceses, ja que segons els cònsol francès a Barcelona, els liberals barcelonins proposaven una aliança entre els liberals dels dos països, a través dels francmaçons de Perpinyà⁷⁹¹.

⁷⁸⁸ “Lista de Letrados que han pertenecido a Sociedades Prohibidas”, vol.72 dels “PRFVII” de l'APR.

⁷⁸⁹ Vegeu per exemple el “Índice que comprenden los Militares, Eclesiásticos, Letrados y empleados civiles que han pertenecido a Sociedades prohibidas; los que más se han distinguido por su a favor de la abolida Constitución y los Milicianos Nacionales Voluntarios de Madrid que obtuvieron grados” al vol.71 dels “PRFVII” de l'APR, i que estan desglossats en sectors al volum 72.

⁷⁹⁰ Vol.71, dels “PRFVII” de l'APR.

⁷⁹¹ Carta del cònsol de Barcelona al prefecte dels Pirineus Orientals amb data de 21 de maig de 1822 (ADPO. lligall IMP-318).

II.8 INSTITUCIONALITZACIÓ I DEFENSA DEL RÈGIM LIBERAL

El nou règim polític liberal s'afermà institucionalment mitjançant els ajuntaments, les Diputacions, i les Corts, que junt amb el govern i els Caps polítics constituïen l'espina dorsal de l'estat liberal espanyol. La lluita pel control d'aquestes institucions enfrontà les dues branques en que es dividí el liberalisme: moderats i exaltats; mentre els primers privilegiaven el poder executiu, els segons donaven més importància al poder legislatiu, almenys fins que accediren al govern, l'estiu de 1822. En la lluita pel control del poder polític, els contrarevolucionaris plantejaren batalla sobretot a nivell municipal, aconseguint de dominar alguns ajuntaments que posteriorment es convertiran en punts de suport de la contrarevolució.

Els ajuntaments es convertiren al llarg del Trienni liberal en un centre polític de primer ordre, tant pel que fa a la lluita política, com pel fet de ser la institució del nou règim més propera a la població. La legislació liberal, de tendència centralitzadora, pretenia situar els ajuntaments sota el control polític del Cap polític i l'econòmic de les Diputacions, cosa no s'aconseguí fins la llei de 3 de febrer de 1823. Malgrat això, i les permanents dificultats econòmiques, els ajuntaments liberals realitzaren en el curt termini de tres anys una important tasca que abasta aspectes com l'urbanisme, els subministraments, la salut pública, el foment econòmic, la beneficència i l'ensenyament. Potser sigui en aquest darrer aspecte on es dedicaren més esforços, no sempre reeixits, ja que saber llegir i escriure es considerava una condició imprescindible per ser ciutadà de ple dret, el que al seu torn permetria de conèixer millor els drets i deures constitucionals i, per tant, guanyar adeptes pel nou règim, ja que una de les bases sobre que es sustentava l'Antic règim era la ignorància de la majoria de la població.

El sistema electoral dividit en tres graus permetia, en el primer d'ells, de participar a tots els veïns masculins de més vint-i-cinc anys. Això significava un avenç democràtic molt important a l'Europa del primer terç del XIX, malgrat la participació a les juntes parroquials, sovint, no passés d'una tercera part dels que podien fer-ho. El nou personal polític local, és a dir aquells que ocupen alcaldies i regidories als nous ajuntaments, està format per gent procedent de les classes benestants i mitjanes de les ciutats, viles i pobles, depenent la preeminència d'un col·lectiu o altre de la realitat socio-econòmica: propietaris i hisendats, comerciants, professionals liberals, sobretot advocats, i artesans i menestrals. Al costat d'aquests grups trobem a les zones rurals la presència

d'alguns pagesos mitjans, i a les viles i ciutats la de fabricants i d'alguns nobles. Hisendats, comerciants i professionals liberals que representen, com a molt, el 15% dels veïns, ocupen les dues terceres parts dels càrrecs municipals, mentre els artesans i menestrals ocupen un percentatge de càrrecs (20%) semblant al seu pes social (15%), la resta dels veïns que representen en 70% del total, només ocupen el 10% de càrrecs municipals. Un altre aspecte a destacar és que a mesura que avança el Trienni els càrrecs municipals són més populars i més propers a les files exaltades del liberalisme. Pel que fa als electors parroquials (segon graó) augmenta la presència dels col·lectius més populars, sobretot a les ciutats, i també la dels eclesiàstics, a les zones rurals.

A nivell del poder polític local es produeix una important renovació respecte de l'època absolutista anterior, tant pel que fa als grups socials com a les persones que l'exerceixen: dues terceres parts dels batlles i regidors del Trienni no ho havien estat abans. Pel que fa als grups socials apreciem un augment del percentatge de comerciants, hisendats i fabricants, una disminució de nobles, pagesos i artesans i menestrals, i el manteniment del col·lectiu de professions liberals. Però, si bé és cert que hi ha una important discontinuïtat, no podem oblidar que una tercera part del personal polític municipal, que normalment pertany a famílies de les classes benestants locals, mostra una continuïtat indemne als canvis polítics i es manté al poder hagi el règim polític que hi hagi. Més abrupta serà la ruptura al finalitzar el Trienni, doncs, la repressió absolutista farà que només una cinquena part dels regidors del Trienni ocupin càrrecs durant la dècada ominosa (1823-1833).

Un dels primers passos del nou poder liberal serà el de racionalitzar i homogeneïtzar les divisions territorials dividint el territori en partits judicials i províncies. Catalunya restarà dividida en vint-i-cinc partits (1820) i quatre províncies (1822). La divisió provincial significava esquarterar Catalunya, per això es produïren alguns moviments per intentar conservar almenys el record de la seva unitat, però tots fracassaren. Aquesta nova divisió territorial farà aflorar vells conflictes territorials, però sobretot enfrontarà algunes ciutats en la seva lluita per esdevenir capital de província, essent el cas més emblemàtic l'enfrontament que, al llarg del Trienni, mantingueren Reus i Tarragona, i que traslluïa visions diferents del que havia de ser una ciutat.

Les Diputacions catalanes esmerçaren esforços sobretot en dues direccions: el foment econòmic i la defensa del sistema liberal, i mantingueren una pugna constant amb els Caps polítics que n'eren els seus presidents, ja que aquests pretenien imposar les

línies polítiques dels governs als quals representaven. Dos seran els principals maldecaps de les Diputacions: la recaptació de les contribucions i la lluita contra les partides reialistes a partir de 1822. Pel que fa a la seva composició social, les diputacions catalanes estigueren monopolitzades per hisendats, comerciants i advocats. A les Juntes de Partit i a les Juntes provincials la representació social es diversificà i, a més dels sectors esmentats, hi trobem eclesiàstics, militars i algun noble.

El Cap polític era el nexa d'unió entre el govern i el territori i la seva gent, i sovint mantingué enfrontaments amb les diputacions per problemes de competències i de poder. A Catalunya aquest càrrec fou ocupat per militars que s'inscrivien majoritàriament dins les files del liberalisme moderat, però, que, en tot cas, eren constitucionals decidits.

Dins del protagonisme polític que adquiriren les Corts durant el Trienni, cal assenyalar que els diputats catalans a les Corts foren durant la primera legislatura (1820-1821) majoritàriament d'orientació moderada, i només una tercera part s'alineà amb els exaltats, encara que tots coincidiren en defensar el programa econòmic de la burgesia catalana que reclamava proteccionisme per la seva indústria. En canvi, els diputats catalans de la segona legislatura (1822-1823), igual que passà amb els d'arreu de l'estat, s'alinearen majoritàriament amb els exaltats, tot i que continuà havent-hi un grup que feu costat als moderats. Units pel que fa al programa econòmic proteccionista, les divergències entre els diputats catalans esclataren en temes polítics com les Societats Patriòtiques, la llei de senyoriu, o la reducció del delme. Però, fossin de tendència exaltada o moderada, els diputats catalans pertanyien bàsicament (75%) a tres grups socials: hisendats, comerciants i fabricants, i professionals liberals, sobretot advocats, tot i que cal assenyalar també la presència (25%) de funcionaris, militars i eclesiàstics.

La institució encarregada de defensar amb les armes el nou règim era la Milícia Nacional, primer voluntària i posteriorment reglamentària. Els liberals, sobretot els exaltats, no es refiaven de l'exèrcit i plantejaren la Milícia com el seu contrapès armat. La Milícia, defensada aferrissadament pel liberalisme exaltat, serà criticada pels moderats que no aconseguiran de controlar-la com pretenien mitjançant lleis i reglaments. Els moderats intentaren augmentar el protagonisme de la Milícia reglamentària, mentre els exaltats ho feien amb la voluntària, provocant tot plegat seriosos enfrontaments a l'interior dels pobles entre unes i altres, en els quals es barrejaven els enfrontaments polítics i socials interns de la comunitat. Per altra banda la Milícia esdevindrà un objectiu preferent dels atacs dels reialistes, ja que es convertí en el seu principal enemic.

Les milícies voluntàries integrades majoritàriament per artesans i menestrals, petits comerciants, professionals liberals i, en alguns casos per pagesos propietaris, representaven els sectors més populars dins els propietaris, tot i que els comandaments quasi sempre anaren a parar a membres de les famílies més benestants: hisendats, comerciants i militars. Els artesans i menestrals representaven la meitat dels milicians voluntaris, i junt als comerciants i hisendats, ocupaven les dues terceres parts de la Milícia. Cal destacar que més de la meitat dels milicians voluntaris eren joves casats d'entre 20 i 30 anys.

La Milícia voluntària es formà ràpidament a les ciutats i viles, arribant a significar un percentatge elevat dels veïns, un 13% en aquells llocs que funcionà i s'enquadrà, tot i que no sempre ben armada i municionada. En el conjunt de Catalunya, segons les nostres dades (Annex II.15 i quadre II.15), el nombre de milicians voluntaris se situaria entre els 8.500 i els 12.000 homes, que significaria un percentatge d'entre el 5% i el 6,5% sobre el total de veïns. Però a les zones rurals i als pobles petits mai s'arribà a formar la Milícia, ni tant sols la reglamentària, com mostra el fet que la MNV només s'organitzés a 68 dels 954 pobles de Catalunya (un 7,1%), tot i que en aquests hi vivien un 40% dels catalans. En el mapa II.1 podem apreciar la forta diferenciació comarcal en la implantació de la MNV, on trobem comarques força per sobre de la mitjana catalana: Bages (9,9%), Baix Camp (9,1%), Barcelonès (14,1%), Garraf (8,8%), Gironès (7%), Maresme (8,2%), i Priorat (9,2%); i comarques força per sota de la mitjana: Alt Urgell (1,1%), Alta Ribagorça (0%), Baix Ebre (0,4%), Baix Llobregat (1,9%), Berguedà (1,7%), Cerdanya (1,1%), Garrigues (0%), Montsià (0%), Pallars Jussà (0,6%) i Sobirà (0%), Pla d'Urgell (0%), Segarra (0,7%), Solsonès (1,6%), Terra Alta (0%), l'Urgell (0,7%), Vall d'Aran (0%), Vallès Oriental (0,6%). Com podem veure trobem entre les primeres les comarques més lligades al desenvolupament econòmic i a les noves formes de producció, com el Baix Camp, el Maresme i el Barcelonès; mentre que en les segones trobem aquelles comarques que han restat endarrerides en el creixement econòmic del XVIII, com les pirenaïques, i aquelles comarques que, tot i créixer el XVIII, han vist aturat el seu desenvolupament per la crisi de tombant de segle, com la Segarra i el Solsonès.

El manteniment de les Milícies anava a càrrec dels ajuntaments i això provocà força problemes econòmics a les corporacions locals que hagueren de recórrer als medis més diversos per aconseguir recursos per a vestir-les, armar-les i municionar-les. Problemes que augmentaran quan, l'estiu de 1822, s'hagi de fer front a les partides

reialistes i la MNV sigui insuficient o plantegi problemes de mobilitat, i es creien les companyies mòbils o de miquelets, és a dir assalariades, que s'estructuraran a nivell de Partit.

Si la Milícia representava la defensa armada de la Constitució i el règim liberal, les Societats Patriòtiques eren enteses pels liberals exaltats, com la defensa civil de la revolució, per aquest motiu rebran l'impuls d'aquests i les crítiques dels moderats que veuran en elles una participació popular a la qual són refractaris, i sobretot els portarà els records de la revolució francesa que per res del món volen repetir. Les Societats Patriòtiques es converteixen en les principals valedores de la revolució, de la radicalització democràtica del règim, pressionant a les autoritats, del foment de la participació popular en el debat polític, i de lluita política i ideològica contra els enemics del sistema. A les principals ciutats i viles de Catalunya, tot i que amb força dificultats, s'organitzaren societats patriòtiques, n'hem comptabilitzat fins a tretze que funcionaren regularment. En aquestes societats hi acostumaven a participar les classes mitjanes locals: menestrals, professionals liberals, petits i mitjans propietaris, i militars.

Les societats secretes tindran també un protagonisme gens menyspreable al llarg del Trienni, tot i que la seva divisió farà que perdin més energies en enfrontaments entre elles que no pas contra els enemics de la Constitució, almenys fins als moments finals del Trienni. Aquestes societats tenien una composició social molt semblant a la de les Societats Patriòtiques, formant el seu nucli principal els funcionaris, els professionals liberals i els militars, tot i que amb la diferència que hi participaven decididament les classes benestants. La divisió de la societat maçònica i l'aparició de diverses societats (anellers, comuners, carbonaris) fou producte de la divisió política, no pas social, del liberalisme espanyol: de les diferents concepcions del que calia fer per consolidar la revolució. A Catalunya, tant maçons com comuners tindran una important presència, controlant un periòdic cada un d'ells, i seran els protagonistes dels conflictes que es produiran a Barcelona i a altres ciutats entre aquestes dues concepcions de la revolució i del règim liberal. A aquesta dinàmica s'hi afegiran a partir de 1822 els carbonaris d'orientació més radical. Malgrat aquestes divergències, maçons i comuners uniran les seves forces a Catalunya per fer front als reialistes.

III LA LIQUIDACIÓ DE L'ANTIC RÈGIM

Catalunya havia experimentat a la segona meitat del segle XVIII un important creixement econòmic, tant a nivell demogràfic com productiu i comercial que es concretà en una duplicació de la població al llarg del segle, una extensió, intensificació i especialització dels conreus, un augment de la comercialització, tant interior com exterior, i un desenvolupament de les manufactures tradicionals, complementàries molts cops de les activitats agrícoles, sobretot dels productes tèxtils que mitjançant la botiga aniran creant un mercat interior català i espanyol. Un dels principals sectors beneficiats d'aquest creixement serà la pagesia benestant que s'aprofitarà de l'increment dels preus i alhora de la rigidesa dels seus pagaments als senyors eminents, l'endeutament pagès, l'accés directe a la comercialització i els subestabliments (rabasses, parceries, etc.), per assentar el seu poder.

Si bé no hi ha cap mena de dubte que el mercat colonial jugà un paper important en aquest desenvolupament econòmic, sobretot en la indústria tèxtil i la producció vitivinícola, cal cercar la base del desenvolupament d'aquesta indústria i d'aquesta producció en les transformacions internes que havia experimentat Catalunya, i atorgar a les exportacions un efecte amplificador. Com ha assenyalat Josep Fontana: *“convé, però, que no minimitzem la importància del comerç interior de Catalunya, perquè ha estat justament la seva articulació la que ha posat les bases del desenrotllament capitalista que ha fet possible el creixement de l'economia catalana i la seva expansió”*¹. A més, caldria recordar que el mercat americà absorbia, a tot estirar, la meitat de les exportacions i l'altra meitat anaven a països europeus (Anglaterra i França, sobretot). Des de la darrera dècada del segle XVIII i fins a la tercera del segle XIX, hi hagué un cert estancament i una reestructuració de l'economia catalana, que coincidí amb l'aturada del creixement demogràfic. En aquest context, cada cop sovintejaren més les queixes contra determinats drets senyorials que impedièn la lliure circulació de la terra com una mercaderia més (per exemple, el lluíisme i la fadiga). Els bons negocis del vi i l'aiguardent havien fet girar l'interès de molts sectors adinerats cap a l'adquisició de terres i,

¹ FONTANA: *La fi...*, pàg. 79 i 89-91, “Comercio colonial e industrialización una reflexión sobre los orígenes de la industria moderna en Cataluña” dins NADAL i TORTELLA (ed.): *Agricultura...*, pàg. 358-365, “Introducción: Comercio colonial y crecimiento económico, revisiones e hipótesis” dins Josep FONTANA (ed.): *La economía española al final del Antiguo Régimen. III Comercio y Colonias*, Madrid, 1982, pàg. XIII-XXXIV.

aleshores, hom trobava múltiples entrebancs a causa del règim de propietat de la terra. Les guerres marítimes de la fi del segle XVIII i principi del segle XIX, i les insurreccions de les colònies van provocar canvis a l'estructura de l'economia catalana, sobretot en el sector industrial i de l'agricultura comercialitzada, i modificacions en el conjunt del comerç internacional.

El daltabaix que va suposar la guerra del francès agreujà encara més la crisi que patia el país, i la burgesia catalana (sobretot els fabricants tèxtils i paperers) exigiren l'adopció de mesures proteccionistes per a la seva producció manufacturera per tal d'assegurar-se així el mercat interior. En tot cas hem de destacar que el col·lapse del comerç exportador, que no va significar mai la seva desaparició total, va començar a superar-se mitjançant una reestructuració a partir dels anys vint, al voltant de dos eixos, les exportacions de vins i aiguardents (cap al mercat antillà i l'Atlàntic) i de productes tèxtils (cap el mercat colonial), i la importació de matèries primeres per a la indústria tèxtil. L'accés dels liberals al poder va comportar l'inici d'un seguit de reformes econòmiques i socials, a més de polítiques, per acabar amb l'Antic règim i fomentar el desenvolupament de l'economia capitalista. Les principals mesures es dirigiren a alliberar el mercat de la terra amb la desamortització dels béns eclesiàstics i dels ajuntaments i la desvinculació, a l'homogeneïtzació de les contribucions tant a nivell territorial com social, eliminant els privilegis individuals i col·lectius, i a la formació d'un mercat nacional protegint i integrant el mercat interior².

² Vegeu els plantejaments generals a Pierre VILAR: "Libéralisme politique et libéralisme économique dans l'Espagne du XIXe siècle", dins O Liberalismo..., vol.2, pàg.1-22; Josep FONTANA: "La crisis del Antiguo Régimen en España", dins Papeles de Economía Española, núm.20 (1984), pàg.49-61; Àngel GARCÍA SANZ: "Crisis de la agricultura tradicional y revolución liberal (1800-1850)", dins Àngel GARCÍA SANZ i Ramon GARRABOU: Historia agraria de la España contemporánea. I Cambio social y nuevas formas de propiedad (1800-1850), Barcelona, 1985, pàg.7-99. Vegeu també Miguel ARTOLA: Antiguo Régimen y revolución liberal, Barcelona, 1983, pàg.217-250; i Pedro TEDDE: "Revolución liberal y crecimiento económico en la España del siglo XIX", i Antonio-Miguel BERNAL: "Antiguo Régimen y transformación social", dins Antiguo Régimen..., vol.1, pàg.31-49 i 69-86. Vegeu també Pedro RUIZ TORRES: "Señorio, propiedad agraria y burguesia en la revolución liberal española", dins O Liberalismo..., vol.2, pàg.87-113, i "Crisis señorial y

III.1 LA POLÍTICA TRIBUTÀRIA

III.1.1 Les resistències

La política tributària venia portant força mals de cap a la monarquia absoluta des de que s'inicià la progressiva pèrdua de les colònies americanes que subministraven els cabdals necessaris per afrontar el dèficit estructural de la Hisenda Pública³, tal i com assenyalà en el seu pla hisendístic el diputat català Pere Surrà i Rull:

*“El desgobierno y abandono antiguo, los desastres de la invasión de 1808, la espantosa deuda nacional, y por último las inmensas cargas y descubiertos de la arbitrariedad de seis años de despotismo, se aglomeraron simultáneamente sobre este Ministerio, al tiempo que los heroicos gritos de libertad pronunciados en las Cabezas rasgaban el velo misterioso que hasta entonces había cubierto aquella Secretaria. El cambio feliz de sistema sacó de las tinieblas las maniobras de la administración, y sus resultados públicos ofrecieron el cuadro desconsolador de que eran muchas las cargas y pocos los ingresos.”*⁴

Durant el Trienni, i malgrat els esforços per racionalitzar la Hisenda Pública, la política tributària continuarà sent un problema de primer ordre ja que la situació de crisi econòmica que vivia el país i la misèria d'una part de la pagesia van dificultar la seva realització pràctica⁵. Amb la proclamació de la Constitució els pobles van deixar de pagar les contribucions, ja que consideraven que amb la desaparició del vell sistema havien desaparegut també les velles contribucions. Per exemple l'ajuntament de Sarrià

transformación agraria en la España de principios del siglo XIX”, dins *Hispania*, núm.153 (1983), pàg.89-128.

³ Per aquesta qüestió, continua sent imprescindible la consulta de Josep FONTANA: *La quiebra...*, especialment les pàg.289-342 i *Hacienda y Estado en la crisis final del Antiguo Régimen español. 1823-1833*, Madrid, 1973, pàg.62-67. També Francisco COMÍN: *Las cuentas de la Hacienda preliberal en España (1800-1855)*, Madrid, 1990, pàg.17-55. Vegeu la Memòria que presentà a les Corts Canga Argüelles (DSC, 1821, vol.II, núm.71 de 9 de maig).

⁴ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.592, sessió 41 de 12 de novembre. Vegeu Pere SURRÀ i RULL: *Plan que para conseguir en España las cantidades que reclaman las necesidades públicas presenta a las Cortes el Diputado de la misma por la provincia de Barcelona Don Pedro Surra y Rull*, Madrid, 1822, pàg.3-4 per la cita.

⁵ Sobre aquest tema vegeu Jaume TORRAS: “En torno a la política tributaria de los gobiernos del Trienio Constitucional (1820-1823)” dins *Moneda y Crédito*, núm.122 (1972), pàg.153-170; FONTANA: *Hacienda...*, pàg.68-80 i *La quiebra...*, pàg.375-382; MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.155-192, la seva l'excel·lent síntesi, “La presión fiscal en el Trienio Constitucional (1820-1823)” dins *Hacienda Pública Española*, núm.27 (1975), pàg.47-73 i “Contribución territorial y valor de la propiedad rústica en España entre 1821-1823: el caso de Navarra”, dins *Hacienda Pública Española*, núm.38 (1976), pàg.149-156; Manuel GONZALEZ MOLINA: *Desamortización. Deuda Pública y Crecimiento económico. Andalucía 1820-1823*, Granada, 1985. També, Mariano PESSET: *Dos ensayos sobre la propiedad de la tierra*, Madrid, 1982, pàg.104-116 i Esteban CANALES: “Hacienda, Iglesia y Diezmos durante el Trienio constitucional (1820-1823)”, dins *O Liberalismo na Península Ibérica na primeira metade do século XIX*, 1981, pàg.201-219 (pàg.201-206 per aquesta qüestió). Pel corregiment de Vilafranca vegeu Ramon ARNABAT: “La política tributària del Trienni liberal (1820-1823). L'exemple de la subdelegació de Vilafranca” dins *Miscel·lània Penedesenca*, X (1988), pàg.151-188, i *Liberals...*, pàg.75-81. La memòria de la Diputació: *Breve...*, hi dedica força pàgines (pàg.31-38). Vegeu també ARTOLA: *La España...*, pàg.751-767. Una breu síntesi de la política econòmica del Trienni a Joaquin del MORAL RUIZ: “Contra el régimen feudal”, dins *El Trienio Liberal*, pàg.12-19.

manifestava que l'ajuntament constitucional de 1820, *"luego de publicada la Constitución salieron al balcón de las casas consistoriales gritando que todo era libre. Por cuyo motivo el pueblo se habia entregado a una libertad mal entendida."*⁶ A Puigcerdà, al arribar les notícies de la publicació de la Constitució a Barcelona, el poble es negà a pagar el dret del vi, tal i com assenyalava l'ajuntament: *"el Pueblo está en conmoción respecto que aún se exige el derecho del Vino que se introduce en Francia"*, motiu pel qual el consistori demanà als arrendataris del dret que el deixessin de cobrar *"para la mejor armonía y tranquilidad pública"*⁷. Aquest conflicte n'obrí un altre, ja que un seguit de veïns de la Cerdanya demanaren a les Corts que prohibís la introducció de vi del Roselló, però vint-i-set pobles de la mateixa comarca demanaren que no es prohibís, ja que això causaria *"graves perjuicios a muchos pueblos"*⁸. A Barcelona, el mateix Cap polític de Catalunya i l'ajuntament de la ciutat, davant la pressió popular, decidiren *"la abolición de los derechos de puertas"*, ja que consideraven aquesta mesura com *"el primer paso hacia el bien común"*⁹, tot i la posició contrària de les autoritats centrals:

*"Por varias exposiciones documentadas de la Dirección de la Hacienda Nacional y de varios intendentes que en Cataluña, Málaga, Córdoba, Granada, Castilla, Asturias y otros pueblos se ha desestancado el tabaco permitiendo la venta libre, privando al Erario de uno de sus productos más importantes."*¹⁰

Aquest fou un problema que s'arrossegà al llarg del Trienni¹¹. La resistència al

⁶ Justificació de l'ajuntament de Sarrià per no pagar el 17% de propis (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 20 de març de 1823, fol.46v). Els pagesos tenien clar que, com assenyalava Pau Porcet masover de Sant Boi sempre els tocava el rebre en les contribucions: *"Ja veyeu, Fills y benidors meus, las Calamitats y treballs y misèrias que porta lo darrera de una guerra ho Campaña: las añadas anant bordament per lo poch Ploura y venint Pagos nous sempre an-als pobres Pagesos: tant si tens diners com si no-n tens, paga y discorra. Si , Fills y benidors meus, tota la Càrraga és sobre al Pagès"* (CODINA (ed.): Llibre de politiqueses..., pàg.183). La consideració d'una tributació excessivament alta i motiu de maldecaps és constada pels coetanis, vegeu, per exemple, El llibre de Jaume Galobardes (1776-1863). Crònica del seu temps, Santa Coloma de Gramanet, 1993, pàg.58.

⁷ Actes ... Puigcerdà, 1820-1824, sessió de 14 de març de 1820 (AHCP).

⁸ Proposta de prohibició feta per Mateu Estany i d'altres. Proposta de no prohibició feta per Francesc Florenza com apoderat de 27 pobles de la Baixa Cerdanya (DSC, 1820, t.I, pàg.751, sessió 59, d'1 de setembre).

⁹ Circular de Josep Castellar amb data de 14 d'abril de 1820. Una decisió que contrastava amb la circular de 31 de març de 1820 del Secretari d'Estat que manifestava que *"por la noticias que llegan diariamente a este Ministerio se ha enterado el Rey de que en la mayor parte de las provincias, no solamente se ha desestancado el tabaco y otras rentas de la misma naturaleza, sino que no se pagan las contribuciones con la puntualidad que hoy más que nunca exige la situación particular en la que la Nación se encuentra."*

¹⁰ La Diputació de Catalunya s'havia queixat a les Corts del *"descontento que ha causado la continuación del estanco del tabaco"* (DSC, 1820, t.II, pàg.1.398, sessió 92 de 4 d'octubre).

¹¹ Destaquem que durant el Trienni una quarta part dels oficis que van rebre els ajuntaments procedents de les autoritats provincials i estatals eren per recordar-los les seves obligacions tributàries o

pagament de les contribucions generà una abundant proliferació d'impresos, bans i crides de les autoritats demanant que:

“No se haga variación alguna en el sistema actual de rentas y contribuciones que es conforme al art.338 de la Constitución, y cuya sustitución brusca por las que señalaron las cortes, ocasionaría la paralización que acompaña a todo tránsito violento de un orden de cosas a otro, y con ello, la falta absoluta de medios para sostener las obligaciones del Estado.”¹²

Hem recollit un ampli mostrari d'aquestes crides que ens indiquen, indirectament, la importància de l'esmentada resistència, per exemple la del Secretari d'Hisenda a mitjan mes de març de 1820:

“No se pagan las contribuciones con la puntualidad que hoy más que nunca exige la situación particular en que la Nación se encuentra [...]. Los deberes sagrados que les impone la Constitución y su consecuencia propia de sostener la Patria y conservar los derechos de propiedad y seguridad personal amenazados en la falta de recursos que ya se experimenta”¹³.

A finals de mes era la Comissió provisional governativa de Catalunya la que s'adreçava als catalans recriminant-los els endarreriments tributaris:

“Sabe con sentimiento que se experimenta una notable morosidad en el pago de la Contribución directa; que se buscan pretextos para eludir los impuestos indirectos simulando estarse en el concepto de que se hallan estinguidos; que se hace un tráfico escandaloso de los artículos estancados, sin sujetarse siquiera a las formalidades y derechos a que están afectos por los decretos con que se desestancaron y que se introducen en perjuicio de la abatida industria nacional los géneros y artefactos cuya entrada está tan justamente prohibida.”¹⁴

El mes de maig era l'Intendent català qui es dirigia, mitjançant els seus subdelegats, als catalans reclamant-los el pagament de les contribucions:

“En tiempo alguno ha sido más urgente el cobro de tributos que en la actualidad, cuyas circunstancias si con el cambio del sistema político consolidan la libertad del Ciudadano, también le imponen como primer deber el pago de aquéllos. [...] [ordenava al seu delegat que imposés als ajuntaments] las multas autorizadas por la Ley, si ocho días después de haber recibido esta y la adjunta [...] no hubiesen hecho entrega de su respectivo contingente en la Caja que tengo designada en este Partido, pero si ni aun con esta pena se hubiese conseguido

reclamar-los diners. De fet la normativa de 1725 per a cobrar per la via d'urgència les contribucions serà utilitzada, tant pels reialistes com pels liberals per pressionar als pobles menys predisposats al pagament (un exemplar a l'ADB, lligall 169, expedient 2).

¹² ACA-RA, Registre 1.418, fol.79-80 (R.O. de 29 de març de 1820). Vegeu també ACD, lligall 35, fol.123.

¹³ Circular de 27 de març del Secretari d'Hisenda als pobles. Aquesta circular recollia una Reial Ordre del Rei de data 13 de març i fou tornada a enviar pel Cap Polític de Barcelona el 8 d'abril de 1820). L'Intendent català es queixà a la Comissió provisional de que *“muchos espontáneamente no se prestaban a paga la contribución general que se hallaban adeudando”* (Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 21 de març de 1820, fol.12).

¹⁴ Crida de “La Comisión provisional gubernativa de esta provincia”, de 30 de març de 1820. En un altre escrit de la Diputació de Catalunya es deia que *“los pueblos morosos entendian que estando vigentes la Constitución quedaban sin vigor los compromisos anteriores e incluso piden los dineros adelantados para la expedición a ultramar, como los ayuntamientos de Vilanova y Reus.”* (ADB, lligall 16). També Canga Argüelles havia manifestat a la seva Memòria les dificultats de cobrar els impostos arran de la proclamació de la Constitució (DSC, 1820, vol.I., apèndix a la sessió núm.9 de 13 juliol de 1820).

*el objeto porque se impone procederá V.S. en seguida a lo demás que corresponde*¹⁵.

I a la Diputació provisional exposant:

*“La absoluta necesidad de tomarse medidas extraordinarias para conseguir el cobro de los cupos de contribución atrasados y corrientes, por haberse agotado todos los arbitrios extraordinarios, y depender de ello el sustento de todas las clases del ejército y hacienda militar y civil.”*¹⁶

També els batlles de les viles que exercien de cap de Partit es dirigien als pobles de la seva demarcació insistint en:

*“Los perjuicios que ocasiona a la Hacienda Pública la morosidad de los Pueblos en satisfacer lo que adeudan de contribución, se sirve mandar que dentro del término de ocho días se ponga en la depositaria del Partido el primer tercio vencido, amenazando a los Alcaldes con multas, y demás que fuese necesario en el caso de no cumplirlo.”*¹⁷

El mes de maig era la recent estrenada Diputació de Catalunya, que es dirigia als catalans recordant-los els seus deures tributaris:

*“Las contribuciones que debéis realizar con la prontitud que exigen las urgencias del Estado, no son más que un adelanto y una especie de depósito, que confiado a la integridad y rectísimas intenciones de un gobierno que merece toda vuestra confianza, se os recompensarán con todas las ventajas incomparables de un sistema en que no se trata más que de levantar al punto más alto vuestra felicidad [...]. Para sostener un estado constituido en el punto más alto de su poder, no se puede prescindir de la proporcionada distribución de cargas y contribuciones, que deben pesar sobre los individuos que lo componen”*¹⁸.

Fins i tot, personatges com el marquès de Miraflores insistien que:

*“No nos persuadamos que con la Constitución se acabaron los impuesto, las precisas obligaciones del estado, no hay otro medio para cubrirlas; pero protegido e comercio, la industria y las artes, los manantiales de la riqueza pública se aumentarán sin duda, y por consecuencia los medios de satisfacer los impuestos. [...] que la historia de todos los siglos siempre nos presenta como precursora de todas las grandes convulsiones políticas, la miseria y la dislocación del sistema de hacienda, y que dislocado éste, son vanos los esfuerzos para remediarlos. [...] y las medidas tomadas por algunas provincias y pueblos, de disminuir derechos, de rebajar contribuciones, es menester persuadir, que si halagan momentáneamente al pueblo, nos pueden conducir a males gravísimos”*¹⁹.

¹⁵ Nota de 7 de maig de 1820 del governador de Vilafranca circulant una ordre de l'Intendent. Una nova circular de Josep de Olzinellas, amb data de 18 d'octubre de 1820, assenyalava *“La urgentísima necesidad de realizar con la menor demora posible la recaudación sin otras contemplaciones que las de absoluta y rigurosa justicia [obligava l'Intendent a dirigir-se als pobles del corregiment dient-los que] la Diputación de esta provincia y yo hemos procurado por todos los medios de suavidad y persuasión hacer entender a los pueblos y contribuyentes la precisión del apronto de sus cupos vencidos, pero sin embargo de ello, muchos hay que desatendiendo tales anuncios están sumamente atrasados en el pago”*. Vegeu també la circular de l'Intendent al subdelegat de Tarragona Lluís de Creff amb data de 23 de maig, i que el darrer circulà als pobles amb data de 30 de maig (AHMR, lligall 2.6.4.6).

¹⁶ *Actes de la Diputació*, vol.7, sessió de 19 de maig de 1820, fol.30.

¹⁷ Circular del batlle de Manresa als pobles del seu Partit amb data de 2 de maig de 1820 (AHCM, lligall 60).

¹⁸ Ban “Catalanes” de 8 de juny de 1820 de la Diputació de Catalunya.

¹⁹ MIRAFLORES: *Ideas...*, pàg.33-35. Vegeu pel País Valencià ARDIT: *Revolución...*, pàg.252-255.

De forma paral·lela, arreu de Catalunya es produïren diferents manifestacions i aldarulls en contra de determinats drets i reclamant la seva abolició²⁰. A Calaf es produí una concentració demanant l'abolició del dret de Bollatí²¹; a Barcelona els traginers de peix fresc demanaven l'exempció del pagament dels drets de la barraca del peix de la peixateria, al·legant que aquests diners no servien "*ni para la Patria ni para el Rey y si solo para la Señora Abadesa de las Monjas Benedictinas de San Pedro de las Puellas, y para el gremio de los Maestros Sastres*"²²; a Reus fou l'ajuntament qui va treure els impostos del dret de Vila i el del peix²³; a Tarragona els veïns es resistien al pagament del dret d'entrada del vi²⁴; a Lleida l'ajuntament va haver de publicar un ban prohibint als propietaris de treure els fruits dels camps fins que no haguessin passat els cobradors del trentè pel Canal d'Urgell²⁵; i a Igualada alguns veïns deixaren de pagar les quotes als gremis:

*"Persuadidos algunos vecinos de que no deben existir los gremios, retraen estas voces los ánimos de sus individuos de contribuir al pago de las funciones religiosas según sus ordenanzas, de modo que este año no asistirán a la procesión general del Corpus, ni funciones de la octava, con sentimiento de los fieles."*²⁶

L'ajuntament de Barcelona endegà una lluita a mort contra el pagament de la "*refacción de carnes*" que tenia el seu origen en un impost però que després passà a càrrec de l'ajuntament, i que anava a parar a mans del Capità General, de la seva família, dels empleats de la seva Secretaria, del Governador de la plaça, del de la Ciutadella, del Tinent del Rei, del Sergent Major i dels Sergents de Brigada de la mateixa, del Governador de Montjuïc, de l'Intendent i, si restava quelcom dels pobres malalts de les presons²⁷. L'ajuntament des del moment en que es proclamà la Constitució deixà de pagar-lo, però el General Villacampa el reclamà, i tant la Diputació com el Cap Polític demanaren a l'ajuntament que el pagués fins

²⁰ Vegeu-ne una mostra a CARRERA: Historia..., II, pàg.56-67 (Barcelona, Sant Cugat del Vallés, Vilafranca, Vilanova, Igualada, Reus).

²¹ "Actes de Calaf", sessió de 29 d'abril de 1820 (ADB, lligall 81, expedient 1).

²² Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 17 de març de 1820, fol.7.

²³ Llibre d'actes, 1819-1820, sessió de 4 d'abril de 1820, fol.120.

²⁴ Acuerdos, 1820-I, vol.22, sessió de 25 d'abril, fol.69 (AHMT).

²⁵ Actes Municipals. Lleida, 1820, sessió de 13 de juny.

²⁶ Carta de l'ajuntament d'Igualada a la Diputació amb data de 16 de maig de 1820 (Actes de la Diputació, vol.7, sessió de 19 de maig de 1820, fol.30).

²⁷ L'impost es començà a pagar pels arrendataris de les carnisseries per obtenir favors de les autoritats i que quan l'any 1752 l'ajuntament prengué a les seves mans el ram, les prestacions ja pujaven més de 40.000 rals; després es pagà en lliures de carn (336 lliures: 3.584 rals). 1767 es fa un arreglo i es paguen uns drets per pastura. L'any 1772 el Capità General tornà a imposar per la força l'acord de 1752, fins l'any 1815, en que el lliure comerç va fer pujar els preus resultant molt gravosa la càrrega de l'ajuntament, fent passar de 39.323 rals l'any 1752 a 104.265 l'any. La informació a l'ACD, lligall 44, expedient 2.

que no es resolgués el tema que s'havia presentat a les Corts, però l'ajuntament es negà a pagar-lo al·legant que *“eran muy perjudiciales semejantes prestaciones pues [...] hacían subir el precio de las carnes, y pedía que las Cortes proscribiesen para siempre tan penosa carga”*²⁸. Les Corts informaren favorablement a l'abolició de l'esmentat dret (28 i 30 d'octubre de 1820) que es pagava des de 1752: *“declarando abolidas al mismo tiempo todas las prestaciones de esta clase y qualquiera otra que con igual abuso y arbitrariedad se hallen establecidas a favor de empleados públicos o autoridades municipales.”*²⁹

Un altre dels principals motius de queixa a Barcelona fou l'impost del dret de *Cops* per a la introducció de farines. El diputat català Corominas presentà el mes d'octubre de 1820 una proposició a les Corts demanant l'abolició d'aquest dret d'origen desconegut, i que l'estat es fes càrrec dels drets que poguessin tenir els perceptors:

*“Los habitantes de la ciudad de Barcelona, además de las contribuciones generales directas e indirectas y del derecho de puertas o su equivalente, sufren otra muy considerable sobre los trigos del país y extranjeros que se introducen en ella, sea por mar o por tierra, con título de derecho de cops, cuyo producto, según tengo entendido, se reparte entre la Hacienda nacional, el señor diocesano y otros particulares.”*³⁰

L'any 1821 eren diversos veïns de Barcelona els que representaven a les Corts demanant la seva desaparició per la seva procedència de privilegis privatius, exclusius i o prohibitius³¹. Per la seva banda, diversos partícips del dret de cops demanaven a les Corts que *“en atención a lo módico de este derecho, se sirvieran declarar las Cortes que continuasen su cobro, o que en el caso de que se decretase su abolición, se acordase al mismo tiempo la indemnización, mandando que los comerciantes pagasen lo adeudado desde 13 de Enero de este año hasta el presente”*³². A finals de febrer de 1822 era l'ajuntament de Barcelona el que reclamava contra la permanència d'aquest dret, argüint que aquest dret *“pone a los vecinos en el caso de sufrir sobre el alimento más necesario un aumento de precio de que están libres los pueblos restantes de la*

²⁸ DSC, 1820, t.II, pàg.716, sessió 57 de 20 d'agost.

²⁹ DSC, 1820, t.II, pàg.1-301-1.302, sessió 87 de 29 d'octubre. L'any 1837 una circular del Ministeri de la Governació de 28 de gener accedia a la petició de la Diputació provincial de Barcelona, i restablia l'Ordre de 30 de setembre de 1820 que abolia la *“refacción de carnes”*.

³⁰ DSC, 1820, t.II, pàg.1.441-1.442, sessió 94, de 6 d'octubre.

³¹ DSC, 1821, t.II, pàg.1.244-1.245, sessió 56 de 24 d'abril i t.III, pàg.1.751, sessió 84 de 22 de maig. Vegeu una justificació de la política municipal al respecte a la *SUCINTA relación...*, pàg.31-40.

³² DSC, 1821, t.III, pàg.1.984, sessió 94 d'1 de juny. Vegeu també la representació presentada a les Corts pel seu administrador i tresorer Agustí de Gimbernat (DSC, 1822, t.II, pàg.1.432, sessió 101 de 20 de maig i *Diario de Barcelona*, núm.63, de 4 de març de 1822, pàg.566-567).

indemnitzats per considerar que era “*un verdadero derecho señorial, y no municipal*”, que, a més, perjudicava la ciutat de Barcelona “*respecto a granos con las demás ciudades del Reino*”³⁴. Finalment, el 25 de maig la Comissió d’Hisenda presentà un dictamen proposant la seva abolició al·legant que:

*“Cualquiera que haya sido la causa impulsiva de su establecimiento, en el día se presenta revestido del carácter de una verdadera contribución que, gravitando exclusivamente sobre los vecinos de la ciudad de Barcelona, recarga los artículos de primera necesidad, desnivela su comercio del resto de los demás pueblos, y priva a los moradores del beneficio de la libertad e igualdad que tanto reclaman nuestras sabias instituciones”*³⁵,

tot i que també assenyalaven que s’havien de pagar els endarreriments fins l’1 de juliol, i que els partíips serien indemnitzats per l’estat. La seva abolició definitiva s’aprovà mitjançant un decret de les Corts de 27 de maig de 1822³⁶.

Ens ha semblat molt interessant de reproduir parcialment un article de Josep Joaquim Milà de la Roca que lligava la permanència del dret de Cops a la decadència de la indústria barcelonina al fomentar el contraban per la carestia de la mà d’obra:

*“Nadie dude, que a excepción de las carnes y aceite, las 4 quintas partes de todos los artículos sujetos al derecho de puertas los consume, el que no tiene más, que el mero necesario; y menos dude todavía, que el sistema de derechos de puertas sobre consumos, está en perpetua infracción contra el espresado art.339 de nuestra Constitución política, y al mismo tiempo, diametralmente opuesto al fomento de nuestra agricultura, e industria fabril en Barcelona; en tal manera que, por más que se haga, y se gasten crecidos caudales de la nación, con el resguardo de mar y tierra, para contener el tráfico clandestino, no se conseguirá esterminarle, mientras la mano de obra de nuestra industria, no se aproxima a la baratura de la estrangera, que en gran parte consiste, en la abundancia y equidad de precios de los abastos y demás necesario, para la subsistencia de sus operarios.”*³⁷

Però, potser sigui la seva anàlisi de la societat barcelonina, i de les dificultats per sobreviure de les classes popular l’aspecte més interessant:

“Calculando que en la artistica y fabril Barcelona, después de la mortífera amarilla que ha sufrido, se hallen 18.000 vecinos o familias, encuentro que apenas llegaran a 3.600, o sean 18.000 individuos, que es la quinta parte, entre la clase acomodada y mediana; por consiguiente las 14.4000 familias restantes son, de los que no tienen más apoyo que el ingreso de 2 a 3 pesetas diarias, que el padre de familia gana con el afán de la tarea y sudor de su

³³ “A las Cortes”, Barcelona, 26 de febrer de 1822, acompanyat d’un extens informe sobre la seva procedència i permanència (Diario de Barcelona, núm.60, d’1 de març de 1822, pàg.535-539).

³⁴ DSC, 1822, t.I, pàg.714, sessió 47 de 6 d’abril.

³⁵ DSC, 1822, t.II, pàg.1.540, sessió 106 de 25 de maig.

³⁶ DSC, 1822, t.III, pàg.1.579, sessió 112 de 27 de maig. L’abolició havia de tenir efectes des de l’1 de juliol de 1822 i s’havia d’indemnitzar als seus perceptors (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 20 i 25 de juny de 1822). L’abolició d’aquest dret comportà la reclamació dels prohoms dels mesuradors de Barcelona (DSC, 1821, t.II, pàg.1.260, sessió 57 de 25 d’abril).

³⁷ “Algunas ideas, que D. Josef Joaquin Milá de la Roca y Astigarra publica, en fomento de la agricultura, industria fabril y artes de Cataluña”, dins el Diario de Barcelona, núm.69 i 70, de 10 i 11 de març de 1822, pàg.618-621 i 626-629.

rostro.

Más, como de los 7 días de la semana, esceden de 2 entre las dominicas y días clásicos, o que le falta el trabajo, o esté indispuerto, apenas le quedan cinco días laborables; que al jornal de 10 reales, término medio entre los 8 u 12 supuestos, componen 50 reales de vellón no cabales; que repartidos en los 7 días de la semana, sale a 7 reales, que luego quedan reducidos a 5; porque se han de rebajar precisamente 2 reales para pagar el alquiler de la casa, y el calzado y vestido de 4 u 6 individuos; sin que su buena ayuda pueda agregar cosa alguna, porque con la labor de manos, o cuando su salud se lo permite, con la fatiga de sus brazos ha de adquirir lo preciso, para atender a las enfermedades, al menaje de la casa, utensilios de la cocina y otros gastos, de que no se puede prescindir en una familia, por desvalida que sea.

El resultado es, que le quedan solamente 5 reales diarios, a un operario que ha de mantenerse con su muger e hijos; y todos ellos no es posible que dejen de consumir diariamente menos de 2 porrones de vino, (un zumbre) pues en Cataluña que abunda, suple por el pan que escasea; y esta pequeña porción de vino, según el edicto municipal de 22 de julio del año pasado de 1821, al imponerle 6 pesetas por carga de derechos de puertas y otra peseta más que aumentó el edicto u aviso circulado el 18 de enero último; contribuye con cerca de 4 cuartos; esto es raya a 8 por ciento lo que paga el industrioso barcelonés, sobre su corto peculio neto, en solo el artículo del vino que, indispensablemente necesita cada día para sustentarse con la familia, y reparar sus fuerzas.”

Una situació causada sobretot pels drets de portes que s’havien de pagar a la ciutat de Barcelona:

“Enorme es, no hay duda, el derecho de puertas sobre el vino en Barcelona, perjudicando este recargo notablemente a las manufacturas y a toda clase de industria, y también a la agricultura por lo menos en cuanto le o pone estorbos en sus consumos; más no cesan aquí los pagos, a que indirectamente queda sujeto el laborioso barcelonés; pues contribuyendo también sobre el aguardiente, vinagre, aceite y ganado de cerda, con arreglo a los citados edictos municipales, le oprime también el anticuado derecho de Cops, que gravita sobre ls granos, harinas, y legumbres secas

¿Sobre las legumbres secas? Esto si que es vejar, caso exclusivamente al menesteroso: voy a probarlo. Si por las puertas de Barcelona se introducen 15 o 16.000 cuarteras de judías, contribuyen por derecho de Cops con 22.000 reales de vellón; es evidente que de estos la clase acomodada, ya por su corto número, como por la calidad de este alimento, apenas desembolsará 2.000 reales, ¿y los 20.000 restantes, de donde salen? No hay réplica; los pagan aquellos, que no tiene el mero necesario para su subsistencia. ¿Y no tendré razón en sostener que por los derechos de puertas, se infringe indirectamente el art.339 de nuestra sabia Constitución política, que manda, que todos los españoles paguen las contribuciones a proporción de sus facultades; y acaso tienen facultad alguna, el útil ciudadano que con 5 reales diarios líquidos, se ve precisado a mantener otras tantas bocas?”

En d’altres casos eren els ajuntaments que demanaven de reconvertir l’objectiu de les contribucions, i realitzar diferents obres de millora als seus municipis o comarca, com els casos de l’ajuntament d’Arenys de Mar que demanà que l’impost sobre les carns passés de l’administrador de duanes a l’ajuntament de la vila³⁸; o els de Vilafranca, el Vendrell i Vilanova que demanaren que l’impost que anava per la millora del port de Tarragona anés per la carretera de Igualada a Vilafranca i Vilanova³⁹, o el de Manresa

³⁸ Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 21 de març de 1820, fol.11v.

³⁹ ARNABAT: Liberals..., pàg.86-87. Vegeu també l’ACD, lligall 37, expedient 65 i DSC, 1821, pàg. 2.170, sessió 104, d’11 de juny. La comissió d’hisenda de les Corts informà favorablement d’aquesta proposta (DSC, 1822, t.III, pàg.1.732, sessió 125 de 5 de juny).

que proposava també destinar alguns impostos per la construcció d'una nova carretera⁴⁰. Per la seva banda el Cap polític de Catalunya representà a les Corts “*sobre la necesidad de promover la obra del puerto de Barcelona y de conservar los arbitrios destinados a ella*”⁴¹.

A Reus foren els comerciants els que presentaren un memorial demanant que no es cobrés l'impost sobre els porcs vius que entraven a la vila i que s'utilitzaven per a revendre i que es destinava a les obres del port de Salou. Segons el memorial es tractava d'un impost absolutista instaurat l'any 1806 que carregava tot el tràfec de compra-venda, i que ja no servia per l'objectiu pel qual havia estat creat ja que estava “*parada la obra del proyectado canal desde Salou a Reus y sin esperanza alguna de continuarse*”. Per tot plegat demanaven a l'ajuntament que:

*“Esta contribución tan enorme y excesiva y el subsistir solamente en cuanto a este alimento de primera necesidad [la carne], no puede menos de excitar el zelo de V.S. para entrar en el examen de las causas que producen una injusticia y desigualdad tan notoria, que agrava particularmente a la clase más indigente y numerosa del Estado. Es un principio de la ciencia de Gobierno y política de las Naciones industriosas el procurar la baratura de los géneros de primera necesidad y cargar las contribuciones indirectas especialmente en las cosas de lujo y no necesarias a la vida humana, para que del primer modo puedan vivir los jornaleros con menos gastos, y por consiguiente sean sus jornales y trabajos más baratos, cuya circunstancia refluye indispensablemente en la baratura de los géneros que fabrican y los ponen en un equilibrio proporcionado con los extranjeros y del segundo modo no se hacen tan sencibles por recaer en las personas más pudientes y en cosas de que pueden muchos abstenerse por no ser de primera necesidad.”*⁴²

Com podem veure els comerciants intenten unir els seus interessos als dels menestrals i jornalers: “*son los que no pudiendo gastar mucho consumen más del referido comestible porque no sufragándoles sus jornales para comprar carne de vaca, o carnero, se contentan por precisión con un pedazo de tocino en la olla.*” Malgrat aquesta mobilització el mes de maig l'ajuntament encara es queixava de “*la demora que se observa por parte de S.E. la Diputación de esta Provincia en el despacho del informe relativo a la habilitación de la Aduana de Salou*”⁴³. La Diputació dictaminà finalment en contra de la duana de Salou, i l'ajuntament hagué de recórrer a les Corts⁴⁴.

⁴⁰ Actes de la Diputació, vol.7, sessió de 19 de maig de 1820, fol.28.

⁴¹ DSC, 1821, t.III, pàg.1.984, sessió 94 d'1 de juny.

⁴² Memorial amb data de 27 d'octubre reproduït a les Actes municipals, 1819-1820, sessió de 4 de novembre de 1820, fol.232 (AHMR). Vegeu l'exposició a les Corts demanant l'aprovació del pla per a consolidar i perfeccionar la carretera de Reus al port de Salou i l'aplicació d'un recàrrec per a fer-hi front (DSC, 1821, t.II, pàg.1.563, sessió 74 de 12 de maig). Vegeu ANGUERA: Antoni Pons..., pàg.59.

⁴³ Actes municipals, 1821-1824, sessió De 8 de maig de 1821, fol.59v (AHMR).

⁴⁴ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.563, sessió 74, de 12 de maig, i t.III, pàg.2.361, sessió 118, de 20 de juny.

Podem dir, doncs, sense por d'equivocar-nos, que la proclamació de la Constitució portà una resistència creixent al pagament de les contribucions, sobretot d'aquelles que es consideraven més odioses, o més lligades a l'Antic règim, com eren aquest conjunt de contribucions lligades als drets de portes. Però la resistència, augmentada per la crisi econòmica que patia el país, va estendre's també a les contribucions ordinàries generant una immensa onada de queixes que arribaren a la Diputació de Catalunya tot demanant la rebaixa o l'exempció de contribucions⁴⁵. Per fer front a aquesta acumulació de queixes, la Diputació de Catalunya sol·licità a les Corts que els jutges de lletres (dels pobles) poguessin intervenir en els afers d'Hisenda, per tal d'agilitar el tràmit de les múltiples queixes que es presentaven als jutges de primera instància que, de passada, demanava que cobressin a compte del pressupost de Gràcia i Justícia⁴⁶.

D'entre els nombrosos exemples de resistències al pagament de les contribucions ordinàries destaquem alguns casos. L'ajuntament de Maçanet de Cabrenys demanà a la Diputació *"que se dispense a aquel pueblo la gracia de exención de contribuciones por el corriente año, atendida su miseria ocasionada por las malas cosechas y fuertes aguaceros"*⁴⁷. L'ajuntament de Molló demanà l'exempció de dos terços de la contribució per la misèria que patia el poble arran de les destruccions causades per la guerra gran i la guerra del francès, *"con todo lo que ha quedado este infeliz y desgraciado Pueblo el más empobrecido y abatido de todos los demás de esta provincia"*, i afegia que darrerament s'havia agreujat la situació:

*"Los excesivos frios de últimos del mes de Enero y primeros del de Febrero, mataron y secaron los sembrados de los campos elevados de este Pueblo que alomenos debian rendir y componían más de una tercera parte de la cosecha, y la piedra en el verano destruyó la cosecha de otra tercera parte o cerca. El viento recio de Cierzo en los últimos de Setiembre sacudió y batió tan fuertemente el trigo negro antes de acabar de sazonar, que lo hizo caer todo en tierra. Y los aguaceros y copiosas lluvias con las espantosas avenidas de los torrentes y ríos de los días cinco y parte del seis del próximo pasado mes, se llevaron con sus corrientes la tierra con su abono y semilla de una infinidad de campos ya sembrados y de otros plantados de patatas, dexándoles hechos un pedregal, como también a una multitud de prados vulgo closas, llevándose igualmente varios puentes de madera, y un sinnúmero de árboles, y otros incalculables daños. De todo lo que resulta clara y palpablemente la suma miseria de este Pueblo."*⁴⁸

⁴⁵ En una sola sessió de la Diputació provisional (19 de maig de 1820), es veieren les queixes de tres viles catalanes respecte de les contribucions: Tortosa, Manresa, Igualada (Actes de la Diputació, vol.7, sessió de 19 de maig de 1820, fol.28-30). Vegeu el cas de l'Hospitalet a POBLET: "Societat i política...", pàg.53-55.

⁴⁶ DSC, 1821, t.III, pàg.1.862, sessió 88, de 26 de maig.

⁴⁷ Exposició amb data de 18 de setembre de 1820 (AHG-ADG, caixa 6).

⁴⁸ Exposició a la Diputació de Catalunya amb data de 8 de novembre de 1820 (AHG-ADG, caixa 6).

També assenyalava l'ajuntament de Molló que el decret que eximia del pagament d'un terç de la contribució als que paguessin els dos restants només beneficiava als pobles rics que ja podien pagar la contribució, mentre perjudicava als pobles més pobres que no hi podien fer front:

“Solamente favorece a los Pueblos pudientes y ricos que ningún incendio ni saqueo sufrieron de esta última ni de la anterior guerra, que han tenido buena cosecha de granos, y que corre en ellos el trabajo y el comercio; y en ninguna manera a los Pueblos que muy poco o nada logran de la cosecha de este año; sin trabajo ni comercio; y que en la próxima y anterior guerra fueron el teatro de ella”

Molts d'altres ajuntaments iniciaren recursos per tal d'estalviar-se de pagar immediatament les contribucions, tal i com es queixava el sots-intendent de Girona, Guillermo Minali: *“resultando esto que quedan eludidas cuantas órdenes se circulan por esta Subdelegación de mi cargo y entorpecido el cobro de lo que aquellos adeudan”*⁴⁹. Un dels problemes, com manifestava l'ajuntament de Solsona, era que els rics ja havien pagat i els que no ho havien fet no era tant perquè no volguessin, com perquè eren pobres, *“sujetos míseros e imposibilitados”*⁵⁰.

El cas de Tortosa arribà fins a les Corts on es dirigí l'ajuntament per reclamar contra la Diputació de Catalunya pel tema de les contribucions⁵¹. El conflicte esclata perquè a Tortosa l'ajuntament cobrava un seguit d'arbitris municipals per a pagar una part de la contribució general, i el Cap polític ordena d'aturar aquesta forma de recaptació (ordre de 25 d'agost de 1820). L'ajuntament compleix l'ordre però es queixa a les Corts (13 de setembre), i mentre declara la lliure venda de vi, vinagre, aiguardent, oli i carns, fins que en una reunió amb els gremis (15 novembre) s'acorda d'arrendar aquest els llocs de venda, tot i que posteriorment s'aboleixen els llocs públics de venda però no els arrendaments. Davant el fet que les autoritats provincials no donen resposta, el 26 de febrer de 1821, decideixen de continuar cobrant els arbitris antics *“destinando sus productos a cubrir sus obligaciones, arreglándose en su exacción a la práctica antiguamente*

⁴⁹ Ofici amb data de 28 d'agost de 1820 (AHG-ADG, caixa 6).

⁵⁰ Carta amb data de 16 de juny de 1820 (AHCS, lligall 99, expedient 57).

⁵¹ Exposició de l'ajuntament de Tortosa amb data de 5 d'octubre de 1820 i 3 de març de 1821 (ACD, lligall 37, expedient 9 i lligall 44, expedient 134, i DSC, 1820, t.II, pàg.1.347, sessió 90, de 2 d'octubre). Vegeu també la REPRESENTACIÓN dirigida al Rey por el Ayuntamiento constitucional de la fidelísima y exemplar ciudad de Tortosa, Tortosa, Impemta de Josep Cid, 1821 (ACD, “Impresos”, 8.107), en la qual es demanava que s'aturessin les execucions dels embargaments sobre béns de propis dels batlles i regidors constitucionals de 1820 i 1821 per impagaments de la contribució, que segons l'ajuntament es devien a que la ciutat era excessivament gravada a causa de *“los desastres de la Guerra con los Franceses, las anticipaciones hechas a tan santos fines, la demolición de los arrabales, la tala*

observadas". És llavors quan la Diputació contesta (27 de febrer) que no accepta la reintroducció de les velles contribucions i que l'ajuntament de Tortosa s'ha saltat un article de la Constitució al aplicar uns impostos sense l'autorització de la Diputació, ja que els decrets de les Corts "*conspiran todos a la libertad del tráfico interior, primer cimienta de la propiedad del Estado*". L'ajuntament contesta (3 de març) que se'ls va prohibir cobrar impostos per pagar la contribució general, però no pas per a satisfer les necessitats municipals. El sots-delegat d'Hisenda es justificava que ell es limitava complir les ordres de l'Intendent que l'havia amenaçat en fer-lo responsable dels endarreriments de les contribucions dels pobles de la seva demarcació: "*he observado el atraso en que se halla el cobro de la Contribución General en algunos Partidos. Supongo que no consiste en Vm. este retardo en la recaudación de un impuesto, el más moderado que han pagado jamás los Pueblos de la Monarquía española, y que los Ayuntamientos son solamente los culpables*"⁵².

III.1.2 El plantejament: el primer any econòmic (1820-1821)

Un dels primes problemes urgents que hagué d'afrontar el nou govern fou el de la manca de liquidesa, i per a solventar-lo el govern plantejà de sol·licitar un préstec interior de 40 milions de rals⁵³, però com assenyalaria Manuel Lasala, era molt difícil de cobrir-lo amb només capital nacional:

*"Bien debía ser que los nacionales cubriesen la mayor parte del empréstito que están negociando el Gobierno y quanto necesita para solidar el sistema, pero estoy cierto que nos quedaremos muy atrás por la miseria general, por la ignorancia y por el egoísmo y desconfianza de la gente, calidad que ha hecho radicar profundamente el anterior sistema y sus providencias ruinosas."*⁵⁴

Algunes autoritats locals, com l'ajuntament de Tarragona van fer una crida a les classes benestants de la ciutat perquè participessin en l'esmentat préstec que tenia un interès del 10%:

de su campiña, y huerta, los horrosos saqueos, las faltas de cosecha, el desaparecimiento del Comercio, y la minoración de Población en un tercio".

⁵² REPRESENTACIÓN dirigida a S.M. por el Subdelegado interino de Rentas del Partido de Tortosa [Lorenzo de la Fuente], Tortosa, Oficina de Josep Cid, 1821 (un exemplar a l'AHMT, Acuerdos 1822-I, doc.450).

⁵³ MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.178-179. BRINES: La desamortización..., pàg.52-65, assenyala que durant el Trienni la cotització de la deute passà per cinc fases: alcista (març-juliol de 1820), estancament (agost-setembre, 1820), esfondrament (novembre de 1820 a juny de 1821), recuperació (agost 1821 a juny de 1822) i caiguda (a partir del juliol de 1822, destitució de la Junta del Crèdit Públic).

⁵⁴ Carta de Manuel Lasala a Juan Garcías de París, amb data de 24 de juny de 1820 (CA-47, fol.535).

*“Hombres buenos, hacendados, Comerciantes, Capitalistas: La Patria os llama para que la ayudéis a llevar a cabo sus esfuerzos, y excita vuestro Patriotismo con medidas que ha adoptado para llenar un hueco imprescindible; este debe cubrirse con un empréstito de Cuarenta millones dispuestos ya por S.M. en dos de Mayo último, y autorizado ahora por el sabio Congreso Nacional. [...] Animaos pues a proporción de vuestras posibilidades, a tomar parte en una ofrenda que eternizará vuestra generosidad y patriotismo.”*⁵⁵

El deute públic espanyol a l'inici del Trienni pujava uns 14.000 milions de rals (la majoria interior, ja que l'exterior ben just si arribava als 300 milions) i els interessos anuals eren d'uns 236 milions⁵⁶. Joan Sardà fonamentant-se en Canga Argüelles assenyala que el deute nominal contractat a l'estranger durant el Trienni pujà 3.135 milions de rals, front el 292 que hi havia a començaments del mateix, però que el saldo real del deute estranger del Trienni fou de 2.500 milions, tot i que l'efectiu ingressat fos molt menor⁵⁷. Com assenyala Joaquin del Moral, l'opció dels liberals per fer front als dèficits crònics de la Hisenda Pública fou *“la contratación de capitales en el exterior (empréstitos), ya que la elección suponía la obtención de la liquidez y, por ende, la posibilidad de crear un ahorro interno que posibilitara la formación de capital privado, sin por ello detraer el consumo”*⁵⁸. Al llarg del Trienni, segons els càlculs que ha fet González de Molina, s'amortitzà deute per valor d'uns 5.779 milions de rals, és a dir un

⁵⁵ “Ciudadanos”, amb data de 12 de setembre de 1820 (Acuerdos, 1820-II, vol.23, doc.488, AHMT).

⁵⁶ Repartida entre la deute amb interès: 6.834.780.283, la deute sense interès: 7.406.392.028, i els interessos: 235.966.639, segons l'Informe de la Comissió d'Hisenda sobre el Crèdit públic a les Corts (DSC, 1820, t.III, pàg.1.979, sessió 118, de 30 d'octubre). Una revisió posterior deixà el deute en 10.814 milions de rals. Vegeu FONTANA: La revolució..., pàg.34, MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.119 i ARTOLA: La España..., pàg.756. Juan BRINES: “Deuda y desamortización durante el Trienio Constitucional (1820-1823)”, dins Moneda y Crédito, núm.124 (1973), pàg.51-67, en un documentat estudi sobre la deute titlla de fracàs la tasca de les Corts al respecte per *“la ingenuidad de los diputados que intentaban favorecer a los tenedores de créditos sin interés por su participación en la salvación de la Patria, que a sus conocimientos de las técnicas fiduciarias”* (pàg.62), i afegeix que: *“la decisión de las Cortes de entregar la administración del Crédito Público a los acreedores fue un fallo mayúsculo porque ello equivalía a renunciar a los bienes nacionales y declararse en quiebra”* (pàg.67). Vegeu sobre aquest tema l'interessant estudi de GONZÁLEZ de MOLINA: Desamortización..., pàg.97-170.

⁵⁷ SARDÀ: La política..., pàg.55-61 i 252-283, pàg.60 per les dades, i José CANGA ARGÜELLES: Diccionario de Hacienda, Madrid, 1968, pàg.89. MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.189-192, en canvi xifra en 2.806,5 milions de rals el total nominal emès per les Corts en el període 1820-1823, i un efectiu de 1.426,5 milions, i l'efectiu recollit per l'Hisenda fou d'uns 131,5 milions. Vegeu també Pilar TOBOSO: “El arreglo de la deuda de los liberales: problemas e instituciones”, dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA: Antiguo Régimen..., vol.2, pàg.343-352.

⁵⁸ MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.172-192, pàg.173 per la cita. L'anònim autor de las OBSERVACIONES..., pàg.85-86, assenyala que val caldre recórrer a préstecs estrangers *“medida precaria que alivia por un momento las llagas de un país, para dejarlas más abiertas en lo sucesivo. Empréstitos que cubren necesidades del momento, y que no ponen a una Nación en el caso de no necesitarlos en lo sucesivo, son siempre un mal que corroe la vitalidad de un país, que al fin le deja espuesto a los mayores embarazos, y agoviado bajo cargas insufribles. Más en España no se ofrecía otro para satisfacer necesidades urgentes que no daban tregua”*.

40% aproximadament⁵⁹. Per tal d'anar pagant el deute anterior i el generat durant el Trienni s'endegà el procés desamortitzador del qual parlem més endavant. González de Molina ha assenyalat que *“los intentos de restablecimiento del crédito público fracasaron, como habían fracasado los intentos de reforma tributaria. La cotización del papel no había recuperado ni tan siquiera los niveles alcanzados en Marzo de 1820.”*⁶⁰

L'organisme encarregat de vetllar per aquest deute i d'anar-lo liquidant era el Crèdit Públic, el funcionament del qual fou criticat per Surrà i Rull ja que, segons ell, no complia la funció per la qual s'havia creat, és a dir, fer de caixa d'amortització, degut a la seva lentitud. Surrà proposava que els deutors de l'estat hi estiguessin representats, agilitant d'aquesta forma la venda de finques públiques i el pagament dels interessos del deute amb una certa puntualitat perquè, en cas contrari, la depreciació d'aquest paper no faria més que disminuir, igual que ho faria el nombre de compradors⁶¹. Els diputats catalans Surrà i Septien, junt a Canga, Isturiz i Ovalle, presentaren una proposició a les Corts per tal que tractessin en preferència els temes relacionats amb el crèdit del paper⁶². La proposició fou aprovada per les Corts i el dia 28 de juny s'inicià la discussió *“acerca de extinción y consolidación de la Deuda pública”*, provocant una forta polèmica entre els diputats el primer article que assenyalava que es posarien a la venda tots els béns eclesiàstics, un article defensat pels diputats catalans Adan i Surrà i qüestionat per Falcó i el ministeri que s'hi oposaven perquè considerava que el mig delme no era suficient per al manteniment del clergat⁶³. Adan manifestà que la única forma d'aclarir si el manteniment del clergat podia fer-se amb el mig delme i indemnitzar als partícips llecs en el delme era *“quitarles la posesión; porque si se les deja en ella, están en el orden de*

⁵⁹ GONZÁLEZ MOLINA: *Desamortización...*, pàg.168-169, principalment per venda de béns nacionals: 2.245 milions, i per decrets de les Corts: 3.300 milions. MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.177, ofereix unes xifres sensiblement inferiors, 800 milions de rals (un 6,5%), però es tracta de la deute demostrablement cancel·lada. Sobre el procés del deute fins l'any 1835 vegeu el “Proyecto de ley presentado por el Gobierno de S.M. sobre arreglo de la deuda interior” del comte de Toreno (*DSC*, 1835, apèndix a la sessió 192 de 9 d'abril, pàg.1-34).

⁶⁰ GONZÁLEZ MOLINA: *Desamortización...*, pàg.163-164.

⁶¹ *DSC*, 1822, t.III, pàg.1.837, sessió 132 de 10 de juny; i pàg.1.924, sessió 140 de 15 de juny. Per motius ben diferents el criticaven també els realistes: *“perquè sia mayor lo número dels Assaltadors de provincias, ciutats, vilas y pobles anomenats empleats de Hazienda, se formará una nova cria de altre ram de lladres encara més fins, ab lo nom fals de Crèdit públich. Lo seu ofici serà tirar-se de grapas sobre tots los caudals dels homens de bé, y axó luego luego, sens dexar-los respirar; destruint Iglésias y patrimonis sens distinció”* (*ARREGLAMENT secret per arruïnar la Espanya*, reedició de Manresa, 1823, pàg.3).

⁶² *DSC*, 1822, t.III, pàg.2.197, sessió 161 de 26 de juny.

⁶³ *DSC*, 1822, t.III, pàg.2.231-2.233, sessió 164 de 28 de juny. Vegeu Ricardo MONTOLÍO: “El medio diezmo en la reforma eclesiástica del trienio liberal (1820-1823)”, dins *Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea*, núm.1 (1998), pàg.1-18.

las cosas el que nunca llegue el caso de que se verifiquen estos expedientes". Finalment, però, els opositors aconseguiren que aquest article fos retirat, igual que el segon, i s'aprovaren els quatre restants⁶⁴.

La definició del projecte hisendístic liberal provocà un important debat a les files liberals en el qual hi participaren les Corts, però també la premsa i els impresos, sobretot en dos aspectes: el volum total de la pressió tributària que podia suportar el país, i el tipus de contribucions que s'havien d'utilitzar per aconseguir els ingressos necessaris. Un dels problemes més greus per afrontar un i altre problema era la manca d'estadística actualitzada i fiable que, com assenyalava la Comissió d'Agricultura de les Corts, feia que els pagesos estiguessin especialment gravats per les contribucions, velles i noves, especialment les directes:

*"El labrador, espuesto a todas las vicisitudes e inconstancias del tiempo, es el más gravado en la contribución directa, porque sus capitales e industria son más difíciles de ocultar y de disminuir, y el que menos puede excusarse del servicio personal, porque está más adicto a la tierra. Es casi el único gravado con el servicio de Bagajes; y como si todas las demás clases del Estado se compusiesen de gente de otras religiones, a él solo se le grava con los gastos del culto católico. Aún si fuera esto solo, podría conllevarlo; pero se le grava además con el lujo del clero en ventas y en personas: sobre él se cobran, bajo los nombres de tercias, de excusado, de nuevo y novísimo noveno, una porción de millones que entran en el Erario del Estado; y sobre él se decretan, concediendo encomiendas y pensionando las mitras y dignidades, premios por servicios reales o supuestos hechos a la causa pública."*⁶⁵

Una opinió molt diferent tenia Serafín Lezama que defensava les contribucions directes, i l'eliminació dels consums, indirectes, delmes i altres:

*"Por este medio sin agravio de nadie, con infinito alivio de las clases de pobres ciudadanos que en exclusivas contribuciones a la agricultura e indirectas, generales de consumos se ven nadando en miseria, se verían respirar como en un nuevo elemento, y detestando la mendicidad, se harían útiles miembros del estado; entonces tendrían puntual efecto a los plazos y tiempos designados los pagos de los impuestos provinciales."*⁶⁶

Per la seva banda el diputat Justo José Banquiere defensava un sistema mixt de

⁶⁴ El màxim responsable del Crèdit públic a Catalunya, el visitador, fou entre 1820 i 1822 l'hisendat Benet de Plandolit, que a finals de 1822 fou substituït per Jaume Domínguez⁶⁴, i després aquest per Manuel Parés (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 31 de gener de 1823).

⁶⁵ *DSC*, 1820, t.I, pàg.259-260, sessió 20, de 24 de juliol.

⁶⁶ Serafín LEZAMA: *Exposición que hace al Soberano Congreso el ciudadano ... Sobre el perjuicio que a la agricultura española causan el medio diezmo, la primicia y demás cargas que le están impuestas*, Madrid, Imprenta de Cosme Martínez, 1822 (BN: VE-605-09), pàg.51. Segons els seus càlculs (pàg.59-63), la riquesa agrícola espanyola era de 7.000 milions de rals als quals havia de deduir-se el 50% per despeses de producció, sent la producció neta de 3.500 milions, el capital comercial seria d'uns 16.000 milions de rals, el d'ella indústria de 9.000 milions, que al 20% de rendiment ferien 5.000 milions més de producció, i finalment, el producte de cases, molins i altres edificis, produeixen a l'any 1.500 milions, en total 10.000 milions de riquesa que es genera cada any, per lo qual aplicant una contribució del 4% es recollirien 400 milions que caldria afegir als 500 procedents d'altres impostos de

contribucions:

*“Ninguna nación puede cubrir sus atenciones con solo contribuciones directas, ni con solo contribuciones indirectas, sino que es indispensable que forme un sistema misto de indirectas y directas, para que de un modo u otro contribuyan todos según sus fuerzas y posibles para satisfacer las cargas del estado, es decir, para mantener la tranquilidad pública y privada, asegurar la libertad individual, garantizar los goces del ciudadano, promover la prosperidad común y cimentar todas las leyes y los elementos del bien estar general y particular.”*⁶⁷

També proposava d'eliminar la contribució directa, i que l'estat es quedés la meitat del delme i l'altre meitat pel clergat, ja que diu que s'adapta millor a les diferents realitats dels països: proporcionada, certa, compren tots els rams agrícoles, es sensible, no es difícil, no es molesta, *“es antigua y habitual en el pueblo”* i té més tradició⁶⁸. També proposava que els propietaris paguessin el 2% sobre els censos i arrendaments que cobressin, i que la contribució de consums es pagués en funció del nombre d'habitants de cada municipi, establint fins a cinc categories, així mentre els pobles de menys de 500 veïns pagarien 3,5 rals per veí, els de les grans ciutats pagarien 54 rals per veí⁶⁹.

L'anònim *“amigo de los labradores”* proposava que, a manca de dades fiables, el millor eren les contribucions indirectes:

*“La base para una correcta aplicación de la contribución directa es que puedan averiguarse los productos de las tres riquezas territorial, comercial e industrial: el querer averiguar esto, es pretender un imposible; luego también lo es que pueda establecerse con equidad la contribución directa [...]. Los impuestos sobre consumos por encabezamientos son más análogos a nuestro carácter, y más compatibles con las nuevas instituciones: lo primero porque jamás se ha resentido la nación de tales contribuciones, y lo segundo porque en éstas pagan todos a proporción de lo que consumen. [...] Las contribuciones indirectas, además de ser las menos sensibles al pueblo, ofrecen la ventaja de ser menos costosa su recaudación, siempre que ésta se haga por encabezamientos y no por administraciones.”*⁷⁰

Des de les pàgines del Periódico Universal de Ciencias, Literatura y Artes es defensava que:

“Toda contribución debe ser proporcional a las rentas del contribuyentes; y no por las futuras, sino por las que obtiene, o por las que obtuvo. [...] Las ventajas e inconvenientes de los

l'estat, és a dir aquest impost directe permetria de treure el mig delme i primícia (150 milions) i els impostos indirectes (120 milions)

⁶⁷ Justo José BANQUIERI: Observaciones presentadas a las Cortes de 1821 sobre el Plan General de Hacienda por el diputado de las mismas..., Madrid, Imprenta de Francisco Martínez Dávila, 1821, pàg.6-9.

⁶⁸ BANQUIERI: Observaciones..., pàg.9-14. Valorava els delmes en 600 milions, i significarien un 34,25 del producte net (pàg.11).

⁶⁹ BANQUIERI: Observaciones..., pàg.32-36.

⁷⁰ Observaciones sobre los perjuicios y monstruosidad de la Contribución General Directa, imposibilidad de formarse una estadística exacta para establecerla, y clase de contribuciones que más bien puede soportar la nación, Madrid, 1820, pàg.8, 12 i 13. Escrit a Villafranca del Bierzo (Lleó), 18 de setembre de 1820, mentre es discutia la proposta de reforma del sistema tributari pel proper any econòmic de 1821-1822.

sistemas de contribuciones proceden, de su naturaleza misma, de su distribución, o de su recaudación.”

I pel que fa al debat entre els drets de portes i el repartiment veïnal, defensava que:

“La distribución de un derecho de puertas, en que un padre de familias, jornalero, con muger, unos cuantos hijos, tal vez padre, madre y otros, que mantener y que vestir, pague, cinco, seis o más veces más, que un millonario que solterón, con una vida parca y un mal vestido trate solo de atesorar. [...] Conclúyase, pues; Que el reparto vecinal (con la perfección de que es capaz) es preferible al derecho de puertas, por su distribución, pero sobre todo por su naturaleza y recaudaciones.”⁷¹

Com veiem opinions de tots els colors, però amb una base empírica molt feble. L'existència d'un enorme deute públic i la davallada dels ingressos tant ordinaris com extraordinaris, complicava encara més l'elecció d'un o altre sistema hisendístic. Tot plegat afavorirà l'adopció d'un sistema mixt que anirem analitzant en aquest capítol⁷². Els càlculs de les Corts pel primer any econòmic (juliol de 1820 a juny de 1821), eren d'un pressupost de quasi 703 milions de rals pel que fa a les despeses, i de 530 milions d'ingressos, per tant, es partia sabent que, com a mínim, hi hauria un dèficit de 173 milions de rals que es plantejava de cobrir amb un préstec de 200 milions⁷³. Pel que fa als ingressos es preveia que procedissin d'impostos directes: 217 milions (125 de contribució general i 27 de dret de portes, entre d'altres), i indirectes 204,5 milions, i les despeses d'administració uns 109 milions. A Catalunya li havien correspost pel primer any econòmic: 10.923.507 rals de contribució general i 3.048.000 de drets de portes.

Quan es discutí a les Corts el repartiment provincial de les contribucions pel primer any econòmic (1820-1821), els diputats catalans Corominas i Rey es queixaren del que havia tocat a Catalunya: 13.971.507 rals dels 152.000.000 del conjunt de l'estat, ja que s'havia comptat a partir del que pagava Barcelona pels drets de portes: *“estaba muy recargada la ciudad de Barcelona, y sobretodo, que no era exacta la base que se sentaba, porque en los derechos de puertas que pagaba antes Barcelona se incluían otras contribuciones”*, els diputats catalans proposaven que els 125 milions es repartissin entre les províncies amb la mateixa proporció que l'any 1817, tot i que la contribució

⁷¹ “De las contribuciones”, article comunicat de P.L., núm.17, 28 d'abril de 1821, pàg.307-308.

⁷² El plantejament general de la política tributària del Trienni es troba al PROYECTO de un sistema general de Hacienda presentado a las cortes en la sesión de 25 de abril de 1821 por la comisión especial nombrada para este objeto en la legislatura del año 1820, Madrid, Impremta Sancha, 1821 (també a DSC, 1821, t.II, pàg.1.666-1.679, sessió 80 de 18 de maig).

⁷³ Vegeu TORRAS: “En torno...”, pàg.155-158 i MORAL RUIZ: “La presión...”, pàg.50-58.

directa s'havia reduït a la meitat dels 250 milions d'aquell any⁷⁴. El Secretari d'Hisenda havia manifestat ja a les Corts les dificultats per cobrar un dret equivalent al de portes a Barcelona, i la Diputació proposava de fer un repartiment i cobrar la resta a les mateixes portes, és a dir, reintroduir l'impost tot i que rebaixat⁷⁵.

La realitat era que a finals de 1820 el deute tributari de Catalunya des de l'any 1817 era de 8.500.000 rals. Només el deute tributari català de l'any 1820 representava el 35,5% del que s'havia d'haver pagat (18.374.965 rals, descomptat el 50% del darrer trimestre, dels quals només s'havien pagat 11.850.104 rals)⁷⁶. Per a fer front a aquest desgavell, primer es va recórrer a mesures positives, com les de perdonar un terç de la contribució a aquells que paguessin els dos terços restants (decret de 13 d'agost de 1820)⁷⁷, suspendre els constrenyiments referits a contribucions anteriors a 1820 i que aquests anessin a compte dels deutes que l'Estat tenia vers els pobles (decret de 27 d'octubre de 1820)⁷⁸, que es pogués pagar amb vals reials o en calderilla, que es pagués mensualment en lloc de trimestralment *“a fin de proporcionar ingresos más frecuentes al tesoro público y de hacer menos sencible el pago de la contribución territorial”*⁷⁹. La Diputació de Galícia s'havia adreçat a mitjan mes de setembre a les Corts sol·licitant alguna d'aquestes mesures, especialment la retirada dels constrenyiments per les deutes anteriors al 30 de maig de 1817. Propostes que foren acceptades per la Comissió d'Hisenda que manifestava en el seu dictamen:

“Jamás puede ser indiferente el Congreso nacional que después de restablecida la Constitución y de haber desaparecido en consecuencia el sistema opresor con que se apremiaba a los pueblos el pago de sus exacciones continúen estas sin admitirles en cuenta los

⁷⁴ Proposta presentada a la sessió 106 de 18 d'octubre (DSC, 1820, t.III, pàg.1.817), i debatuda en la sessió 112 de 24 d'octubre (DSC, 1820, t.III, pàg.1.884-1.885). Vegeu TORRAS: “En torno...”, pàg.155-158.

⁷⁵ DSC, 1821, t.III, pàg.2.234, sessió 107 de 14 de juny.

⁷⁶ El deute era especialment important a les subdelegacions de Vilafranca, Manresa, Tortosa i Lleida. En el cas de la subdelegació de Vilafranca la deute era de més de mig milió de rals i significaven prop del 40% del que realment s'havia d'haver pagat (Informació a l'ADB, lligall 36). A finals de 1820 l'endarreriment tributari de Catalunya era de més de sis milions de rals segons una manifestació del Secretari de Governació a les Corts, o de més de vuit milions segons una Reial Ordre d'11 de gener de 1821 del Secretari d'Hisenda, tot i que la Diputació de Catalunya reduïa el deute a mig milió de rals. Més informació a l'ADB, lligall 35, expedient 2, i 47, i CARRERA PUJAL: *Historia...*, II, pàg.89-90.

⁷⁷ Inclòs a la circular del Cap Polític de Catalunya de 6 de setembre de 1820. Alguns diputats, com Gisbert, es queixaren a les Corts *“que parecía haber un empeño en desacreditar las nuevas instituciones y ocultar las benéficas providencias de las Cortes, puesto que sabía de pueblos en que sus autoridades habían ocultado la de que se trataba [perdonar un terç de la contribució] hasta el día anterior al cumplimiento del plazo, exponiendo a los contribuyentes a un perjuicio que sin duda había experimentado a no haber tenido noticias extrajudiciales de ella y acercándose a hacer el pago”* (DSC, 1820, t.III, pàg.1.895-1.896, sessió 113 de 25 d'octubre).

⁷⁸ DSC, t.III, pàg.1.938, sessió 116, de 28 d'octubre.

⁷⁹ Circular del Cap Polític de Catalunya de 13 de desembre de 1820.

créditos que tuviesen contra el Estado, ni disponer de modo alguno la pronta liquidación de los suministros que incesantemente pesaron sobre ellos durante la última guerra de la Independencia. [...] Esto [deutes del pobles per valor de 199.395.663 rals] solamente confirma la triste verdad de la situación de los pueblos. Déjeseles pues de perseguir; facilítense los justos medios de pagar, y en vez del espectáculo horroroso de comisionistas, que quizás van a exigir lo que no se debe, vean las Cortes una Nación enteramente consagrada a las pacíficas tareas de su agricultura, comercio e industria, y que obediente a la ley, no necesita del rigor para desempeñar las cargas que sus representantes decretasen para su conservación.”⁸⁰

Mesures que no degueren tenir massa èxit si fem cas de les amenaces que el subdelegat d’Hisenda de Tarragona dirigia als pobles a començaments de febrer de 1821:

“Si prosiguiesen alegando pretextos para demorar la presentación de cuentas, eludiendo además el pago de los atrasos [...], me valdré de los medios que la ley prescribe y pone a mi disposición para que sea obedecida y logre el erario los ingresos que el Gobierno manda se hagan efectivos.”⁸¹

El mes d’abril el Secretari d’Hisenda havia manifestat a les Corts que *“una de las causas de los apuros en que encuentran todas las provincias por la falta de fondos para cubrir sus atenciones, es el enorme atraso que se experimenta en el cobro de las contribuciones, a pesar del celo y actividad de los intendentes”⁸²*. A mitjan mes d’abril, la Direcció de l’Hisenda pública passà a les Corts un expedient *“manifestando el estado abatido de la recaudación, sus causas y las medidas con que se cree daría impulso”⁸³*. A finals d’abril es discutí el dictamen de la Comissió d’hisenda a les Corts amb la proposta de mesures per a cobrar els endarreriments⁸⁴. La proposta del govern i de la Comissió eren coincidents ja que totes dues pretenien cobrar els endarreriments atorgant més poder als Intendents seguint la Instrucció de 1725 que permetia els constrenyiments militars, tot i que la Comissió feia referència a d’altres aspectes que provocaven el desequilibri entre pagaments i ingressos de la Hisenda pública, com els sous dels empleats cessants que considerava massa elevats o *“el escandaloso contrabando que circula protegido o disimulado por el mismo cuerpo armado que debia impedirlo”⁸⁵*. L’adopció d’aquestes mesures provocà un interessant debat a les Corts entre diputats

⁸⁰ La proposta de la Diputació de Galícia era amb data de 15 de setembre de 1820, i llegida a les Corts a la sessió 106 de 18 d’octubre (DSC, 1820, t.III, pàg.1.727). Les Corts aprovaren aquestes mesures (DSC, t.III, pàg.1.907-1.908, sessió 114, de 26 d’octubre).

⁸¹ Circular d’1 de febrer de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6). Sobre els problemes fiscal a la Tarragona del Trienni vegeu FERRER: *Tarragona...*, pàg.239-304 i “Problemes econòmics que es plantegen a Tarragona enfront d’una revolució liberal (1820-1823)”, dins *Universitas Tarraconensis*, II (1977-78), pàg.131-165.

⁸² DSC, 1821, t.II, pàg.1.049, sessió 48 d’14 d’abril).

⁸³ DSC, 1821, t.II, pàg.1.001, sessió 45 d’11 d’abril.

⁸⁴ DSC, 1821, t.II, pàg.1.299, núm.59 de 27 d’abril.

⁸⁵ DSC, 1821, t.II, pàg.1.505-1.515, núm.71 de 9 de maig.

partidaris (Yandiola, Banquieri, Toreno) i contraris (Ochoa, Gasco, Moreno Guerra), i en el qual cal destacar que no hi participà cap diputat català, cosa força habitual en els debats hisendístics del Trienni. El diputat Moreno Guerra sintetitzà la posició minoritària contrària a la imposició de constrenyiments militars als pobles:

“Los pueblos están oprimidos y agobiados con los apremios para el pago de contribuciones, cuando las capitales son las que están más al descubierto. En la capital nadie paga; que a los señores y a los canónigos nadie les apremia, mientras que los pueblos pequeños están siempre saqueados y oprimidos como antes o peor que antes, sin experimentar ningún alivio por la Constitución. [...] Así repito, que a los pobres en los pueblos se les oprime y obliga a vender su camisa para pagar, mientras que en las capitales los ricos que andan en coche no pagan nada [...]. Es menester conocer que los españoles de hoy piensan mucho, y hasta adivinan, y así se detienen en pagar, porque no ven en que se gasta lo que dan.”⁸⁶

La proposta unificada del govern i la Comissió obtingué el suport quasi unànime dels diputats a excepció de nou que votaren en contra, entre ells el diputat català Desprat⁸⁷. Així el govern va poder recórrer als constrenyiments i recàrrecs, alhora que atorgava poders especials als Intendents i reactivava la famosa Instrucció de 1725 que ho permetia, a la qual fins i tot s’anul·là l’únic aspecte positiu i que consistia en que prohibia constrenyir els pagesos durant els mesos de la collita (art.7) (decret de 12 de maig de 1821)⁸⁸. Amb aquesta Instrucció a la mà els Intendents es dirigiren als batlles de les capitals de subdelegació, i aquests als dels seus pobles, sota l’amenaça de multa, presó o presència d’un escamot militar. Tot plegat “*iba enemistando a los pueblos con las nuevas instituciones, porque no faltaban malévolos que les hacían concebir que nacía de ellas, o por lo menos que nada se había adelantado con el sistema de la Constitución.*”⁸⁹ L’Intendent, envalentit per les noves disposicions s’adreçà el mes d’agost a la Diputació de Catalunya exigint-li que recaptés les contribucions i amenaçant-la amb obrir noves oficines executives, a més de les que ja existien a Tortosa, Vilafranca, Manresa, Tarragona i Barcelona⁹⁰.

La qüestió fonamental de les contribucions era i és la forma de repartir-les, tant entre els pobles com, després, dins d’aquests, entre els veïns. Pel que fa a la distribució de les contribucions entre províncies, i dins d’aquestes entre pobles, es realitzà el primer any econòmic (juliol de 1820 a juny de 1821) en funció del cadastre de 1817, seguint els

⁸⁶ DSC, 1821, t.II, pàg.1.512-1.513, núm.71 de 9 de maig.

⁸⁷ DSC, 1821, t.II, pàg.1.525, sessió 72 de 10 de maig.

⁸⁸ Circular de l’Intendent de Catalunya amb data d’1 de juny de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6).

⁸⁹ DSC, 1820, vol.III, sessió de 24 d’octubre, pàg.1.872.

⁹⁰ Circular de 27 d’agost de 1821 (AHMR, lligall 2.6.4.6).

critèris de la reforma de Garay⁹¹. Com podem comprovar en el quadre III.1, l'any 1817 van tocar a Catalunya 21.847.014 rals, que significaven 132 rals per veí⁹², seguint una distribució per sots-delegacions que perjudicava, és a dir pagaven per sobre de la mitjana catalana per veí, a les sots-delegacions de Berga, Cervera, Figueres, Lleida i Talam, i beneficiava, és a dir, pagaven per sota de la mitjana catalana per veí, a les de Barcelona, Camprodon, Puigcerdà, Seu d'Urgell i Vall d'Aran. La resta pagaven al voltant de la mitjana⁹³. Una situació que no varià el primer i segon any econòmic en que continuà utilitzant-se el mateix criteri distributiu, però si el tercer any econòmic en que les divergències tant a l'alça com a la baixa tendiren a disminuir.

Quadre III.1 Repartiment de les contribucions a Catalunya, 1817-1823

<i>Sots-delegacions d'Hisenda</i>	<i>Veïns</i>	<i>contribució rals per veí</i>		
		<i>1817-1820</i>	<i>1821-22</i>	<i>1822-23</i>
Barcelona	24.111	34+117	39	110
Berga de Cervera	2.041	229	256	263
Berga de Manresa	2.838	110	123	133
Cervera	6.355	167	208	181
Camprodon	5.590	92	103	119
Figueres	8.015	154	172	166
Girona	23.414	130	145	152
Lleida	9.508	187	209	198
Mataró	11.815	130	145	149
Manresa	5.426	139	156	156
Montblanc	9.027	114	127	136
Puigcerdà	3.534	97	109	123
Seu d'Urgell	3.352	69	77	100
Tarragona	16.544	113	126	143
Talam	3.120	155	230	209
Tortosa	9.442	110	122	133
Vic	7.584	127	142	147
Vilafranca	12.645	104	120	131
Vall d'Aran	1.576	48	54	83
CATALUNYA	165.937	115+17	153	144

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades localitzades a l'ADB, lligalls 46 i 47

De fet aquesta distribució provocà una multitud de queixes de pobles que se

⁹¹ Les dades dels pressupostos de l'Estat durant el Trienni i dels impostos per a fer-hi front a RUÍZ MORAL: *Hacienda...*, pàg.158-161. Vegeu també l'interessant estudi sobre els pressupostos a l'Espanya de la primera meitat del XIX a Miguel BELTRAN: *Ideologías y gasto público en España (1814-1860)*, Madrid, 1977, pàg.181-189 pel Trienni. Les dades referides a Catalunya d'aquest primer any econòmic a l'ADB, lligalls 45,46 i 47.

⁹² ADB, lligall 47.

sentien agreujats respecte d'altres⁹⁴. Però el problema principal fou que, com està prou demostrat, perjudicava aquells municipis que tenien com a activitat econòmica bàsica, i quasi exclusiva, l'agricultura, per aquest motiu: *“la mayor parte de las solicitudes que forman el expediente [sobre contribuciones] son las que han producido los Ayuntamientos de cortas poblaciones, y lugares o términos muy reducidos, dedicados al cultivo de las tierras.”*⁹⁵ Com van demostrar en el nostre estudi sobre la subdelegació de Vilafranca (vegeu el quadre III.2), i el de Jaume Torras sobre el partit d'Igualada, els pobles que vivien de forma quasi exclusiva de l'agricultura pagaven entre un 40% i un 100% més per veí que no pas la mitjana, i aquells altres que tenien importants activitats comercials i industrials pagaven per veí per sota de la mitjana⁹⁶.

Però tots els intents de millorar la distribució de les contribucions toparen amb el problema ja esmentat de la manca d'una estadística fiable, com assenyalaren Canga Argüelles⁹⁷ i Llauder en el seu informe a la Diputació: *“la abolición de las antiguas contribuciones y suplantación de otras antes de haber dado los Pueblos los padrones, censo, estadística y demás noticias necesarias”*⁹⁸. L'any 1822 el diputat català Surrà manifestava a les Corts que la manca de *“datos estadísticos que indiquen donde existe la riqueza”* era el veritable problema de les contribucions a Espanya, tot i que disculpava els pobles de no facilitar-los *“en razón de que cuando se las ha pedido datos no ha sido más que para asolarlos y cargar sobre sus pocas fortunas”*⁹⁹.

Per intentar pal·liar aquest problema el Secretari d'Estat i Hisenda tornà a posar en circulació a finals de març una reial ordre de 18 de febrer de 1818 per a la formació

⁹³ ADB, lligall 47.

⁹⁴ Moltes d'aquestes queixes arribaren a discutir-se al plenari de la Diputació de Barcelona, citem a continuació les que hem localitzat al vol.12 (1822) de les Actes de la Diputació de Barcelona, amb el nom del municipi i entre parèntesi la data de la sessió: Sentmenat (18-V), Arenys de Munt (29-V), Vilassar (31-V), Argençola, Balsareny i Sant Andreu del Palomar (11-VI), Sant Boi, Arenys de mar, Montcada (26-VIII), Maçanet de Cabrenys (26-VIII), Premià, Badalona (12-IX), Badalona, Mataró (23-9), Arenys de Mar (26-IX), Barcelona (4-X), Sant Martí Sescayoles (14-X), Sta. Creu d'Olèrdola (17-X), Sant Climent de Llobregat (14-XI), Mataró i Argentona (20-XI), Llavanes i Castellví de Rosanes (26-XI), Cabrera (10-I-1823), Masnou, Badalona, Tiana (15-I).

⁹⁵ Carta de la Diputació de Tarragona de 10 de juny de 1822 a la de Barcelona, a l'ADB, lligall 37. Vegeu TORRAS: Liberalismo...; MORAL: “La presión fiscal ...” i ARNABAT: “La política...”.

⁹⁶ TORRAS: Liberalismo...; i ARNABAT: “La política...”. Per Andalusia vegeu JIMENEZ i altres: “El Trienio ...”, pàg.92-97 per aquesta qüestió

⁹⁷ DSC, 1920, vol.I, sessió de 13 de juliol, apèndix. Això mateix ja havia estat assenyalat per López Ballesteros referint-se a la reforma de Garay que servia de base durant el Trienni (López Ballesteros y la Hacienda entre 1823 y 1832, vol.3, pàg.21). Vegeu també TORRAS: “En torno...”, pàg.162-170.

⁹⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822.

⁹⁹ DSC, 1822, t.III, pàg.1.921, sessió 139 de 15 de juny.

“de los cuadernos de riqueza” i poder distribuir les contribucions a partir d’aquesta informació¹⁰⁰. La Diputació de Catalunya també demanà als ajuntaments catalans que, per tal d’informar als Diputats catalans a les Corts:

*“A la mayor brevedad posible remita a S.E. todos los papeles y trabajos que tenga hechos para facilitar el más equitativo repartimiento de la Contribución, para con ello poder proporcionar los más cabales conocimientos a los Sres. Diputados que han de concurrir a las próximas Cortes, y evitar a la Provincia un mayor gravamen en la fijación del cupo de la nueva contribución.”*¹⁰¹

Posteriorment, la nova Diputació de Barcelona demanà el maig de 1822 als pobles “que se dediquen con esmero a la formación de un Catastro o Apeo general a fin de que con este conocimiento, se imponga la contribución territorial con equidad y proporción.”¹⁰²

Finalment, aquest nou cadastre no s’arribà a formalitzar mai i es continuà utilitzant el vell, segons la Diputació per “no haber cumplido los pueblos con la remisión de las noticias necesarias que les están prevenidas”¹⁰³. L’ajuntament de Reus assenyalava algunes de les dificultats per a poder-lo elaborar, a més del poc interès dels ajuntaments a fer-ho:

*“Apenas la Cataluña llegó a respirar de los apurados conflictos y trastorno general en que la había puesto la epidemia destructora de su capital, quando la división de su territorio en las nuevas quatro provincias que actualmente la componen, debió paralizar las operaciones de la Diputación Provincial, y la explosión de la horrorosa facción que subsiguió y cuyas calamidades estamos sufriendo y llorando, las obstruyó enteramente; y así es, que se ha seguido hasta ahora exigiendo de los pueblos el cupo de contribución que les corresponde por el territorial, casas y patentes baxo el mismo pie o clase del antiguo catastro.”*¹⁰⁴

Però si complexa era la distribució territorial de les contribucions, tant o més ho era el repartiment dins d’un municipi provocant nombrosos conflictes¹⁰⁵. Dins d’aquests

¹⁰⁰ Ordre circulada pels batlles de les capitals de Partit als pobles (vegeu per exemple l’ofici del batlle de Girona amb data de 5 d’abril de 1820 a l’AHG-ADG, caixa 2).

¹⁰¹ Circular de la Diputació a l’ajuntament de Manresa amb data de 29 de setembre de 1820 (AHCM, lligall 60).

¹⁰² Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 20 de maig de 1822.

¹⁰³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 3 de juny de 1822

¹⁰⁴ Carta de l’ajuntament de Reus a l’Intendent amb data de 19 d’octubre de 1822. El mateix ajuntament es dirigia al Cap polític de Reus amb data de 5 de març de 1823 dient-li que era necessari fer un nou cens “para poder repartir con acierto los honores y cargas que respectivamente correspondan a los pueblos y a los ciudadanos que los habitan, y el carecer de ella expondrá siempre a las Autoridades a mil tropiezos por más que se hallen animados de las mejores intenciones” (AHMR, lligall 2.7.2.2).

¹⁰⁵ Multitud d’aquest protestes de veïns contra els repartiments que feien els ajuntaments arribaren a la Diputació de Barcelona i es tractaren al seu plenari. A continuació les que hem localitzat al vol.12 (1822) de les Actes de la Diputació de Barcelona: Polinyà (18-V), Solsona, Vallfogona (31-V), Vilalta (3-VI), Sant Quirze del Vallés (13-VI), Avinyó, Sants, Rubí, Sant Vicenç dels Horts (20-VI), Calders (25-VI), Polinyà, Esparreguera (27-VI), Franqueses del Vallés (12-VIII), Santa Eulàlia de Rosanes (16-VIII), Vic (26-VIII), Sant Vicenç dels Horts (26-IX), Sant Pere de Terrassa (14-XI i 12-XII), Barceloneta (9-XII), Argentona, Polinyà, Sants, Sant Vicenç dels Horts i Malgrat (12-XII), Igualada (16-XII), Solsona (3-I-1823), Calella, Sarrià i Gràcia (15-I), Piera (20-I), Rubí (31-I), Cornellà (14-II),

conflictes els més importants foren els que enfrontaren els ajuntaments liberals amb la noblesa i el clergat que es veien obligats a augmentar la seva tributació, cosa a la qual no estaven pas gens disposades, com per exemple el Duc d'Hijar que es negava a pagar la contribució assenyalada per l'any 1821-22 per l'ajuntament de Vallfogona¹⁰⁶. També hi hagué disputes entre ajuntaments i terratinents que tenien terres als seus municipis però que vivien en d'altres, com mostren els casos que es donaren a finals de 1820 a Fortià (29 de setembre), Sant Feliu de Guíxols (8 de novembre), i Castelló d'Empúries (30 de novembre)¹⁰⁷. A Blanes diversos veïns es queixaren a la Diputació que l'ajuntament “no ha dado ninguna cuenta ni razón de los caudales del común que ha administrado, sin embargo de ser muy quantiosas las partidas que ha cobrado.”¹⁰⁸ A Camprodon un seguit de veïns es queixaren a la Diputació perquè l'ajuntament no els havia aplicat la reducció del 50% que s'havia decretat, ja que utilitzava els diners recaptats de més per fer obres que ells consideraven luxoses:

*“Haciendo caso omiso este Cuerpo de las órdenes circuladas para que no se exigiese de los contribuyentes sino la mitad de la Contribución General por hacerles rebaja de la otra, no solo han despreciado un Decreto que alivia a todo Español, y que arraiga el Sistema Constitucional, si que también obrando de su propio capricho han recargado a los contribuyentes más de lo que pagaban antes, experimentando vexaciones en lugar de alivio, todos en contra de las benéficas intenciones del Soberano Congreso, y del Paternal corazón de S.M.”*¹⁰⁹

Tot plegat va fer que al finalitzar el primer any econòmic (juny de 1821), dels 415,5 milions pressupostats com a ingressos se'n recaptessin 343 milions (un 82%), però s'ha de tenir en compte que es cobraren més impostos indirectes per duanes i estancs dels previstos (54 milions), en cas contrari la recaptació hagués estat del 70%. De la contribució general es recaptà un 60% del previst i dels drets de portes un 67%. De les contribucions directes es cobrà el 47% del previst, mentre de les indirectes arribava al 96%¹¹⁰. Amb

Mataró (24-II), Sant Pol, Sant Andreu de Llavaneres, Badalona (27-II), Sant Esteve Sesrovires (29-II). Vegeu el cas de Toledo a LORENTE: *Revolución...*, pàg. 113-173.

¹⁰⁶ TORRAS: *Liberalismo...*; MORAL: “La presión fiscal ...” i ARNABAT: “La política...”. Vegeu per exemple la queixa de la baronesa de Querol, M. Lluïsa Sayol, contra l'ajuntament per pretenia augmentar la seva tributació (ADB, lligall 168, expedient 1, 1822). N'hem localitzat força exemples a les *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12 (1822): Palautordera i clergat (20-VI, Arenys i rector, Vic i caputxins (25-VI), Sant Feliu de Cluellas i rector (27-VI), Vic i hisendats (12-VIII), Sant Boi de Llobregat i delmador (26-VIII), Calaf i duc de Medinaceli (30-VIII), Sant Boi de Llobregat i marquès de Santa Cruz, Cardona i duc de Medinaceli (26-IX).

¹⁰⁷ AHG-ADG, caixa 6.

¹⁰⁸ Exposicions amb dates de 20 d'agost de 1820 i 14 de juny de 1821 (AHG-ADG, caixa 6).

¹⁰⁹ Exposició amb data de 13 d'agost de 1821 (AHG-ADG, caixa 6).

¹¹⁰ Vegeu les dades a la Memòria del Secretari d'Hisenda (*DSC*, 1822, vol.I, apèndix al núm.11 de 5 de març). També a *DSC*, 1820, vol.II, sessió de 7 d'octubre, pàg.1484; *DSC*, 1821, vol.II, núm.71 de 9

aquests 343 milions de rals recaptats s'hagué de fer front a una despesa efectiva de 666 milions de rals¹¹¹. Al Partit de Girona devien el darrer terç de la contribució del primer any econòmic: Adri, Arenys de Mar, Arenys de Munt, Blanes, Cruïlles, Fornells, Hostalric, la Bisbal, l'Escala, Orriols, Palafolls, Pineda, Riudellots de la Creu, Salellas, Sant Andreu de Terri, San Iscle, Sant Miquel de Pineda, Sant Pere de Riu, Tordera, Vilana i Vilarobau¹¹². Però, a més, com assenyalava el diputat Moreno Guerra, la política tributària d'aquest primer any econòmic havia enemistat sectors de la població amb el govern liberal: "*la nación entera nos culpa de que en el año pasado la erramos*"¹¹³.

III.1.3 El segon any econòmic (1821-1822): reducció del delme i impost de consums

El segon any econòmic s'inicià, com el primer, exigint el pagament de les contribucions endarrerides, com mostra la crida de la Diputació catalana: "*ahora más que nunca, Catalanes, es cuando debéis rivalizar en esfuerzos y en prontitud para satisfacer religiosamente los atrasos por contribución*"¹¹⁴. Les contribucions directes que tocaren a Catalunya pel segon any econòmic, foren de 11.328.954 rals (que després s'incrementaren fins els 15.779.433 rals)¹¹⁵: 9.616.114 rals pel de consums, 1.200.000 per les dietes dels diputats a Corts, 641.000 rals per despeses de justícia, a més dels 4.075.353 que corresponien al clergat català¹¹⁶. En conjunt, significava tornar als nivells

de maig, pàg.1508-1510, i Circular de l'Intendent de Catalunya als ajuntaments, amb data de 6 de juliol de 1821.

¹¹¹ "Memoria leida a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de Hacienda" DSC, 1822, t.I, pàg.167-168, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

¹¹² Circular als pobles del batlle de Girona, Francesc de Camps, amb data de 12 d'agost de 1821 (AHG-ADG, caixa 2).

¹¹³ DSC, 1821, t.II, pàg.1.665, sessió 80 de 18 de maig.

¹¹⁴ Circular de la Diputació de Catalunya amb data de 27 d'agost de 1821, que es feia ressò d'una circular del govern que es queixava de "*los grandes atrasos en que se hallan la mayor parte de los pueblos de la España peninsular por sus respectivas contribuciones.*"

¹¹⁵ Pel que fa a la distribució de la contribució de les utilitats industrials, Oliver defensà la idea que s'aprova, de distribuir-la pel sistema de patents en funció de la seva professió i aquesta dividida entre diferents classes (DSC, 1821, t.III, pàg.1.853-1.856, sessió 88 de 26 de maig).

¹¹⁶ Vegeu l'ADB, lligall 47. Pel conjunt de l'Estat s'havien decretat 100 milions de rals pels consums, 150 per territorial, 30 per cases i 20 per patents, i 30 pel clergat, i el pressupost de despeses pujava a 756 milions (sobre aquesta contribució vegeu MORAL RUIZ: "Contribución...", pàg.149-156 i "La presión...", pàg.58-63). Les dades de Catalunya a l'ADB, lligalls 35, 36, 45 i 47. Pel que fa al clergat es distribuïen d'aquesta manera: 98.488 rals al de Barcelona, 539.598 al de Girona, 468.182 al de Lleida, 354.926 al de Tarragona, 398.212 al d'Urgell, 388.010 al de Vic, 77.602 al de Tortosa i 363.347 al de Solsona, sobre un total de vint milions de rals (ordre de 9 de juliol de 1822). Abans ja s'havia dictat una "*Instrucción para el repartimiento y cobranza del Subsidio extraordinario de 14 millones de reales de vellón, con que ha de auxiliar el clero secular y regular al erario público*", Madrid, 11 de desembre de 1820 (un exemplar a l'Arxiu Diocesà de Solsona, ADiocS, carpeta Trienni Liberal, núm.479, plec 1). La discussió sobre el Pla d'Hisenda pel segon any econòmic es realitzà a les Corts a finals de maig de 1821. En aquest debat el diputat Ramírez Cid es queixà que la quantitat més alta de contribució dels comerciants era

tributaris de la reforma de Garay, ja que Catalunya pagava abans de l'esmentada reforma 16 milions de rals, amb la reforma passà a pagar 28 milions, i ara li tocaven 25 milions de rals (vegeu el quadre III.1), malgrat que l'Intendent manifestés que l'actual impost “*era el más moderado que han pagado jamás los Pueblos de la Monarquía española*”, i donava la culpa dels endarreriments a que “*los Ayuntamientos son solamente los culpables*”¹¹⁷. Però hem de ser conscients de les importants exigències monetàries que hagueren d'afrontar els pobles que significaven que entre abril de 1821 i abril de 1822 s'havien d'haver aportat catorze categories d'impostos¹¹⁸.

Al llarg d'aquest segon any econòmic esclatà definitivament el conflicte tributari al consolidar-se el model liberal de la Hisenda Pública (decret de 29 de juny de 1821)¹¹⁹. La concreció d'aquest model tributari liberal comportà la reducció del delme a la meitat, la renúncia de l'Estat i dels particulars a llurs rendes decimals (els darrers amb la indemnització corresponent), i la instauració d'un nou impost anomenat de consums, un impost que segons la Diputació catalana va ser “*un perenne y fecundo semillero de disgustos, de investigaciones, de dudas y de perplexidad [...], no por la esencia de su institución, sino por la base inacomodable a gran parte de los pueblos*”¹²⁰. A més,

més baixa que la d'un propietari mitjà (DSC, 1821, t.III, pàg.1.853-1.856, sessió 88 de 26 de maig). L'estat tingué enormes dificultats per cobrar la contribució assenyalada al clergat de Catalunya (DSC, 1822, t.II, pàg.1.564, sessió 111 de 26 de maig).

¹¹⁷ Ofici de l'Intendent amb data d'1 de juliol de 1821 (AHMT, Acuerdos, 1821-II, vol.26, doc.450). Vegeu TORRAS: “En torno...”, pàg.159.

¹¹⁸ Aquests impostos eren: 10% de Propis de 1818 i 1819, 7% de Propis de 1818 i 1819, 2% de Talles de 1818 i 1819, 1,75% de rals de Propis, impost per les dietes dels diputats a Corts (darrer terç de 1820, primer de 1821 i mesos de maig i juny), 1,5% de Contribució General del darrer terç de 1820, del primer de 1821, i l'impost de Sanitat d'1 d'abril de 1821 a 30 d'abril de 1822 (ADB, Actes de la Diputació, vol.11, sessió de 9 d'abril de 1822, fol.54v.56).

¹¹⁹ El model tributari escollit era el plantejat en el POYECTO..., ja citat. Vegeu Juan SARDÀ: “La política monetaria de las Cortes. La guerra de la Independencia y los intentos de estabilización de la postguerra (1808-1823)”, dins Anales de Economía, VI, núm.22 (1946), pàg.143-153, i MORAL RUIZ: “Contribución...”, pàg.149-156 i “La presión...”, pàg.58-63, i TORRAS: “En torno...”, pàg.158-170.

¹²⁰ Breve noticia..., pàg.35 i 37-38. No era el primer cop que es plantejava un impost de consums, ja ho havia fet Garay amb l'impost de “*puertas*”, tot i que aquest tant sols afectava a Barcelona. El problema fonamental de la nova contribució era la manca d'estadística fiable per a realitzar els repartiments, motiu pel qual la Diputació de Barcelona es proposà de demanar als pobles que “*se dediquen con esmero a la formación de un Catastro o Apeo general a fin de que con estos conocimientos, se imponga la Contribución territorial con equidad y proporción*” (sessió de 20 de maig de 1822 a l'ADB, lligall 64). Aquesta sol·licitud no tingué una bona acollida i la Diputació es lamentà d'haver d'aplicar per l'any 1822-1823 el cadastre de l'any 1816, “*por no haber cumplido los pueblos con la remisión de las noticias necesarias que les están prevenidas*” (sessió de 3 de juny de 1822 a l'ADB, lligall 64). Ja a les Corts s'havia dit les estadístiques que proporcionen els pobles, “*de ordinario están desfiguradas y disminutas las que comunican los pueblos al Gobierno, cuanto la naturaleza y la conducta de éste pueden hacer temer que sus preguntas son el anuncio de algún gravamen nuevo*” (Diario de Sesiones, 1820, II, sessió de 17 de setembre de 1820). Vegeu sobre aquesta qüestió CANALES: “Hacienda, ...”, pàg.201-208. Galobardes deixà anotat a la seva llibreta: “*es deia que era*

aspecte que sovint s'oblida, s'estipulava que els pagesos havien de fer-se càrrec del 25% de la contribució “*a no ser que quiera resindir el contrato*”, en compensació de la reducció del mig delme. Però, com ha assenyalat Jaume Torras, si bé la reducció del delme a la meitat satisfèia parcialment velles aspiracions, “*al relacionarse con la agravación de las exigencias tributarias en el segundo año económico, sus atractivos quedaron desvirtuados. El descenso de los precios agrícolas en estos años, y el marasmo comercial que los caracteriza, determinaban ya una coyuntura poco idónea para que el aumento de las contribuciones en dinero apareciera compensado por la reducción de las que se pagaban en frutos.*”¹²¹ Els rabassers també havien de pagar la contribució com si les vinyes que tenien a rabassa morta fossin seves, i a l'ésser considerats propietaris de fet, havien de pagar també les contribucions de cases i consums¹²². Alguns ajuntaments, com el de Premià proposaven que els propietaris vitivinícoles paguessin les contribucions que devien els seus parcers, però la Diputació de Barcelona es posicionà en contra¹²³.

Amb motiu de la presentació de la Memoria d'Hisenda pel seu Secretari, Felipe de Sierra y Pambley, es discutí tota la política tributària del govern, i la responsabilitat dels Secretaris d'aquest Despatx, ja que havien canviat recentment¹²⁴. En aquestes discussions hi intervingueren sovint els diputats catalans Surrà i Adan, aquest darrer denunciava el mal que feia al sistema el canvi de ministeri tot just abans d'iniciar-se una nova legislatura: “*¡Cuantos males, Señor, acarrea esta mutación repentina!*”¹²⁵. El Secretari d'Hisenda manifestava que el primer error de la política tributària de l'any 1821-1822 havia estat el de repartir els 150 milions de rals de contribució territorial en funció del producte del delme “*porque no era conocido el producto de aquellos, y por la diversidad con que se diezma, tanto en los frutos*

un pagament per cada família del que gastarien pels queviures, un tant cada any, es deia que era car” (GALOBARDES: Llibre..., pàg.58). Al País Basc les diputacions provincials feren arribar les mateixes queixes al govern, segons LLANOS: “El trienio...”, pàg.179- 183.

¹²¹ TORRAS: Liberalismo..., pàg.49. Una opinió força diferent a MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.97: “*con la que se pensó tener, y no se obtuvo, una popularidad ineficaz para la consolidación del Sistema, que no pudo compensar los males producidos por los pretestos e imputaciones por un lado de usurpaciones, y por otro de irreligiosidad*”.

¹²² Resposta de la Diputació de Barcelona a una consulta de l'ajuntament d'Esparreguera (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 16 de setembre de 1822).

¹²³ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 26 de novembre de 1822.

¹²⁴ “Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de Hacienda” DSC, 1822, t.I, pàg.149-181, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

¹²⁵ DSC, 1822, t.I, pàg.143, sessió 11 de 5 de març.

como en el modo y las cantidades”, ja que no es disposava d’una bona base estadística¹²⁶. Pel que fa a la contribució de consums, el Secretari d’Hisenda, manifestava que era potser “*de las que menos repugnan al contribuyente, la de más fácil y puntual exacción*” (100 milions repartits entre vuit milions de consumidors, toquen a 12 rals i mig per cap), però el problema estava en la forma de distribuir els 100 milions assignats, cosa que es va fer segons les rendes provincials a Castella, el cadastre a l’antiga Corona d’Aragó i dels arrendaments de les espècies al País Basc i Navarra¹²⁷. Com a solució proposava de prendre com a base “*el vecindario, combinada con la de las calidades de las poblaciones respectivamente a la mayor o menor cuantía de su tráfico y a la mayor o menor concurrencia de unas y otras*”. L’informe constatava també la important davallada dels ingressos procedents de les duanes, així si l’any 1787 aportaven 186 milions de rals, i l’any 1796 234 milions, a partir d’aquest moment “*ha ido y continua en dolorosa decadencia*”, passant a 102 milions de rals anuals en el quinquenni de 1803 a 1807, i a 106 milions el quinquenni 1814-1818, tornant a baixar fins els 80 milions els anys 1820 i 1821¹²⁸. És a dir, es constataven un seguit de problemes en l’assignació total, però sobretot en els repartiments que es pretenien de resoldre el tercer any econòmic, i de fet parcialment ho aconseguiren, com veurem.

Com ja hem assenyalat la contribució de consums fou el pal de paller dels problemes tributaris d’aquest segon any econòmic. En teoria, els consums substituïen el mig delme abolit però, com encertadament ha assenyalat Josep Fontana, en un període de davallada dels preus agrícoles, la substitució de rendes en espècie (com el delme i la primícia) per unes contribucions en metàl·lic (els consums) era contribuir a arruïnar una bona part de la

¹²⁶ Es calculà el valor del delme en 500 milions de rals quan el seu import real no superava els 350 milions degut a la continuada erosió del pagament d’aquest dret (CANALES: “Hacienda...”, pàg.206-207).

¹²⁷ “Memoria ... Secretario ... de Hacienda” DSC, 1822, t.I, pàg.153, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

¹²⁸ “Memoria ... Secretario ... de Hacienda” DSC, 1822, t.I, pàg.157-158, apèndix a la sessió 11 de 5 de març. En aquest context cal considerar l’aportació de José LÓPEZ JUANA PINILLA: Situación de la Hacienda Pública en España en marzo de 1822, y medios de mejorarla, Madrid, 1822, que considerava excessiva la contribució de 30 milions al clergat, tenint en compte que la meitat dels delmes pujava uns 165 milions de rals, cosa que significava posar al clergat un quota del 20%, de la mateixa manera que considerava excessius els 180 milions de contribució territorial ja que xifrava en uns 1.172 milions el líquid de la producció territorial (3.500 milions), és a dir una quota del 15%, en canvi es mostrava a favor dels 30 milions per cases ja que calculava uns rendiments d’uns 400 milions, és a dir una quota del 8%, i pel que fa a les patents també la considerava no sols justa sinó excessivament baixa ja que per les 436.000 persones que l’havien de pagar només significava una quota del 5%. Pel que a fa a la de consums també la considerava equilibrada, en canvi es mostrava contrari al dret de registre.

pagesia més pobre¹²⁹. El cert era que, com ja vam demostrar pel corregiment de Vilafranca, els comptes no estaven gaire ben fets, ja que el valor del delme s'havia calculat massa alt, respecte al que realment s'estava pagant aquells anys i, per tant, l'esmentada reducció no fou tant important i, en canvi, el valor de l'impost de consums si que ho era. La raó d'aquest desfasament cal cercar-la en el fet que el govern havia realitzat els càlculs segons el delme que "s'havia d'haver pagat" i no pas a partir del que realment "s'havia pagat" degut a la resistència pagesa. I això tant a Catalunya com a la resta de l'estat, doncs si bé s'havia dit que el delme pujava en el conjunt de l'estat uns 500 milions de rals, els càlculs més reialistes el situaven al voltant dels 300 milions de rals¹³⁰, tal i com reconeixia el Secretari d'Hisenda l'any 1822 quan assenyalava que la reducció del delme a la meitat significava que els pobles deixaven de pagar uns 150 milions anuals¹³¹. Cal recordar que l'impagament d'una part del delme era una constant des de la guerra del francès i va prendre nova embranzida amb la revolució de 1820, com assenyalaven els rectors de Vila-rodona: "*desde que han venido los Franceses, tanto más malamente pagan estas gentes, lo que tienen obligación, y cada año han rebaxado*", i de Viladecavalls: "*No me pagan los diezmos y los censos desde 1812 [...] y aunque no se hayan resistido a pagar el Diezmo [del Mescladizo], han dado lo que han querido.*"¹³²

Podem realitzar una aproximació a partir de les dades globals. Per exemple a la

¹²⁹ FONTANA: *Hacienda y estado...*, pàg.70 i "La crisis agraria de comienzos del siglo XIX y sus repercusiones en España" dins *Hacienda Pública Española*, núm.55 (1978), pàg.177-190, i FONTANA: *La fi...*, pàg.215-221. Dades sobre aquesta conjuntura a ARNABAT: *Liberals...*, pàg.37-44.

¹³⁰ Això ja ho havia denunciat el diputat Romero Alpuente a les Corts, *DSC*, 1821, vol.III, núm.121, de 29 de juny, pàg.1.580-1.581. La mateixa Tesoreria d'Hisenda valorava el delme, l'any 1821, en 335 milions, mentre la comissió d'Hisenda ho feia en 500 milions (*DSC*, 1821, vol.II, 18 de maig, pàg.1.668). LÓPEZ JUANA PINILLA: *Situación de la Hacienda Pública ...*, pàg.5-8 del seu apèndix, valorava en 330 milions el valor del delme l'any 1822. Vegeu l'intent de justificar aquesta mesura a la *Gaceta de Madrid*, de 3 de desembre de 1821, pàg.1.872. En canvi, en una carta d'un pagès de Navarra publicada a *El Imparcial*, i exhumada per TORRAS: *Los alzamientos...*, pàg.118-119, es proposava que el govern es quedés amb el mig delme i que s'eliminés la contribució de consums. Ja hem vist, com una proposta semblant feia l'anònim "Amigo de los labradores".

¹³¹ *DSC*, 1822, t.III, pàg.1.918-1.920, sessió 139 de 15 de juny. Vegeu MONTOLÍO: "El medio diezmo...", pàg.2-6, que assenyalava que abans de l'entrada dels francesos el delme podria aproximar-se als 600 milions de rals, que durant el sexenni 1814-1820 el delme recollit oscil·lava al voltant de 400 milions de rals, i en la *Memoria* del ministeri d'Hisenda s'assenyalava la quantitat de 335 milions de rals per l'any 1820 (*DSC*, 1820, t.I, sessió de 13 de juliol de 1820, apèndix núm.9), una xifra que accepta CANALES: "Hacienda...", pàg.206, tot i que l'arrodoneix a 350 milions.

¹³² Cartes dels rectors Vicenç Morer amb data de 24 de desembre de 1820, i de Jaume Burraña amb data de 20 de desembre de 1820 (ADiocB, "Delmes i drets d'estola"). Vegeu pel corregiment de Vilafranca ARNABAT: *Liberals...*, pàg.31-44, GUTIERREZ POCH: "El trienni...", pàg.157-161 i 165-166, i el *Libro de Acuerdos...*, fol.318-320. Tractem més àmpliament aquest tema més endavant.

diòcesi de Tarragona el mig delme recaptat l'any 1821 pujava uns 950.000 rals¹³³; a la diòcesi de Barcelona la mitjana del valor del quinquenni 1816-1819: era 2.883.254 rals¹³⁴; mentre els consums de l'any 1821 pujaven a la diòcesi de Barcelona (partits de Barcelona, Manresa, Mataró i Vilafranca): 1.534.581 rals, quan el mig delme seria d'uns 1.441.627 en els cinc anys anteriors; mentre que a la de Tarragona (Tarragona i Montblanc) pujava 988.818 rals¹³⁵. Pel conjunt de Catalunya el delme recaptat l'any 1837 era d'uns onze milions de rals, és a dir, una mica més que la contribució de consums que teòricament compensava el mig delme suprimit¹³⁶. Pel que fa a l'any 1822 els consums pujaven 1.138.677 rals a la diòcesi de Tarragona, i 2.404.486 a la de Barcelona, així si a la primera podria correspondre a un 20% més del mig delme, pel que fa a la segona corresponia, quasi, al delme sencer: un 67% més¹³⁷. En el cas que hem estudiat del corregiment de Vilafranca el delme realment recollit l'any 1820 fou de 554.603 rals, tot i que acceptem un increment del 25% en l'ocultació dels pagesos (superior a la d'abans del Trienni), això significaria, com a màxim, uns 700.000 rals i la meitat 350.000 rals, molt per sota dels 465.993 rals exigits per la contribució de consums¹³⁸. Evidentment la situació podria variar a cada poble, així ho podem comprovar al corregiment de Tarragona on a Altafulla el mig delme significava 10.000 rals i l'impost de consums de 1822 quasi 13.000 rals (un 30% més), a Pont d'Armentera el mig delme significava 2.750 rals, i els consums 8.995 (un 327%), i a Torre d'en Barra el mig delme eren 5.500 rals i els consums 19.905 rals. És a dir, les viles, en general, sortien perdent amb el canvi, tot i que tenien mitjans a l'abast per recaptar aquests

¹³³ Les dades a Salvador J. ROVIRA GÓMEZ: "Preus agraris al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat l'any 1821", dins Quaderns d'Història Tarraconense, II (1980), pàg.165-170, i "Consideracions entorn del delme i primícia de l'arquebisbat de Tarragona l'any 1821", dins A. MANENT, J. MASSOT i A.J. SOBERANA (ed.): Contribució a la Història de l'Església catalana. Barcelona, 1983, pàg.109-120: el mig delme i la primícia pujarien 127.989 lliures (1.369.482 rals), les despeses de recol·lecció eren de 32.138 i el líquid de 95.850 lliures. El delme sencer hagués estat de 177.745 lliures (1.901.871 rals), mentre que l'any 1783 havia estat de 293.281 lliures (3.138.107 rals), és a dir, entre la reducció dels preus i la resistència pagesa s'havia reduït en un terç. Sabem que el delme del bisbat de Tarragona, "*aun cuando no se pague con tanta infidelidad como hasta ahora*" pujava l'any 1820 uns 1.653.333 rals, és a dir s'havia reduït en un 40% l'any 1837 (FELIU: "La qüestió...").

¹³⁴ CANALES: "Las rentas...", pàg.303. Més informació sobre el mig delme recollit al lligall 4, de la secció de "Culto y Clero" de l'AHN, amb informació sobre les diòcesis de Barcelona, Girona, Lleida, i la col·legiata d'Ager.

¹³⁵ ADB, lligall 47.

¹³⁶ CANALES: "Los diezmos...", pàg.174-176. Que, com assenyala el mateix Canales venia a representar el 5% de la riquesa territorial valorada en uns 212 milions de rals. Vegeu el capítol III.5.

¹³⁷ ADB, lligall 46, expedient 3.

recursos. Alguns pobles quedaven igual com Vallmoll (7.300 rals), Pobla de Montornès (6.700), Riera de Gaià (9.500). D'altres en sortien beneficiats, per exemple Vespella on el mig delme pujava 4.362 rals i els consums de l'any 1822 1.603 rals, tot i que els de 1821 pujaven 3.400 rals, o Querol on pujava el mig delme 8.782 rals, i els consums 4.500 rals¹³⁹. Quelcom semblant passava a la resta de l'estat, segons l'estudi de Ricardo Montolío¹⁴⁰.

En alguns casos la pagesia més pobre estava pagant el delme sencer (vestit de cens o com a tal) al que li havia cedit o arrendat les terres i, a més, la nova contribució que teòricament l'havia de substituir¹⁴¹. Aquesta mesura beneficià, possiblement, més a aquells sectors de la pagesia que podien accedir a mercats més amplis, sovint convertint el vi en aguardent a les seves fàbriques a les quals acudien els altres pagesos, esperant conjuntures alcistes dels preus, per col·locar els seus excedents, aconseguint així una millor remuneració de la seva producció¹⁴². Però, per aquells pagesos pobres (rabassers i parcers) que havien de vendre l'excedent al mercat local, i immediatament després de la collita (quan els preus eren més baixos) per poder pagar les contribucions, l'esmentada reducció a canvi dels consums, sovint resultava negativa, sobretot si hi afegim que no era estrany que continués pagant el delme sencer (de la seva part) i, ara, a més, el 25% de la contribució reial i municipal per la terra¹⁴³. Per altra banda, la venda de la producció del petit pagès es feia a un pagès benestant que s'encarregava de comercialitzar-lo directament o bé transformant-lo en aguardent a les seves fàbriques prèviament, com

¹³⁸ Vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.76. Les dades a l'ADiob, "Delmes i drets d'estola que percibí en el año 1820 el clero del obispado de Barcelona" i al lligall 47 de l'ADB).

¹³⁹ Les dades del mig delme, elaboració pròpia a partir de les que aporta ROVIRA: "Consideracions entorn...", pàg.109-120, i les de les contribucions de consums a l'ADB, lligall 46 i 47.

¹⁴⁰ MONTOLÍO: "El medio diezmo ...", pàg.6-8.

¹⁴¹ Aquesta qüestió ha estat plantejada per TORRAS: Los alzamientos..., pàg.120. Una altra qüestió era que sovint els diners pels quals s'arrendava el mig delme restant no arribaven a cobrir les necessitats del clergat de la qual cosa es queixava amargament el rector de Terrasola, Jacint Prat, en una carta al Bisbe de Barcelona datada el 21 de desembre de 1820: "*los gastos de colecta del vino que pertenece al Diezmo y Primicia de su cobro particular son a poca diferencia de una libra diez sueldos por carga, igualmente que por el presente los fabricantes de aguardiente de este pueblo de Terrasola no dan más que dos libras, ocho sueldos y diez dineros por carga de vino que compran*" (ADiob, "Delmes i drets d'estola"). En el mateix sentit el Bisbat de Tarragona (Gaspar FELIU: "La qüestió dels delmes durant el Trienni liberal des de Catalunya" dins Cuadernos de Historia Económica de Cataluña, núm.1 (1969-1970).

¹⁴² Vegeu FONTANA: "La crisis...", pàg.51-52 i TORRAS: "En torno...", pàg.159-161.

¹⁴³ FONTANA: Hacienda..., pàg.70, assenyalava que "*Los diputados no acertaban a darse cuenta de que aquello que resultaba bueno para los grandes propietarios que se sentaban junto a ellos en los escaños de las Cortes (a quienes la reducción del diezmo les dejaba un excedente que podían vender, compensándoles de sobra el aumento de los impuestos), podía no serlo para los pequeños campesinos sin acceso a los grandes mercados urbanos.*"

demostra, entre altres, el cas del pagès benestant i fabricant d'aiguardent Josep Font de Terrasola que, a més, l'any 1821 era el batlle constitucional d'aquest poble¹⁴⁴.

Quadre III.2 Contribució per veí durant el Trienni al corregiment de Vilafranca

<i>Municipi</i>	<i>1817C</i>	<i>1817G</i>	<i>1820-21</i>	<i>1821-22</i>	<i>1822-23</i>	<i>1817/21-22</i>	<i>1817/1822-23</i>
						%	%
Les Cabanyes	123	168	188	176		+43%	
Abdera	213	293	265	307	352	+44%	+65%
Santa Fe	115	156	157	166		+44%	
Canyelles	110	151	141	183		+66%	
Olesa Bonesv	60	82	93	86	102	+43%	+70%
Sta. Margar.	245	337	324	353		+44%	
Carme	48	66	60	69	87	+44%	+81%
Font-rubí	127	175	168	183		+44%	
Gelida	120	55	149	173	137	+44%	+14%
La Llacuna	73	34	102	106	121	+45%	+66%
S. Pere Riudeb.	30	42	37	43	73	+43%	+143%
Capellades	29	40	38	42	69	+45%	+138%
Sant Quintí	40	19	53	59	92	+47%	+130%
Sant Sadurní	65	89	82	94	110	+45%	+69%
El Vendrell	47	64	60	68		+45%	
Vilafranca	101	140	130	146		+45%	
Sitges	50	68	63	72		+44	
SUBD.VILAF	72	96	92	105	117	+46%	+62%
CATALUNYA	85	127	95	115	141	+35%	+66%

Font: Elaboració pròpia a partir dels lligalls 36, 46 i 47 de l'ADB.

La contribució de consums es cobrava en funció del cadastre per la qual cosa en tornaven a sortir perjudicats els pobles petits i agrícoles. En aquest cas més, perquè es pagava per veí, i els veïns d'un poble agrícola havien de pagar la contribució de consums dels propietaris de terres d'aquell poble que, en molts casos, no hi residien. Mentre, a les viles, més poblades i amb menys riquesa rústica, la pressió de l'impost de consums era més lleugera. Per fer front a aquesta contribució es permetia que els ajuntaments carreguessin una taxa sobre el comerç de vi, vinagre, aiguardent, oli i carn, amb la qual cosa els habitants de les viles amb mercat no havien de satisfer-lo directament, mentre que una part de la mateixa era pagada indirectament pels veïns de les poblacions properes que anaven a comprar al mercat de la vila. És a dir, els veïns dels pobles petits pagaven la seva tributació de consums (desigualmente repartida en funció del cadastre), la dels propietaris de les seves terres que no hi vivien i, a més, una part de la de les viles

¹⁴⁴ ARNABAT: *Liberals...*, pàg.77. Les dades a l'AdiocB, "Delmes i drets d'estola..." i l'ADB, lligall 47.

veïnes, com hem demostrat pel partit de Vilafranca (vegeu el quadre III.2) i Jaume Torras ho ha fet amb el d'Igualada¹⁴⁵.

La mateixa Diputació de Barcelona reconeixia l'error d'utilitzar el cadastre per repartir la contribució de consums davant les nombroses queixes dels petits pobles agrícoles: *“pues los pueblos de grande territorio y poca vecindad salieron recargadísimos, y viceversa los muy poblados y de poca extensión territorial”*¹⁴⁶. La Diputació catalana trameté a les Corts aquestes reflexions sobre la contribució de consums, ja que considerava que l'origen del problema era a Catalunya:

*“El de haber de repartirse sobre la Base del Catastro, no acomodable a la indole de gran parte de sus Pueblos; porque siendo el Catastro una contribución que cargaba más donde había mayor Propiedad Territorial, no podía servir para fijar el repartimiento de una contribución sobre consumidores que considerados con respeto a sus Pueblos respectivos, y comparando estos entre si, no están en razón de la Riqueza Territorial, pues es visto que en una Población Fabril hay más Consumidores que [en] un Pueblo meramente Agricultor, siendo así que esta tiene más extensión de término que aquel; y por consiguiente mayor Catastro; y como nada es más cierto, que el impuesto para que sea menos perjudicial, debe ser lo más moderado en cuanto a su Cuota y que alcance a todos con igualdad, es de aquí que la Diputación hubiera deseado y aun intentó hacer una rectificación del reparto que había formado con forzosa precipitación, en una época en que ocupada continuamente para atender a la preservación de la Salud Pública de la Provincia y al Socorro de los moradores de las infelices Barcelona, Tortosa y Ascó, en buscar y discurrir datos para el repartimiento de la Contribución Territorial, y en una infinidad de atenciones propias de las Circunstancias, y estrechada incesantemente por los clamores del Intendente para que se le pasasen los repartos no sabía a que objeto dar preferencia. Intentó, ha dicho la Diputación hacer una rectificación en el reparto, y en verdad que había ya formado los Cálculos y minutas necesarias para hacerlo en razón de Vecindario.”*¹⁴⁷

Afegia la Diputació que si no podia eliminar-se la contribució de consums, almenys pel proper any econòmic (1822-1823), es rebaixés la quantitat que tocava pagar a Catalunya, i que es deixés a les noves diputacions provincials catalanes la facultat de repartir la quota en funció del veïnatge i no pas del Cadastre. La Diputació de Girona s'afegí a les queixes de les diputacions de Tarragona i Barcelona que reclamaren al govern que *“quando no se extinga y substituya en otras más suaves la contribución de consumos, al menos se suspenda por un año, en atención a las calamitosas circunstancias, en que se hallan constituidas estas cuatro provincias, interin las Diputaciones buscan medios con que subsistir, como también para ocupar los brazos ociosos y exterminar los facciosos que con*

¹⁴⁵ TORRAS: Liberalismo..., pàg.171: quan menys veïns té un poble més paga per veï per la contribució de consums (un poble de menys de 20 veïns paga uns 200 rals per cap), quants més veïns té menys paga per veï (un poble 500 veïns paga 20 rals per cap). Vegeu també TORRAS: “En torno...”, pàg.165-167 i ARNABAT: “La política...”, pàg.168-178. Vegeu també l'opinió del diputat Moreno Guerra al DSC, 1820, III, pàg.1909, sessió de 26 d'octubre.

¹⁴⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió de 2 d'abril de 1823, fol.111.

¹⁴⁷ Actes de la Diputació, vol.11, fol.78v.-79.

tanta divergencia y asolación germinan."¹⁴⁸

El repartiment de la contribució de consums a l'interior dels pobles que no podien arrendar la venda dels cinc articles ocasionà nombrosos conflictes que sovint enfrontaren les classes populars amb els propietaris i terratinents¹⁴⁹. Ens pot servir d'exemple el cas de Pedret i Marsà, on els propietaris es queixaren a la Diputació del repartiment que havia fet l'ajuntament recarregant la contribució de consums com una contribució directa en funció de les riquesa territorial, considerant que s'havia de fer gravant el mateix "*a un pobre como a un rico haciendo el reparto por personas y sin distinción*", cosa a la qual es negaren l'ajuntament i la majoria de veïns¹⁵⁰. En aquest cas, i en d'altres que hem vist, els propietaris no actuaren directament i, per evitar que se'ls veiés el llautó, feren actuar els seus parcers i colons, cosa que feia dir a l'ajuntament "*que solo lo ha promovido un partido siempre descontento y siempre pronto a desconceptuar el cuerpo municipal*". Un altre exemple el tenim en la queixà de Rosa de Morató i Josep Casagemas contra l'excés de contribució a Sant Vicenç de Calders ja que l'any 1819 pagaven 54 lliures i el 1820 els volien cobrar 69 lliures. A aquesta queixa s'hi afegiren els onze propietaris del terme: Joan Serra, Joan Puig, Marc Arola, Josep Otzet, Josep Gros, Valentí Torrecabota, Josep Vila, Francesc Vila i Jaume Raguant, els deutes dels quals pujaven més de 250 lliures. Els propietaris es queixaven que pel cadastre pagaven 91 lliures, amb la reforma de Garay passaren a pagar 182 lliures, i ara per l'any 1820 se'ls imposaven 365 lliures, a més de 121 lliures per estadística, 216 per constrenyiments, 17 per multes, 5 per butlletes i 20 pels mossos d'esquadra¹⁵¹.

Les queixes dels ajuntaments de petits municipis, com el de Riudellots de la Selva que demanà a la Diputació de Girona que "*se adopte la base del verdadero consumo de cada pueblo, en lugar de la que se adoptó en el año anterior*"¹⁵², sovintejaren força. L'ajuntament de Pals, per exemple es queixava que havia hagut de recarregar l'agricultura amb l'impost de

¹⁴⁸ "Actes Diputació Girona", sessió de 17 de juny de 1822. La ciutat de Girona, a més, reclamà la conservació de les gràcies concedides per l'heroica defensa de la ciutat durant la guerra del francès (DSC, t.II, pàg.1.106, sessió 51 de 17 d'abril). Sobre les normes per distribuir aquesta contribució vegeu la INSTRUCCIÓN provisional para la imposición y cobranza de la contribución sobre consumos, Madrid, Imprenta de la fábrica nacional del papel sellado, 1821.

¹⁴⁹ Vegeu LORENTE: Revolución..., pàg.113-173, que tot i centrar-se en la ciutat de Toledo aporta interessants anàlisi sobre un tema poc estudiat com és de les incidències de la política fiscal liberal a l'interior dels municipis.

¹⁵⁰ Exposició de l'ajuntament de Pedret i Marsà a la Diputació amb data de 26 de març de 1822 (AHG-ADG, caixa 6).

¹⁵¹ Arxiu Judicial de Manresa, caixa 1821-I, expedients 720 i 723 (AHCM).

¹⁵² "Actes Diputació Girona", sessió de 8 de març de 1823.

12.472 rals dels consums “a pesar de ser ya insoportables, las contribuciones Territoriales que gravitan sobre ella, que atendida la ninguna cosecha en el último año de 1822, hace estar a este vecindario, cuasi en desesperación”, i criticava a la Diputació la forma de realitzar el repartiment dels consums entre els pobles:

“Si S.E. la Diputación Provincial de Barcelona, cuando hizo el reparto sobre el expresado ramo de consumos, hubiese tenido la mira de pedir a los Cuerpos Municipales el montante por un quinquenio de los Artículos de que se trata, no se habría equivocado, y de consiguiente no habría constituido ninguna vexación a los Pueblos, aumentando considerablemente el número de descontentos; ¿más que hizo aquella corporación? Las repartió siguiendo las reglas Catastrales, habiendo resultado de tan monstruoso repartimiento que todos los Pueblos grandes y Ciudades (que es solamente contra de quienes debe gravitar este impuesto) han quedado descargados; habiendo cabido el peso de dicha contribución, sobre la Agricultura, la que entre guerras, vexaciones, inundaciones y sequedades, se halla en el día dando las últimas boqueadas.”¹⁵³

Potser una de les exposicions més interessants fou la dels regidors de Bell-lloc, Soliu i Romanyà que assenyalava per una banda que els seus petits pobles vivien en una situació miserable, deguda en part a la guerra del francès i als sis anys d'absolutisme:

“Brumados estos moribundos habitantes con tan pesada carga de tributos, no pueden ya llevarla sin la costa de perder sus déviles [h]aciendas y trabajosas vidas. Los Exponentes son testigos de esta lástima y todavía están abiertas las llagas de la desastrosa guerra que últimamente se ha sufrido, sevándose atrozmente el Enemigo (en especial en este país) no solo en desolar a los Pueblos, con saqueos y contribuciones, si que y también hasta en sus mismos edificios para borra de ellos la memoria de haver existido.”¹⁵⁴

Precisament quan aquest pobles confiaven superar aquesta situació amb la proclamació de la Constitució, es veien gravats amb majors impostos que no podien fer efectius, especialment el de consums:

“En las actuales circunstancias en que se lisonjeavan de poder convalecer con tan sabio Gobierno (de la susodicha decadencia hermanada con seis años de amargura que mediaron hasta la restauración de nuestra Constitución) se ven nuevamente afligidos con nuevas recargas y apremios; en términos que arrancadas del todo la mayor parte de raíces para cumplir con las contribuciones de hoy, quedan sin sangre para poder satisfacer las de mañana; y no poco ayudan al aumento de ellas los Ministros inferiores que la Superioridad tiene destinados para el recobro de estas rentas, porque todo observantes y nada compasivos, pretenden labrar sus aciertos a costas de rigurosas y atropelladas ejecuciones.

Los Regidores que representa, en medio del dolor se ven con el conflicto de cumplir religiosamente con tantas órdenes y Decretos relativas a contribuciones, sin saber a donde volver los ojos, en especial en el de 29 de Junio próximo pasado dado por V.A. para el arriendo de los cinco artículos de Vino, Vinagre, Aguardiente, Licores, Azeite y Carne, por los que ha cabido en estos Pueblos; esto es al de Belllloch 1.626 reales 28 maravedís Vellón efectivos al Año; al de Solius 2.119 reales 2 maravedís por igual razón, y al de Romaña 3.254 reales y 4 maravedís, siendo de advertir que el primero de dichos Pueblos solo contiene unos diez hogares, el segundo unos veinte y el tercero veinte y cinco, cuyos Lugares son de su naturaleza miseros y mucha parte abrollosos, no son de tránsito, y por su infelicidad y cortos [h]abitantes nunca han podido contar con propios y arbitrios; a más de que estos vecinos se

¹⁵³ Exposició a la Diputació amb data de 4 de març de 1823. Una exposició semblant va realitzar l'ajuntament de Bullpellaç amb data de 25 de febrer de 1823 (AHG-ADG, caixa 6).

¹⁵⁴ Exposició a les Corts amb data de 2 de març de 1822 (AHG-ADG, caixa 6). Reproduïda sencera a l'Annex III.7.

fatigan en recoger algún tanto de estos géneros, pero ¿Oh miserables! No pueden contar para su sustento, si solo es su alimento de la mayor pluralidad de ellos, el manantial cristalino del agua, verduras y legumbres sin substancia ¿arto hacen de satisfacer sus atrasos y todavía la economía no alcanza? Diferente de Ciudades o Villas populosas, en donde disfrutaban por la numerosa sociedad y riqueza de los lauros de esta vida. En este conflicto se ven estos representantes en la dura precisión de haver de aprontar la partidas de los cuatro meses devengados a fuerza de amenazas y discreciones, y no tienen otro arbitrio que recargar tercias y más tercias en la contribución General, sobre las mismas tierras que ya tienen su tributo señalado, en contra lo prevenido en el artículo 339 de nuestro Código Constitucional.”

Tot plegat afavoria, segons aquests regidors el desencantament vers el nou sistema i facilitava l'agitació dels seus enemics:

“Esta contribución unida con otras muchas, y en especial la espinosa del impuesto del Registro de las Escrituras de la Nación, que tanto aflige a los Ciudadanos, y que más o menos transcendental será, cuando se aperciban de los daños que atrae consigo este impuesto, que ya empieza a derramarse las voces como un torrente, hasta devaxo del techo más humilde, y es la causa que están paralizadas las vendas, y toda especie de Escrituras y contratos, varado totalmente el trabajo para el pobre y de consiguiente el descontento general del que se vale el servilismo para llevar acaso sus maldados proyectos, y sembrar el veneno a pasos agigantados influyendo a los incautos contra las sabias disposiciones de nuestro Gobierno Constitucional; y solo se alimentan los pacíficos con la esperanza de un pronto bien, y que V.A. remediará el mal.

Estas contribuciones todas recaen sobre el infelís jornalero, cuyos miembros son los que más deseavan la reforma del despotismo y llegar a enarvolar el pavellón del Código fundamental con arreglo a la ley que hemos jurado. Pero Señor, también persuadidos los que representan a nombre de sus súbditos, no creen que la voluntad de V.A. sea la total desolación de los Pueblos, la evidente ruina de los vecinos, la común congoja de las familias. ¿Con que ánimo podrá trabajar el Labrador o artesano sabiendo que su sudor le fatiga y no aprovecha? ¿Que amor a nuestro Gobierno podrá engendrarse en el Corazón de un Ciudadano, que diariamente exp[er]imenta le sacan de sus Casas y venden a sus puertas sus miseras alajas y su anual mantenimiento para satisfacer tributos? ¿Que ánimo ha de ser bastante para vivir fatigando y perecer falleciendo? Esta congoja es evidente a los ojos de todos los que componen la Nación; más con todo, a fin de evitar mayores males que quisás podrían desplomarse y que nuestros súbditos o mayores, no pudiesen decir en ningún tiempo, los viste, pero no los miraste, los ohiste pero no los representaste, los conociste pero no los remediaste; por lo mismo no es aventurado elevarlo a V.A. para que ponga el pronto remedio, pues así nos lo permite la ley y el felís Gobierno que poseemos en el cual se puede sentir lo que se quiere, y decir los que siente.”

El cert és que la contribució de consums fou un maldecap constant a molts pobles de Catalunya, així, per exemple, a la Bisbal del Penedès es convocà una reunió per tractar del tema i es decidí de no pagar-la¹⁵⁵, i el mateix passà en altres municipis cosa de la qual es queixava l'Intendent: *“por desgracia han incurrido los Ayuntamientos en general de ésta provincia en la nota de morosos acerca del pago de sus contribuciones, y en particular la de consumos, que muy poco hasta ahora han satisfecho por ella”,* i exigint que es cobressin *“por cuantos medios se hallan al alcanze”*.¹⁵⁶ Començaren els

¹⁵⁵ ARNABAT: Liberals..., pàg. 77-78. Font, AHMBP, lligall 81, nota de 21 d'abril de 1822.

¹⁵⁶ Circular de la “Dirección General de Impuestos y efectos estancados y consumos” (ofici de l'Intendent de Catalunya als seus subdelegats amb data de 21 de març de 1822, un exemplar a

constrenyiments de tots tipus sobre els membres dels ajuntaments. Les pressions del govern sobre el Intendents eren cada cop més fortes, cosa que en forma de cascada repercutia sobre els sots-intendents i jutges de les Audiències de constrenyiments, i finalment sobre els ajuntaments. A començaments de maig el Secretari d'Hisenda es dirigia als Intendents recordant-los:

“La necesidad y la obligación en que están de activar por cuantos medios se hallen al alcance de sus facultades, la recaudación de las rentas públicas, a fin de que sean asistidas devidamente las atenciones del servicio y este se haga en todos lo ramos del estado con la puntualidad y ecsactitud correspondientes al decoro y dignidad de la nación Española, e indispensables para la conservación del Orden”¹⁵⁷,

ja que la situació era insostenible:

“Los impuestos no se cobran con la actividad recomendada, los apuros del tesoro público continúan como antes, sus obligaciones no se ven atendidas puntualmente, el contrabando sigue disminuyendo el los valores de rentas que debían ser muy productivos, y esto no ofrece la más ventajosa idea del celo y eficacia de los agentes de la administración de la Hacienda pública, advirtiendo el gobierno con disgusto las gruesas sumas, que en fin de febrero último se están deviendo de contribuciones en las provincias por valor de más de ciento doce millones, en cuanto a las contribuciones directas, inclusa la del clero, y de cuarenta millones por lo que hace a la de consumos; y viendo además con grave sentimiento los reparables atrasos de algunas intendencias, señaladamente las de Aragón, Asturias, Burgos, Cádiz, Cataluña, Cuenca, Extremadura, Galicia, Madrid, Mancha, Murcia, Sevilla, Valencia y Valladolid.”

L'Intendent es dirigia als seus dependents dient-los que *“por desgracia han incurrido los Ayuntamientos en general de esta provincia en la nota de morosos acerca del pago de sus contribuciones, y en particular la de consumos, que muy poco hasta ahora han satisfecho por ella”*, i demanant-los que *“dará todo impulso [...] para que se hagan efectivos todos y cualesquiera de los atrasos que tienen esos pueblos desde 1º de Enero de 1820 hasta el dia”*. Aquests al seu torn es dirigiren als ajuntaments amenaçant-los que *“si inmediatamente no se sirven satisfacer en esta Depositaria de Rentas la cantidad a que asciende la memorada relación, [...], me verá con sentimiento mio en la dura precisión de pasar a trabar la Execución Civil contra los Bienes de cada uno de los Individuos de esta Ilustre Corporación”¹⁵⁸.*

Són nombrosos els exemples arreu de Catalunya d'aplicació de constrenyiments, tant a ajuntaments de municipis grans com mitjans i petits. A mitjan mes d'abril l'ajuntament de Reus es dirigia al comissionat de constrenyiments del Partit de Tarragona manifestant-li que:

l'AHMBP, lligall 83), i circular de l'Intendent de Catalunya de 24 d'abril de 1822 (exemplar a l'ADB, lligall 169, expedient 2).

¹⁵⁷ Ofici del Secretari del despatx d'Hisenda amb data de 3 de maig de 1822 (AHPL, caixa 1450).

*“Del 2º tercio del segundo año económico se han pagado ya cincuenta mil reales, y se hacen los mayores esfuerzos para cobrar lo que falta que será como una tercera parte. Los Ayuntamientos no saben hacer milagros sacando dinero de donde no lo hay. Los Contribuyentes se hallan tan apurados que dicen les tomen lo que quieran, y hagan de ello lo que les parezca pues que no saben con que pagar, sino con las fincas por las que no hallan compradores. Sin embargo con paciencia, espera, y en cortas partidas, espera este Cuerpo concluir lo que falta de este tercio, pero no con la perentoriedad que V. fixa, sino como se podrá.”*¹⁵⁹

L'ajuntament de Tarragona constrenyit i amenaçat pel Cap polític per impagament d'una part de la contribució extraordinària, amenaçà als deutors que *“el Ayuntamiento tendrá que valerse contra de ellos, de los mismos medios de que S.E. usa contra el Ayuntamiento”*¹⁶⁰. La Comissió executiva de constrenyiments de la província de Girona es dirigia al Cap polític a començaments de juny de 1822 assenyalant que:

*“De los doscientos setenta y un pueblos que cuenta la Subdelegación de Gerona, para el pago de Contribuciones, lo han verificado pasa de ciento y ochenta; y los que me falta al completo de la provincia no lo han hecho, en particular el cantón de La Bisbal, su Cabeza de partido, Torruella de Mongri, Pals, Bagur, San Feliu de Guixols y Palafurgell, al parecer combinados para no pagar el impuesto sobre consumos, según experimento y me lo acredita suficientemente la experiencia. Este mal exemplo de las Villas y Cabeza de partido, populosas, unas con arrendamientos de los cinco artículos, y con propios y arbitrios de consideración, es causa de la morosidad que se observa en los demás pueblos, que carecen de aquellas circunstancias de las Villas, y se propaga hasta entorpecer los demás pagos de las contribuciones corrientes; y ahora más con las ocurrencias del día y la mala cosecha de este A[m]purdán.”*¹⁶¹

Tot plegat va fer que la contribució en general, i aquesta en particular es recaptés molt malament al llarg del segon any econòmic. A finals de 1821 (és a dir, a la meitat del segon any econòmic) el deute tributari era de 70,5 milions de rals (8 milions dels sis primers mesos de 1820, 16 milions de l'any 1820-1821, 4,5 milions pel dret de portes¹⁶², i 42 milions pel primer terç de 1821-1822). A finals de 1821, es devien 42 dels 50 milions del primer terç de la contribució territorial, un 84%, deute que l'esmentat Secretari del Despatx d'Hisenda atribuïa, a més de les desigualtats en el repartiment, a que *“el ínfimo precio de los frutos de toda especie comprueba la minoración de los medios de los contribuyentes”*¹⁶³, és a dir la

¹⁵⁸ Ofici del jutge de constrenyiments de Lleida a l'ajuntament de la ciutat amb data de 14 de maig de 1822 (AHPL, caixa 1450).

¹⁵⁹ Ofici amb data de 18 d'abril de 1822 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

¹⁶⁰ *Acuerdos. 1822-II*, vol.28, sessió de 28 i 30 de juliol, fol.215v. (AHMT).

¹⁶¹ Ofici d'Antonio Martínez en nom de la Comissió al Cap polític amb data de 6 de juny de 1822 (AHG-ADG, caixa 6).

¹⁶² A Barcelona el març de 1821 es formà una comissió per tractar de l'extingit dret de portes de la qual formaren part: Jacint Costa (canonge de la catedral), Esteve Nogués (comerciant), Josep Gelabert (fabricant), Narcís Sans (noble) Rafael Maria Comas (advocat), Antoni Sangerman (cirurgià), Francesc Obiols (cordoner), Joan Plana (escrivà), Jaume Reniu (espader) i Josep Carrenca (teixidor). Vegeu CRESPI: *Diario...*, fol.13 (1821).

¹⁶³ “Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de Hacienda” *DSC*, 1822, t.I, pàg.150, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

caiguda dels preus agraris que dificultava, com ha assenyalat Josep Fontana, la monetització necessària per a fer front a les despeses contributives¹⁶⁴. Els preus dels productes agrícoles en general caigueren un 34% entre 1817 i 1822, però la caiguda d'aquests preus contrasta amb la davallada molt més lenta i molt menys important dels productes transformats, com la farina que només ho feia un 20%¹⁶⁵. El resultat final era que, dels 50 milions de la contribució consums que s'havia d'haver recollit a finals de 1821, només se n'havien recaptat 16,8 milions, és a dir els deutes representaven les dues terceres parts. Pel que fa al conjunt de les contribucions, directes i indirectes¹⁶⁶, al primer semestre del segon any econòmic s'havia previst de cobrar 332,5 milions de rals, i tant sols se n'havien recaptat 92 milions, és a dir un 22%¹⁶⁷.

El mateix Secretari d'Hisenda en una exposició a les Corts reconeixia que el segon any econòmic finalitzà amb una recaptació inferior en 322 milions al que s'havia pressupostat (un 48%), i amb un dèficit efectiu de 191 milions de rals. Entre els ingressos previstos i que deixaren de percebres, cal destacar els d'Amèrica dels quals només es recaptà un 1% i es deixaren d'ingressar 60 milions; el de la contribució sobre la terra de la qual només es recaptà un 53%, deixant d'ingressar 70 milions; el de la contribució de cases de la qual es recaptà el 23% i es deixaren d'ingressar 23 milions; el de la contribució de consums de la qual només es recaptà el 60%, deixant d'ingressar 40 milions; el del clergat on tant sols es recaptà el 40%, deixant d'ingressar 17 milions; el del Registre Públic del qual es recaptà el 35% i es deixaren d'ingressar 39 milions; i el de les patents en el qual es recaptà el 20% i es deixaren d'ingressar 24 milions. A finals de març de 1822 l'Intendent de Catalunya referint-se als consums, es queixava que: *“muy pocos pueblos han aprontado, causando semejante reprehensible demora incalculables males del servicio y aun hasta las infelices viudas, pensionistas, oficiales retirados y dispersos que careciendo de sus pagas, único asilo de su*

¹⁶⁴ Josep FONTANA: “La crisis agraria de comienzos del siglo XIX y sus repercusiones en España”, i Jaume TORRAS: “Aguardiente y crisis rural. Sobre la coyuntura vitícola, 1793-1832”, tots dos dins GARCÍA SANZ i GARRABOU (ed.): *Historia agraria...*, vol.1, pàg.103-128 i 151-173.

¹⁶⁵ Les dades a SARDÀ: *La política...*, taula I, entre pàg.209 i 300. Sobre aquesta qüestió vegeu: FONTANA: “La crisis...”, pàg.103-110 i ARNABAT: *Liberals...*, pàg.37-44.

¹⁶⁶ En els tres anys del Trienni, les contribucions directes significaren, aproximadament una quarta part del total, mentre les indirectes representaven les tres quartes parts restants (MORAL RUIZ: *Hacienda...*, pàg.163-165 i “Contribución...”, pàg.152).

¹⁶⁷ “Memoria ... Secretario ... de Hacienda” *DSC*, 1822, t.I, pàg.167, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

*existencia, les es imposible soportar por más tiempo*¹⁶⁸. Pel govern les causes d'aquest dèficit eren que:

*“Ha sido escasa la recaudación; que el contrabando disminuye sobremanera los productos de las rentas más pingües, y que la insurrección se opone en las provincias donde subsiste al buen auxilio de todas las providencias administrativas, entorpecen el cobro de las contribuciones y anula los rendimientos de las rentas, mientras exige el aumento de gastos consiguiente al de la fuerza armada indispensable para sofocar y extinguir la misma insurrección”*¹⁶⁹.

I, encara, els diferents ministeris havien demanat pressupostos addicionals als 662 milions aprovats per les Corts per un valor de 433 milions de rals, a les quals el govern hi afegia el 191 milions del dèficit del segon any, i 160 milions per compensar la disminució dels ingressos pressupostats. En total el ministeri demanava a les Corts *“se sirva conceder un subsidio”* de 784 milions de rals. Una demanda que semblava del tot impossible de satisfer si tenim en compte que les Corts havien assenyalat que el país podria pagar al voltant de 500 milions de rals i ara se'n volien demanar quasi el triple, i que només deixava obert el camí de l'endeutament amb l'emissió de més papers del deute públic i dels emprèstits.

Per posar exemples concrets, diguem que la ciutat de Lleida, el mes de març de 1822, havia acumulat deutes tributaris per valor de 119.120 rals (35.337 del 17% de propis de l'any 1818, 64.439 de la general, 16.893 de la de 1820, i 2.058 dels diputats a Corts) que no estaven en disposició de pagar en la seva totalitat, ja que s'havia recaptat menys de la meitat de l'assenyalat, motiu pel qual foren constrenyits¹⁷⁰. L'ajuntament es queixava al jutge que els constrenyia que el Crèdit públic era el primer deutor de l'ajuntament *“por los Monasterios y Conventos suprimidos en la Cantidad de 5.460 reales”*, i el segon era el clergat¹⁷¹, i que l'ajuntament s'havia gastat ja 125.218 rals per a la *“manutención y custodia de Presos, correspondencias de oficio, y gastos de Secretaria de la Alcaldía Constitucional, suministros a las tropas, y Presos militares, y gastos de Milicias”*, sense comptar amb la col·laboració dels pobles del Partit¹⁷². Malgrat tot, a mitjan mes de març l'ajuntament ja havia pagat 53.451 rals del seu deute, i a mitjan

¹⁶⁸ Circular de 26 de març de 1822.

¹⁶⁹ *“Exposición leída a las Cortes extraordinarias por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de Hacienda en la sesión de 8 de Octubre de 1822”* (DSC, ext.1822-1823, t.I, pàg.27-48, apèndix a la sessió 5 de 8 d'octubre).

¹⁷⁰ Informe de l'ajuntament de Lleida amb data de 2 de març de 1822. Vegeu els diversos oficis de l'ajuntament de Lleida al jutge de constrenyiments de la ciutat, amb dates de 2, 6, 13, 14 i 31 de març, 27 d'abril, 23 de maig i 13, 17 i 27 de juny de 1822 (AHPL, caixa 1.450). Vegeu també *Actes Municipals. Lleida*, 1822, sessions de 26 de febrer, 22 de març, 13 i 15 de juny.

¹⁷¹ Ofici de l'ajuntament de Lleida al clergat menor amb data de 18 de juny de 1822 (AHPL, caixa 1450).

mes de maig 68.735 rals¹⁷³. Un problema afegit fou el de la contribució de consums, doncs dels dos primers terços, sols s'havien pagat 20.000 rals a finals de maig. Tot plegat feu augmentar els deutes contributius de l'ajuntament fins els 194.552 rals: 68.736 rals pel segon terç de la contribució general del segon any econòmic, 52.648 rals pel primer i segon terç de la de consums i 73.168 rals pel 17% de propis dels anys 1818 i 1819¹⁷⁴. A mitjans de juny l'ajuntament es dirigia a la Diputació manifestant les dificultats que tenia per a fer front al pagament de les contribucions i queixant-se dels constrenyiments i amenaces que pesaven sobre els béns particulars dels regidors: *“no ha podido encontrar arriendo de puestos públicos y el cobro de los impuestos se ha verificado solo sobre la carne y vino, y nada se percibe del aguardiente, azeyte y Vinagre”*. L'ajuntament diu que no havia rebut encara resposta de la Diputació sobre l'autorització per a fer un repartiment excloent els jornalers:

*“El reparto ha de ser sensible, pues que con dificultad podrá cobrarse cosa alguna de los jornaleros, y el impuesto en todos los artículos será mucho más doloroso para esta clase respecto a que es la única que se proveheé por menor de Vino, Vinagre, Aguardiente y Azeytre, y solo usa de la carne para caldos en sus dolencias.”*¹⁷⁵

A finals de novembre l'ajuntament havia ja entregat 285.293 rals pels endarreriments de la contribució¹⁷⁶.

Però no sols la contribució de consums portava problemes, en una ciutat liberal com Reus, l'ajuntament manifestava que no podia pagar el primer terç del segon any econòmic de la contribució directa (1.452 lliures) perquè *“no existe dinero suficiente en la cava de la contribución directa”*¹⁷⁷. Reus devia al finalitzar l'any 1821, 154.665 rals de les contribucions d'aquest any a més de 83.101 rals del 17% de propis i arbitris de 1818, 1819 i 1821¹⁷⁸, i Tarragona devia el mes d'agost de 1822 61.285 rals dels 17% de propis i arbitris¹⁷⁹. Menys greu era la deute de Solsona pels propis, però força important per l'economia de la ciutat: 9.954 pels anys 1818 i 1819¹⁸⁰.

¹⁷² Ofici de l'ajuntament de Lleida al jutge de constrenyiments de la ciutat amb data de 31 de març de 1822 (AHPL, caixa 1450).

¹⁷³ Ofici de l'ajuntament de Lleida al jutge de constrenyiments de la ciutat amb data de 23 de maig de 1822 (AHPL, caixa 1450).

¹⁷⁴ Ofici del jutge de constrenyiments de Lleida a l'ajuntament de la ciutat amb data de 19 d'abril de 1822 (AHPL, caixa 1450).

¹⁷⁵ Ofici de l'ajuntament de Lleida al jutge de constrenyiments de la ciutat amb data de 24 de juny de 1822 (AHPL, caixa 1450).

¹⁷⁶ Ofici de l'ajuntament de Lleida amb data de 20 de novembre de 1822 (AHPL, caixa 1450).

¹⁷⁷ Actes municipals, 1821-1824, sessió de 17 d'agost de 1821, fol.121v (AHMR).

¹⁷⁸ Actes municipals, 1821-1824, sessió de 29 de desembre de 1821 (AHMR).

¹⁷⁹ Acuerdos, 1822-II, vol.28, sessió de 13 d'agost (AHMT).

¹⁸⁰ Ofici amb data de 9 d'agost de 1821 (AHCS, lligall 77, 1821).

La contribució de consums fou un objectiu preferent de les crítiques de la Diputació de Catalunya a les Corts. Precisament els seus diputats es dirigiren a les Corts en el seu comiat (11 d'abril de 1822) dient que *“no vivirían tranquilos sino procurasen por todos los medios aligerar en el Año Económico próximo el peso de la Contribución de Consumos, que establecida en el corriente, abate principalmente las fuerzas de Nuestra Lánguida Agricultura”*, ja que aquesta contribució *“a escepción de los Pueblos grandes, ha sido una verdadera y gravosa Contribución directa”*¹⁸¹. Afegia la Diputació que aquesta política tributària, junt a la misèria que patia el país, tenien com a conseqüències que:

“El erario con dificultad recauda esta Contribución; los Pueblos se ven vejados con apremios y ejecuciones para que las satisfagan; el Ejército y los Empleados por consiguiente, se hallan atrasados en sus Sueldos; y esta penuria por un efecto natural de tamañas causas va creciendo de día en día; y lo que es peor, los enemigos de la Constitución se valen del descontento para atizar el fuego de la discordia, y por desgracia nuestra conseguirían acaso sus depravados intentos, si la mano protectora del Gobierno no acudiese al remedio de tantos males como nos aquejan..”

Tot plegat havia fet que a la Diputació es trobessin *“un cúmulo de Recursos que eccede de Cuatrocientos de distintos Pueblos de Cataluña, sin contar los que van a presentándose continuamente, dirigidos unos a rebaja de la Contribución de Consumos; y otros en la mayor parte pidiendo exoneración de ella.”*¹⁸²

L'Intendent, per la seva part, es mostrava inflexible i manifestava que malgrat *“las generales exposiciones que me han dirigido los Ayuntamientos de ésta provincia sobre la imposibilidad en que dicen se hallan de cubrir el cupo detallado por el ramo de consumos en razón de carecer de propios [...] los pueblos deben pagar irremisiblemente la contribución sobre consumos”*¹⁸³. Però el cert era que molts ajuntaments, com el d'Arenys de Munt, es queixaven a la Diputació que no podien fer front ni a la contribució de consums ni als constrenyiments que se'ls havien imposat *“por la imposibilidad en que se hallan sus vecinos de verificarlo, y estado político de estas provincias”*¹⁸⁴. Els veïns de Calella es queixaren a la Diputació que l'ajuntament per a fer front a la contribució de consums havia imposat tres sous mensuals *“indistintamente a*

¹⁸¹ Actes de la Diputació, vol.11, sessió d'11 d'abril de 1822, fol.77-79 (el paràgraf reproduït a continuació al fol.77).

¹⁸² Vegeu també la circular de la Diputació de Barcelona, amb data de 25 de febrer de 1822, on assenyala que *“al abrir de nuevo sus sesiones se ha visto, entre otros negocios de la mayor importancia, con un cúmulo de recursos de varios pueblos pidiendo unos la exoneración del pago de la contribución de consumos y otros la rebaja de la misma”*.

¹⁸³ Circular de l'Intendent de Catalunya, Bernardo de Elizalde, de 24 de desembre de 1821.

¹⁸⁴ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 29 de maig de 1822.

todas las personas obligadas al precepto pascual, con inclusión de mujeres, hijos de familia y criados”, i demanaven que s’arrendessin les herbes o bé que a *“cada vecino se le cargue la cantidad correspondiente habida consideración a sus bienes y facultades”*.

Les noves diputacions catalanes, el maig de 1822, hagueren d’afrontar el problema. La Diputació de Barcelona manà a l’ajuntament a fer nous repartiments tenint en compte que:

*“La contribución de consumos debe repartirse entre los individuos del pueblo a medida de lo más a menos que cada familia consume, y que como es regular que el más rico consuma más, por tener mayores medios de gastar, debe contribuir más que otro que sea menesteroso o de menos facultades, a proporción de las cuales consumirá.”*¹⁸⁵

La Diputació de Tarragona també va fer arribar a les altres diputacions catalanes:

*“Los recursos que de la maior parte de los pueblos de corto vecindario se le habian dirigido acerca de la absoluta imposibilidad en que se hallan de satisfacer la contribución de Consumo, a fin de que se les releve cuando menos del pago de este año por haber perdido enteramente la cosecha”*¹⁸⁶

La Diputació de Barcelona, atenent les queixes formulades per la de Tarragona, acordà de proposar que les quatre diputacions catalanes presentessin conjuntament una exposició a les Corts *“para que en los sucesivos [años] se sustituya a dicha contribución [de consumos, por] otra menos gravosa”*, tot i que aclarint que la del segon any econòmic s’havia de pagar sencera¹⁸⁷. En canvi la mateixa Diputació contestà a l’ajuntament de Barcelona que també es queixava de la contribució de consums que:

*“Si bien parece que no dice igualdad con los demás pueblos de la provincia, la halla sin embargo dicha Comisión mui ventajosa a esta Capital si se atiende a que por razón de los contribución directa e industrial están cargados los demás pueblos de modo que en dichos por estas dos solas contribuciones se paga proporcionalmente lo que contribuye esta Capital por juntar las mismas y la de Consumos.”*¹⁸⁸

En canvi la Diputació mostrava més comprensió vers les queixes dels pobles més petits, com el de la Santa Creu d’Olèrdola, però deixant les solucions per demà:

*“Se hace cargo de lo crecido que aparece el cupo señalado a este pueblo por consumos, y de las circunstancias que en corroboración hace presentes; pero en la precisión de no poderse verificar la rebaja hasta el presente año económico, más no con respecto a los tercios del anterior que deben aprontarse.”*¹⁸⁹

A Catalunya un altre focus de conflicte tributari fou el dret del Registre Públic. El debat a les Corts de la imposició d’una nova contribució del 4% sobre les vendes dividi

¹⁸⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 15 de gener de 1823, fol.360.

¹⁸⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 7 de juny de 1822, fol.38.

¹⁸⁷ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 7 de juny de 1822, fol.38.

¹⁸⁸ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d’11 de juny de 1822, fol.52.

¹⁸⁹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 14 d’octubre de 1822, fol.234.

els diputats en dos grups partidaris i contraris, i tant un com l'altre feren servir exemples d'altres països europeus per a defensar les seves posicions, així Yandiola utilitzà l'exemple de Bèlgica i França per mostrar el seu acord, mentre La-Santa utilitzava el d'Itàlia per oposar-se¹⁹⁰. Entre les veus contràries cal destacar la de Romero Alpuente que es queixava que es tractava de “*un pago tan repetido y extendido a tantos artículos que hasta el aire parece que quiere ponerse en contribución*”, i que dificultaria la circulació de béns, concloent que el que calia no era pas augmentar els impostos, sinó disminuir les despeses de l'estat. Finalment s'aprovà la imposició del dret del registre Públic, tot i que ben aviat arran de l'onada de protestes s'hagué de congelar¹⁹¹.

Precisament a finals de 1821 quan estava obert el debat sobre el dret de Registre, l'Intendent manava als registradors de propietat que no registressin cap compra-venda de finques sense cobrar els esmentats drets, cosa que provocà multitud de protestes entre elles les de l'ajuntament de Tarragona que demanava que fins que no es resolgués el recurs no es cobrés l'esmentat dret¹⁹². A mitjan mes de gener de 1822 arribà a Tarragona una ordre manant que es pagués el dret de registre, però veïns i ajuntament s'hi oposaren, al·legant que quan s'acudia al registre era per motius “*forzosos e indispensables*” com els testaments, les herències, i altres:

*“No corresponde el pagarse de ellos el impuesto derecho de Registro tan gravoso como repugnante en acudir a él, no digo la Ciudad de Tarragona, sino en general todos los Pueblos de su Provincia, porque ven con dolor y a lo palpable el origen de su miseria y trastornos que por la supresión de sus tareas dirigidas a sus verdaderas subsistencias, y observancia de las sabias Leyes que en el día nos gobiernan les va a redundar, si tienen que satisfacer aquel entendido derecho.”*¹⁹³

L'ajuntament de Tarragona insistí en reclamar el privilegi d'exempció d'aquest dret que tenia la ciutat des de la guerra del francès¹⁹⁴. També l'ajuntament de Barcelona reclamà l'any 1822 que, tenint en compte les desgràcies que havia patit la ciutat l'any 1821, no s'apliqués a la ciutat durant aquest any:

“El nuevo heredero que entró intranquilo en la posesión de su herencia, perdida su industria, entorpecido el giro de su comercio y agotados los fondos que se había procurado con su

¹⁹⁰ DSC, 1821, t.III, pàg.1.973-1.982, sessió 93 de 31 de maig.

¹⁹¹ A les Corts de 1822 arribaren nombroses queixes cosa que obligaren els diputats a tornar a discutir el tema, i presentar proposicions com la del diputat Oliver demanant “*que se derogase el impuesto conocido con el nombre de derecho de registro contra el cual estaban clamando todos los pueblos*” (DSC, 1822, t.II, pàg.1.135, sessió 77 de 3 de maig.).

¹⁹² Acuerdos, 1821-II, vol.26, sessions de 13 i 16 de novembre (AHMT).

¹⁹³ Acuerdos, 1822-I, vol.27, sessió de 15 de gener (AHMT).

¹⁹⁴ AHMT, Acuerdos, 1822, I, doc.25. Vegeu FERRER: “Problemes...”, pàg.135-137. L'ajuntament de Tarragona insistirà en els privilegis fiscals atorgats arran de la guerra del francès, vegeu per exemple la exposició al rei “El Ayuntamiento Constitucional de Tarragona a S.M.”, Tarragona, 16 de gener de 1823.

*trabajo y lo obtubieron en aquellos calamitosos tiempos, mira casi con desprecio los bienes que le pertenecen al verse imposibilitado de satisfacer las cargas que le impone la nueva adquisición*¹⁹⁵.

La proposta fou acceptada per la Comissió d'Hisenda de les Corts: "*borrando con su declaración las fatales impresiones que haya podido causar en el público la dureza de los encargados de la recaudación del registro*"¹⁹⁶. L'ajuntament de Tortosa sol·licità a les Corts, i aquestes li atorgaren, l'exempció de les contribucions de 1821 "*en atención a la miserable situación en que quedó aquella ciudad a causa de la horrorosa epidemia que padeció últimamente*"¹⁹⁷. A començaments de febrer, però arribava als pobles de Catalunya la notícia que s'havia suprimit provisionalment el dret de registre (R.O. de 24 de desembre de 1821)¹⁹⁸, cosa que va fer que l'ajuntament de Barcelona es tornés a adreçar a les Corts demanant-ne la seva fi definitiva¹⁹⁹, i el mateix va fer la Diputació catalana que, en base a les queixes d'ajuntaments i particulars, s'adreçà a les Corts demanant-ne "*su abolición, o modificación cuando menos*"²⁰⁰.

El malestar per l'increment de la pressió tributària anà passant d'expressar-se de forma legal, a fer-ho d'una forma més dràstica: negant-se a pagar les contribucions, i la

¹⁹⁵ Amb data de 24 de gener de 1822, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.27, de 27 de gener de 1822, pàg.238-239.

¹⁹⁶ DSC, 1822, t.I, pàg.844, sessió 58 de 15 d'abril. També havia reclamat l'ajuntament la rebaixa de les contribucions i dels drets de portes assenyalats a la ciutat per l'any 1821 per les desgràcies que havia patit la ciutat (DSC, 1822, t.I, pàg.699, sessió 47 de 6 d'abril).

¹⁹⁷ DSC, 1822, t.III, pàg.2.140, sessió 157 de 25 de juny.

¹⁹⁸ Notícia circulada per l'Intendent als seus subdelegats amb data de 27 de desembre de 1821, i d'aquests als pobles del Principat amb data de 17 de gener de 1822 (Acuerdos, 1822-I, vol.27, doc.51, AHMT).

¹⁹⁹ Representació amb data de 16 de març de 1822 (AHMT, Acuerdos, 1822-I, vol.27, doc.129). Per altra banda l'escrivà de la subdelegació de guerra de Roses, Narcís FONT presentà a les Corts un imprès reivindicant el paper dels notaris i plantejant la necessitat de la seva reforma, titulat Memorias sobre la nobleza, importancia y excelencia de los escribanos y notarios, con indicación de sus abusos y defectos; y d ella reforma necesaria para su perfección, con una breve observación sobre las fórmulas de los contratos públicos (DSC, 1821,, t.II, pàg.1.123, sessió 52 de 18 d'abril).

²⁰⁰ Exposició adreçada "A las Cortes" per la Diputació de Catalunya, amb data d'11 d'abril de 1822 (Actes de la Diputació, vol.11, fol.89). La supressió definitiva s'acordà a mitjan mes de maig i la notícia arribà als pobles catalans a començaments de juliol (Circular del Cap polític de Tarragona amb data de 6 de juliol a l'AHMR, lligall 2.6.4.7 "Impresos oficiales, 1822-1824"). La Diputació també s'adreçà a les Corts sol·licitant l'establiment dels oficis d'hipoteques a les capitals de Partit (DSC, 1821, t.II, pàg.878, sessió 38, de 4 d'abril). A començaments de març arribà a les Corts una exposició "*de un gran número de ciudadanos de Barcelona pidiendo se derogase el decreto de 29 de Junio último sobre derecho de registro, para evitar las funestas consecuencias que podrían resultar de llevarle a efecto*", i l'ajuntament de Barcelona demanava que, tenint en compte els mals que havia patit l'any 1821 la ciutat per la febre groga, no es demanés aquest dret en tots els actes relacionats o causats per l'epidèmia (DSC, 1822, t.I, pàg.326-327, sessió 22, de 13 de març). Més tard l'ajuntament de Barcelona sol·licità, i aconseguí, de les Corts el perdó de les contribucions dels veïns de la ciutat del darrer quadrimestre de 1821 (Gaceta de Madrid, de 17 de març de 1823, pàg.84, que inclou les actes de la sessió de les Corts de 16 de març de 1823.).

Diputació de Catalunya es queixava de *“las infinitas reclamaciones, que así los ayuntamientos como los vecinos particulares le han dirigido, quejándose de exceso, o pidiendo rebaja en los cupos respectivos”*²⁰¹. Els recursos i les queixes dels pobles a la Diputació de Catalunya foren constants, i quan aquesta finalitzà la seva tasca s’amuntegaven nombrosos expedients demanant *“unos la exoneración del pago de la contribución de consumos y otros la rebaja de la misma”*. Uns recursos que segons la Diputació tenien el seu origen en el fet *“de haber de repartirse sobre una base no acomodada a la índole de gran parte de sus pueblos”*²⁰². El segon any econòmic finalitzà amb un doble fracàs: econòmic i polític. Econòmic perquè només es recaptà el 53% del que s’havia previst com el mateix Intendent reconeixia, fent-se ressò del *“estado de desnivel en que se encuentran las obligaciones de esta provincia con los ingresos que debieron cubrirlos”*²⁰³. I polític perquè contribuï a allunyar del liberalisme importants sectors de la pagesia que no podien fer front, ni que volguessin, a l’increment de la pressió tributària²⁰⁴. L’hisendat i comerciant de Calella Ramon Basart informava a la Diputació (març de 1822) que en els seus viatges per Catalunya constatava que *“los pueblos pierden la estimación a la Constitución”*:

*“En casi todos los parajes se me han manifestado unas mismas ideas, y son las siguientes: Que paguemos mucho más que antes de la Constitución, que la contribución general ya el gobierno manda que se exija como en el año 1817, tiempo en que no teníamos Constitución, se nos ha rebajado, es verdad, el medio diezmo, pero se nos ha substituido [por] el derecho de registro, y consumos, dos cosas insoportables.”*²⁰⁵

²⁰¹ Breve noticia..., pàg.34. Cosa que per altra banda fou força comú arreu de l’estat segons Del MORAL RUIZ: Hacienda.... En una línia semblant es trobaven les Diputacions del País Basc, on el principal problema que hagueren d’afrontar fou l’enllaç entre la hisenda foral i la central, i tot sembla indicar que ho aconseguiren acontentant les classes benestants, segons Félix LLANOS ARAMBURU: *“El trienio liberal en Guipúzcoa”*, dins Boletín de la Real Sociedad Bascongada de Amigos del País, t.36 (1980), pàg.127-218 (pàg.132-160 per aquesta qüestió), vegeu del mateix historiador El trienio liberal en Guipúzcoa (1820-1823). Antecedentes de las guerras carlistas en el País Vasco, 2 vol., Bilbao, 1992, tesi doctoral inèdita.

²⁰² Circular de 25 de febrer de 1822 (caixa 457 de l’AHMSSA). La mateixa Diputació de Barcelona es feia ressò d’aquestes desigualtats i injustícies en el document *“Observaciones sobre consumos”* (ADB, lligall 48). Vegeu també TORRAS: Liberalismo..., pàg.149-176. Hem localitzat unes 390 cartes queixant-se de les contribucions i sol·licitant una reducció a l’ADB, lligalls 35, 36, 46 i 47.

²⁰³ Circular de l’Intendent de Catalunya amb data de 16 de gener de 1822.

²⁰⁴ Les dades al Diario de Sesiones extraordinarias, 1822, vol.I, apèndix al núm.5, de 8 d’octubre, pàg.32-34. Que la recaptació no va ser bona ho prova el fet que la Diputació de Barcelona, es veïés obligada, a finals de juliol de 1822, a demanar un préstec de 6.000.000 de rals als particulars i corporacions de la ciutat de Barcelona, amb el suport de l’Intendent i de l’Ajuntament de Barcelona, per la *“notoria imposibilidad de hallar fondos en la tesorería de ésta provincia, tanto para subvenir en estos momentos a la manutención de los valientes que con heroica decisión defienden la causa sagrada de la patria, cuanto para aumentar los medios de perseguir y aniquilar las hordas de facciosos”* (un exemplar a l’AHG-DG, caixa 2).

²⁰⁵ ADB, lligall 22 (reproduïda més àmpliament per TORRAS: Liberalismo..., pàg.51-52).

El diputat Llauder assenyalava que el rebuig a la contribució de consums era una de les causes principals dels aixecaments reialistes a Catalunya:

*“La contribución de consumos ha desafeccionado todos los Pueblos subalternos por no conocerse en ellos abacerías o puestos públicos, ni poderse plantear con fruto, porque estando sumamente dividida la propiedad por el contrato enfiteútico, y por el vulgarmente llamado a rabassa morta desconocido de todas las demás provincias, la mayoría de habitantes posee algún campo, alguna viña y recoge grano o vino con que subsistir, motivo por el cual se han visto los Ayuntamientos en la dura y triste precisión de derramar la cuota de derecho a cada articular, circunstancia odiosa y agravante.”*²⁰⁶

També, l'anònim “*amigo de los labradores*” manifestava que:

*“Es indispensable si queremos prosperar, que los labradores con la Constitución palpen y vean resultados favorables porque no entienden de teorías, sino de hechos, y si no experimentan con el gobierno constitucional beneficios reales y verdaderos, sabrán muy bien aprovecharse de la ocasión los enemigos del nuevo sistema para seducirlos y alarmarlos.”*²⁰⁷

En una direcció semblant anaven les queixes de molts ajuntaments catalans, com les de la Pobra de Claramunt i Sant Llorenç d'Hortons²⁰⁸.

La preocupació per les repercussions negatives que estava tenint el nou sistema tributari, en el context de crisi econòmica que patia el país, ve fer que les diputacions pressionessin cada cop més per tal de modificar el sistema en els seus aspectes més negatius. En aquest sentit cal interpretar el manifest públic que la Diputació de Catalunya va dirigir al rei (15 de desembre de 1821) criticant la política tributària i fent una advertència prou lúcida: “*el termómetro infalible, con que gradúan los pueblos la bondad de sus gobiernos e instituciones políticas, no ha sido, es, ni será por mucho tiempo otro, que el de la naturaleza de sus impuestos*”²⁰⁹. A continuació es queixava del “*insoportable aumento de las contribuciones, que tienen que sufrir los pueblos en el presente año económico*”, i es feia ressò del “*lastimoso estado que presentan los pueblos del reino, y en particular los de esta provincia*”. Per això es demanava “*la reforma del*

²⁰⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822. Llauder concretà les seves opinions en el “Dictamen sobre los medios de extinguir la facción”, on també assenyalava que una de les causes principals de l'augment dels faceciosos era la qüestió tributària

²⁰⁷ Observaciones sobre los perjuicios...

²⁰⁸ La de la Pobra de Claramunt està reproduïda a l'Annex III.3 (ADB, lligall 47). La de Sant Llorenç d'Hortons la van reproduir parcialment a ARNABAT: Liberals..., pàg.78 (ADB, lligall 47).

²⁰⁹ ADB, lligall 25, expedient 3. Aquest manifest dirigit al rei i a les Corts es donà a conèixer amb data de 7 de gener de 1822 mitjançant un ban, i es presentà a les Corts en la sessió de 27 de desembre de 1821 (ACD, lligall 37, expedient 69). La Diputació va fer una nova crítica al sistema tributari en un manifest d'11 d'abril de 1822. Sis mesos més tard, era la nova Diputació de Tarragona (circular de 10 de juny de 1822) la que demanava, en una manifest dirigit a les altres diputacions catalanes, un canvi en la contribució de consums ja que la forma d'imposició de l'actual perjudicava als pobles agrícoles i de pocs veïns, i en la qual, a més, proposava de donar feina als jornalers per evitar que anessin a les partides (ADB, lligall 37, expedient 2). Vegeu també Breve..., pàg.31. Reproduït parcialment a l'Annex III.2.

actual sistema de hacienda [y] la rebaja de las contribuciones, mediante la disminución de los gastos y el alivio posible de las familias propietarias y productoras, sobre cuyos débiles y estenuados hombros carga el inmenso peso de los gastos de la nación”, cosa que es concretava en la sol·licitud de desaparició o transformació dels impostos de consums i del registre públic²¹⁰. L’Intendent de Catalunya retraurà a la Diputació aquest posicionament, acusant-la d’haver afavorit els impagaments: “muy principalmente por el voto pronunciado por esta Diputación provincial sobre las contribuciones de consumos y registros.”²¹¹

La Diputació catalana no es feu enrera i l’11 d’abril de 1822 dirigí un informe al Secretari de Governació, fent-li avinents els problemes de la política tributària a Catalunya²¹². Per una banda criticava que Catalunya era perjudicada pel nou sistema impositiu:

“Obsérvese solamente que en varios puntos de la Sagarra, inmediaciones de Villafranca, y otras partes de la provincia, el colono da al dueño de la finca únicamente una cuarta o quinta parte de lo que rinde la propiedad; luego las tres cuartas partes o las cuatro quintas se necesitan para el cultivo. Y si toda buena contribución debe afectar las rentas o sean los productos líquidos y jamás los capitales, aun en el supuesto de que el valor de los diezmos, por el que se mide el estado de las cosechas, fuese proporcionalmente igual en Cataluña con respecto a otras provincias de su clase, siempre tendríamos que el impuesto territorial debería ser menor en Cataluña, que en aquellas, por cuanto los enormes gastos del cultivo y la ingratitud del suelo hacen que el valor de las cosechas sea enormemente inferior al de los países, con que se intenta compararla. [La Diputació demanava, a més, que en lloc del delme s’agafés com a base] el censo de 1799, único que tiene hasta el día todos los caracteres de legalidad y exactitud más aproximada.”

Pel que feia al Cadastre i a la contribució territorial deia que:

“Ésta contribución, que recuerda el derecho de la fuerza de Felipe 5º y con cuya exacción se trató a Cataluña como conquistada, hasta el término de verse precisado el Gobierno a disminuirla poco después, porque no pudiendo los pueblos pagarla se despoblaba la provincia, era muy desproporcionada con las rentas llamadas provinciales, a que estaba afecta la corona de Castilla y de León [...] de manera que Cataluña sola con la séptima parte de población de la que tenían las provincias de Castilla, pagaba mucho más que la mitad de aquella.”

²¹⁰ La queixa quedà recollida a la Secretaria d’Hisenda amb aquestes paraules: “La situación de aquella provincia es la más lastimosa por el excesivo contrabando que se introduce por sus costas y por la peste [que] sufría; y que además el sobrecargo de contribuciones ha sido tan terrible que ni la reducción del diezmo ni otros beneficios podrían compensarle.” (ACD, PRFVII, t.53, fol.567).

²¹¹ Circular de l’Intendent de Catalunya amb data de 16 de gener de 1822.

²¹² “Informe de la Diputación provincial de Cataluña al Ministerio de la Gobernación de la Península...” d’11 d’abril de 1822 (I’ADB, lligall 27, expedient 3 i 36, expedient 3). Segurament aquest informe tenia la seva base en l’estudi realitzat per Ramon de Lázaro de Dou: “Equivalencia del catastro de Cataluña con las rentas provinciales de Castilla”, datat a Barcelona el 4 de març de 1822 (ADB, lligall 20, expedient 1). Dou ja havia tractat aquest tema a les Corts de Cadis, i ho tornà a fer l’any 1820, vegeu LLUCH: El pensament..., pàg.203-207: per Dou Catalunya pagà molta més contribució que Castella en proporció als seus habitants com a resultat de la derrota de 1714, i tot i que aquesta pressió anà disminuint, a l’inici del Trienni encara era més gravosa a Catalunya que no pas a Castella.

Finalment, referint-se als consums, manifestava que:

“Los valores de las tierras, por ejemplo, comprendidas en el catastro, han tenido que contribuir dos veces, a saber, una por el impuesto territorial, y otra por el de consumos. De aquí ha resultado un recargo tan enorme de contribuciones; de aquí las quejas, el descontento y la imposibilidad de muchos pueblos de Cataluña para pagar sus contingentes, y en especial el de consumos por ser en crecidísimo número los que no lo tienen, y porque donde los tienen, están gravados los cinco artículos en clase de arbitrios municipales, por carecer de propios los pueblos.”

No està massa clar que aquesta queixa tingué fonaments, ja que els estudis més recents demostren que el pes detractiu del cadastre anà disminuint a mesura que augmentava la població i l'activitat econòmica de Catalunya; i que la relació entre el cadastre català i les rendes provincials castellaneres era del 19% el 1730-40, i del 10% a finals del segle XVIII, i el conjunt de l'aportació de Catalunya a la hisenda reial passà del 15% a l'11% al llarg del XVIII, al mateix temps que la població catalana passà de representar l'11% de la castellana al 12%, tot plegat va fer que la càrrega tributària per càpita de Catalunya que els anys 1730-39 era el 60% superior a la de Castella, a finals del segle XVIII, era un 17% inferior²¹³. De totes formes el que si que és cert és que Catalunya que tenia el 8% de la població espanyola, pagava un 8,5% de les contribucions, i durant la dècada ominosa arribà a pagar l'11,5%²¹⁴.

III.1.4 El tercer any econòmic (1822-1823)

En la discussió del projecte de pressupost per l'any 1822-1823, el Consell d'Estat feia avinent que la riquesa agrícola d'Espanya s'aproximava als 5.000 milions de rals, igual a la de la fi del segle XVIII, ja que si bé s'havia incrementat la producció, els preus havien davallat en la mateixa proporció, i a més s'havien perdut molts ingressos relacionats amb les colònies americanes que xifraven en uns 1.200 milions de rals.

²¹³ Vegeu FERNÁNDEZ DE PINEDO: “Coyuntura...”, pàg.73-87, i “Los ingresos de la Hacienda real en Cataluña (1817-1779)” dins ARTOLA i BILBAO (de.): Estudios de Hacienda de Ensenada a Mon, Madrid, 1984, pàg.193-215, i Mario GARCÍA ZÚÑIGA, Isabel MUGARTEGUI i Joseba de la TORRE: “Evolution de la charge tributaire dans l'Espagne du XVIIIe Siècle”, comunicació presentada al 10th International Economic History Congress, Leuven, 1990 [text mecanografiat cedit per Ramón del Río Aldaz], i Joseba de la TORRE i Mario GARCÍA-ZÚÑIGA: “Revolución burguesa y privilegios fiscales. La Hacienda Foral de Navarra (1780-1860)”, dins DONEZAR i PÉREZ LEDESMA (ed.): Antiguo Régimen..., II, pàg.81-95. A més, Antoni SEGURA: “El Catastro de Patiño en Cataluña”, dins El Catastro en España, 1714-1906, Madrid, 1988, vol.I, pàg.31-45. Vegeu qüestions semblants per Aragó a Carlos FORCADELL: “Presión tributaria y agravios fiscales en Aragón. 1808-1845”, dins TORRAS, FORCADELL FERNANDEZ: Tres estudios de historia económica de Aragón, Saragossa, 1982, pàg.33-85.

²¹⁴ Les dades a MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.170.

El Consell d'Estat també afirmava que els pressupostos dels anys anteriors havien partit de bases falses, cosa que havia originat una pressió tributària per sobre de les possibilitats reals del país, quan el que calia fer era retallar les despeses per adequar-les a la nova situació²¹⁵. Canga Argüelles, per contra, s'esmerçà en demostrar amb números que les contribucions directes assenyalades no eren desorbitades, tant si es tenia en compte el que es venia pagant de rendes provincials i cadastre (163 milions l'any 1799, 187 el 1816 i 249 el 1817), com si es tenia en compte la producció del país que xifrava en uns 8.000 milions de rals i en un valor net d'uns 6.000 milions, per la qual cosa els 150 milions representaven només un 2,5%²¹⁶. Tot i que les dades semblen indicar que la renda territorial anual podria situar-se en els 1.700 milions, amb la qual cosa l'impost significaria una quota del 9%²¹⁷. Surrà, per la seva banda, assenyalava que les terres produïen 100 milions de faneques a 12 rals cada una (1.200 milions de valor), o que per mantenir-se una família calien com a mínim 1.700 rals anuals (uns 4.000 milions de rals), és a dir que segons aquests càlculs la quota assenyalada era del 12,5%²¹⁸.

A l'hora de plantejar els pressupostos pel tercer any econòmic (juliol de 1822-juny de 1823), el Secretari d'Hisenda assenyalava que, si es complien les previsions, cosa força dubtosa després de l'experiència dels anys anteriors, hi hauria un dèficit de prop de 200 milions de rals²¹⁹. Per tal d'afrontar aquest dèficit Sierra y Pambley proposava reduir les despeses:

"Para cubrirle, está muy lejos el Gobierno de proponer el más leve aumento de las cargas que gravitan sobre las clases productivas y contribuyentes, ni el arbitrio de los empréstitos, que por el pronto lisonjean engañosamente, y para lo venidero excitan recuerdos dolorosos e imponen gravámenes tan pesados como duraderos, [...]. El justo y conveniente recurso, el único que deben tomar las naciones que desean evitar su ruina, es el que aconseja la prudencia, semejante al que adopta el padre solícito de familia que por una serie de desgracias ve disminuidas sus riquezas, y que exceden sus gastos a sus rentas. Reducir aquellos a estas, he aquí lo que se hace en una sociedad doméstica; he aquí lo que tienen que hacer los Estados en circunstancias como las que alcanzamos actualmente.

²¹⁵ AHN, Estado, llibre 26, acta de 16 de febrer de 1822.

²¹⁶ DSC, 1822, t.III, pàg.1.917-1.918, sessió 139 de 15 de juny. Una idea força semblant a la que expressaven els diputats Zulueta i Abreu al manifestar que si a Espanya hi havia uns 10.000.000 de consumidors, el mínim diari era de 2 rals per persona, és a dir un producte de 7.300 milions, i que una setena part representi l'arrendament tindrem líquid 1.042 milions, on aplicant el 15% tindrem 156 milions (DSC, 1822, t.III, pàg.1.984, sessió 144, de 18 de juny).

²¹⁷ Vegeu Joaquín del MORAL RUIZ: "Contribución territorial y valor de la propiedad rústica en España entre 1821-1823: El caso de Navarra", dins *Hacienda Pública Española*, núm.38 (1976), pàg.149-156, pàg.149-150 per aquesta qüestió. PINILLA: *Situación...*, pàg.11-12, havia establert la renda territorial en 1.178 milions de rals.

²¹⁸ DSC, 1822, t.III, pàg.1.920-1.921, sessió 139 de 15 de juny.

²¹⁹ "Memoria ... Secretario ...Hacienda" DSC, 1822, t.I, pàg.180-181, apèndix a la sessió 11 de 5 de març.

Las provincias ultramarinas no nos proporcionan ya los auxilios que en tiempos más felices; por el contrario, nos originan hace algunos años gastos y sacrificios de mucha entidad. Las consecuencias de una lucha, gloriosa sí, pero empeñada y sangrienta, han dado lugar a servicios y a recompensas personales de larga duración. Las fuentes de la riqueza se han obstruido en mucha parte desde entonces. Volverán, es verdad, a su natural curso, con abundantes creces merced a la restauración de la Constitución política de la Monarquía y a las benéficas leyes e instituciones que de ella emanan. Pero es menester que no las inutilice un sistema de tributos, ruinoso por la excesiva suma de ellos; y para que no lo sea, preciso es se reduzcan los gastos de la Nación a la que esta pueda pagar en realidad cómodamente.”²²⁰

La Comissió d’Hisenda, de la qual formava part, es mostrà partidària de fixar primer un màxim de pressupost de 500 milions de rals, i que després els ministeris s’adaptessin a aquest màxim. En la seva defensa el diputat català Adan manifestà:

“La comisión entiende que es lo más conforme a los buenos principios de raciocinio el tratar lo primero la posibilidad de la Nación, y luego hacer aplicación de esta posibilidad al cumplimiento de sus respectivas obligaciones. [...] La comisión bien conoce que no es posible cubrirlo todo; y no pudiendo cubrir lo todo, se hace necesario entrar en un examen de comparación de necesidades y necesidades; quiero decir, que entre las mismas necesidades habrá unas que serán más urgentes que otras, y esta es la razón de proponer ahora esta base aisladamente. [...].

Así que, es preciso para cubrir las obligaciones del Estado del modo que se pueda, que se arreglen los siete presupuestos de los respectivos Ministerios a la base de los 500 millones, y aun si se pudiera, deberían reducirse más, porque la Comisión no puede engañar al Congreso, y debe decir que no está todavía segura de si se podrán recaudar los 500 millones; no tiene una certeza de que pueda hacerse efectiva esta suma. Con que una de dos; o se ha de hacer aborrecible el sistema a los pueblos, o tenemos que reducirnos a los 500 millones.”²²¹

Un altre diputat català que també formava part de la Comissió d’Hisenda, Surrà i Rull defensà les posicions de la Comissió:

“La comisión ha tenido muy presente el principio sentado y reconocido por todos los economistas de que lo que se arranca al pueblo por contribuciones no es sino para consumirlo improductivamente, y por lo mismo solo debe exigirse lo que sea de todo punto indispensable para cubrir las necesidades del Estado.”²²²

Per Surrà i Rull el problema era que no hi havia unes estadístiques fiables de la riquesa del país, però que malgrat aquest fet el que era força evident era l’empobriment de la nació:

“Para conocer el estado de nuestra riqueza imponible debe atenderse, no solo a la cantidad de productos, sino a su valor. El valor de las cosas está fijado por el precio, y el precio está en razón de las cantidades dadas y de los consumos. Donde no hay consumos ni cantidad demandada, no hay valor; y donde no hay valor, no hay riqueza. La prueba de esta verdad es Castilla: está inundada de trigo, y sin embargo está pobre. Si se atiende al valor de sus

²²⁰ Tan el Secretari d’Hisenda com els altres membres de la comissió situaven en uns 500 milions de rals el màxim que es podia exigir per contribucions generals a Espanya aquests anys, ja que la riquesa imposable ben just si arribava als 1.500 milions de rals. A aquests 500 milions caldria afegir-hi uns 600 milions més per contribucions municipals i el mig delme (intervenció del diputat Ferrer a les Corts, DSC, 1822, t.I, pàg.442-444, sessió 29, de 20 de març).

²²¹ DSC, 1822, t.I, pàg.453-454, sessió 30, de 21 de març.

²²² DSC, 1822, t.I, pàg.473, sessió 31, de 22 de març.

productos, aparecerá rica; pero en la realidad es pobre, porque el trigo y demás frutos solo figuran por un valor que no compensa los gastos de producción, [...]. La comisión, convencida de que todas las Naciones más tarde o más temprano se han destruido por la Hacienda, y que sin Hacienda no hay Estado, ni leyes, ni Constitución, cumpliendo con el encargo de sus comitentes, no ha podido menos de acercarse al Congreso nacional, tan interesado en la suerte de la Nación, y decirle: Señor, la riqueza imponible del Estado es esta; esto lo que puede contribuir. [...] Es menester economía, y tratar de cortar el enorme déficit que constituye esencialmente nuestra ruina. [...] Si no se hace así iremos caminando de empréstito en empréstito, con lo que muy pronto llegaremos a nuestra ruina.”²²³

Per contra, el Ministeri defensava la proposta d’elaborar primer els pressupostos i després cercar els diners necessaris per a fer-hi front, ja que creia que la Nació no era tant pobre com deia la Comissió.

El debat es va reemprendre a finals d’abril i es reproduí l’enfrontament entre els Secretaris d’estat i els membres de la Comissió que proposaven de retallar les despeses dels ministeris. En la defensa de les propostes de la Comissió cal destacar els diputats catalans Adan i Surrà i Rull²²⁴. Surrà argumentava que la Comissió havia intentat “*no desatender objetos de una utilidad tan conocida [instrucción pública y agricultura y artes], al paso que se observen los principios de economía que exige el estado apurado de la Nación, y sin la que no se puede prosperar*”²²⁵. Adan i Surrà justificaren el retall en l’apartat d’Instrucció pública argumentant que:

“lo primero en que debe pensarse es atender a lo puramente necesario, después a lo útil, y luego, cuando se experimenta otra época más dichosa, a lo agradable y a lo cómodo, porque efectivamente, en balde se pretenderá ser sabios, si no hay de que subsistir. Primero es buscar que comer, y para esto es necesario cultivar la tierra. Fomentemos pues la industria, y lograremos luego ser ricos y grandes propietarios, comerciantes y navegantes. Después de esto atenderemos a los objetos de utilidad, pues que en el estado miserable en que nos hallamos, no son de absoluta necesidad.

[...]. La comisión no puede oponerse de ningún modo a que se atienda a la instrucción; pero ¿nos hallamos en disposición de acudir a este ramo, por otra parte tan importante? Si se puede, no hay para que señalarle 100.000 reales, dese un millón; pero si ni se puede en vano será decretarlo.”²²⁶

Les Corts no varen fer massa cas de les propostes de la Comissió d’Hisenda respecte dels pressupostos per l’any 1822-1823, cosa que portà al diputat Adan a manifestar que:

²²³ DSC, 1822, t.I, pàg.547-548, sessió 35, de 25 de març. Davant els problemes de la Hisenda pública manifestats en la discussió dels pressupostos, foren nombroses les representacions de cossos de l’exèrcit que manifestaven que estaven disposats a rebaixar-se el sou, tal i com manifestava el segon batalló de Catalunya estacionat a Estepona: “*bien convencidos de la estrechez a que por falta de metálico se halla reducida la Nación, [...], quieren al menos contribuir con una parte, suplicando al soberano Congreso se sirva comprenderlos en la rebaja de sueldos que va a hacerse a los demás empleados de la Nación*” (DSC, 1822, t.III, pàg.1.812, sessió 181 de 10 de juny).

²²⁴ DSC, 1822, t.II, pàg.1.061-1.062, sessió 70 de 29 d’abril, i pàg.1.076-1.079, sessió 71 de 30 d’abril.

²²⁵ DSC, 1822, t.II, pàg.1.104, sessió 73 d’1 de maig.

²²⁶ DSC, 1822, t.II, pàg.1.129-1.130, sessió 76, extraordinària de la nit del 2 de maig.

*“La comisión de Hacienda ha sido desgraciada en todas las economías que ha propuesto. Ha presentado las que ha creído que podían y debían hacerse en todos los ramos; más las Cortes no han tenido a bien acceder a ellas. [...] Solo diré a las Cortes que si de este modo se van aprobando los presupuestos no podrán bajar de 700 millones, y las Cortes verán de donde podrán sacarlos.”*²²⁷

Davant la lentitud dels debats a les Corts, els diputats Soria i Prat plantejaren de prolongar un mes més les sessions. La proposta, que fou aprovada quasi per unanimitat, comptà amb el suport d’Adan que manifestà que:

*“Estando todavía por resolver un cúmulo de negocios que es indispensable queden decididos y otros que son de conocida utilidad general, es muy extraño, repito, que se haya mostrado imposible hasta este punto el Gobierno, y que no haya tratado de alargar el plazo de la legislatura, teniendo él mismo grande interés en que se resuelvan los negocios que quedan pendientes.”*²²⁸

Al mes de juny es debateren els pressupostos generals, assenyalant alguns, diputats com González Alonso, que creien excessiva la quantitat de les contribucions, cosa que faria que no es recollissin els diners pressupostats ja que els pobles *“unos por sus malos hábitos, otros por ignorancia, y otros por causas bien conocidas de todos se hallan en la situación más lastimosa en punto de riqueza”*²²⁹. Surrà defensà la proposta de la Comissió, tot i que plantejà un vot particular per tal d’incrementar la contribució de cases de 20 a 25 milions²³⁰. Surrà deia que Espanya podia suportar les contribucions proposades, i que l’única contribució que havia provocat protestes, que era la del Registre, ja havia estat retirada, i que el problema no era tant el volum de les contribucions com assegurar que el repartiment fos equitatiu a la riquesa:

“Este plan está compuesto de contribuciones directas y de indirectas, o llámese sistema misto; evita los vicios de los sistemas de contribución directa, y de la indirecta absolutamente no deja de tener algunos, pero los menos posibles. Uno de los pocos que tiene es la dificultad de poder arreglar los impuestos a las facultades de cada uno de los contribuyentes, como previene el art.339 de la Constitución. [...]”

*El sistema de contribuciones directas tocaba desde luego en el gravísimo inconveniente de la desproporción en el repartimiento por falta de noticias estadísticas, lo cual hacia que se atacase a los capitales, y el de indirectas dejaba expuestos a los pueblos a las vejaciones y atropellamientos que antes sufrían; y para evitar estos males fue necesario entrelazar estas contribuciones, combinando la facilidad en la exacción con la justicia e igualdad en los repartimientos. Esto es lo que la Comisión ha hecho, ha amalgamado las contribuciones directas y las de consumo, para que unidas puedan repartirse a los pueblos, subdividiéndolas según sus especies, con el fin de que puedan repartirse según lo exijan el uso, costumbres y clase de riqueza de los pueblos. [...] Yo no convendré con el señor propinante en que la cantidad de 150 millones sea excesiva, no señor; los repartimientos serán los malos y los que causarán reclamaciones.”*²³¹

²²⁷ DSC, 1822, t.II, pàg.1.414, sessió 98 de 18 de maig.

²²⁸ DSC, 1822, t.II, pàg.1.434, sessió 101 de 20 de maig.

²²⁹ DSC, 1822, t.III, pàg.1.913, sessió 139 de 15 de juny.

²³⁰ Assenyalava que a Espanya hi havia 1.970.000 cases, que aproximadament un milió pagaven, i que les rendes mitjanes eren de 160 rals per casa (DSC, 1822, t.III, pàg.1.921, sessió 139 de 15 de juny).

²³¹ DSC, 1822, t.III, pàg.1.913-1.914, sessió 139 de 15 de juny.

Per tot plegat proposava que:

*“Debía señalarse a cada pueblo una cuota única por razón de las tres contribuciones [territorial, consumos i casas]; puesto que siendo los pueblos los que conocen perfectamente el valor de sus tierras y el de sus consumos, eran los únicos que podían fijar las bases de las tres contribuciones, que por su propio interés medirían con justicia y equidad, escogiendo el camino o medio mejor para pagarlas”*²³²

El mateix Surrà i Rull presentà a les Corts un Pla d'Hisenda “*para conseguir de España las cantidades que reclaman las necesidades públicas*”²³³. En aquest pla es deia:

*“Las mejoras que pudieran introducirse en las rentas, han sido despreciadas, solo las aduanas han llamado y llaman constantemente la atención del gobierno. No contentos los extranjeros con tenernos atados, por decirlo así, con sus anticipaciones, su codicia ambiciona completar nuestra ruina, y dar el último golpe a nuestra decadente industria. Tiempo hace que tratan de poner nuestro comercio bajo la férula de sus fábricas y si bien nuestro sistema opone en el día un dique legal a sus especulaciones, que en cierto modo burlan por el fraude y el contrabando, desean con todo amañosos convenios, y procuran con ardid hacernos depender de su industria para destruir la nuestra, y sumirnos en breve tiempo en la miseria más espantosa.”*²³⁴

El pla proposava d'adoptar tres mesures, “*conocidas en la Europa culta, y más de una vez practicadas por naciones que tienen justos títulos para ser imitadas en esta materia*”, que permetessin “*conciliar los sacrificios pecuniarios con la escasez del erario*”: crear un Banc nacional dedicat al deute, refondre els vals i altres títols de deute a un interès del 5%, i obrir una subscripció patriòtica reemborsable en quotes de la contribució. En les seves paraules:

*“Primero, la creación de un Banco nacional que se encargue de la administración y recaudación de los caudales consignados al pago de los intereses y rescate de la deuda española consolidada; segundo, la refusión de los vales y demás deudas con interés hasta la concurrencia de 100 millones de reales en rentas redimibles al 5 por 100 de interés, mediante la bonificación voluntaria de una cuarta parte en metálico; tercero, una suscri[p]ción patriótica representada en cédulas pagaderas al portador, reembolsables de las contribuciones anuales y premiadas por loterías.”*²³⁵

Això havia de permetre consolidar la Constitució i salvar el país: “*el resorte mejor para arraigar el sistema, según queda referido, es unir la suerte de los españoles a la misma Constitución*”²³⁶. Aquestes propostes comptaren amb el suport de la Comissió encarregada d'informar a les Corts.

²³² DSC, 1822, t.III, pàg.1.946-1.947, sessió 141 de 16 de juny. Aquesta proposta fou presentada en forma d'addició pels diputats Zulueta i Abreu (DSC, 1822, t.III, pàg.1.984, sessió 144, de 18 de juny).

²³³ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.592-600, sessió 41 de 12 de novembre. Vegeu Pedro SURRÀ y RULL: Plan que para conseguir en España las cantidades que reclaman las necesidades públicas presenta a las Cortes el Diputado de las mismas por la provincia de Barcelona ..., Madrid, 1822.

²³⁴ SURRÀ: Plan..., pàg.7.

²³⁵ DSC, Ext. 1822-1823, t.I, pàg.672-673, sessió 47 de 18 de novembre.

²³⁶ SURRÀ: Plan..., pàg.9-16.

Finalment s'assenyalaren les quantitats a recaptar durant aquest tercer any econòmic que coincidí amb collites molt dolentes, cosa que encara dificultat més la recaptació dels 25.900.000 rals assignats a Catalunya (12.028.751 rals de territorial, 9.340.354 de consums, 1.520.556 de cases i 3.000.000 de patents), i als quals calia afegir-hi 2.533.161 rals carregats a les vuit diòcesis catalanes²³⁷. Passats tres mesos de l'aprovació dels pressupostos el Ministeri d'Hisenda sol·licitava una addició pressupostària de 160 milions pe fer front a la previsió del dèficit entre ingressos previstos i reals. Surrà criticà que el govern parlés de dèficit perquè:

*“Este existe cuando las rentas no han producido lo que se creyó; pero aquí no nos hallamos en este caso. Las Cortes han dado al Gobierno los medios necesarios para que las rentas produzcan; el Gobierno tiene en su mano los medios de hacer desaparecer este dèficit, si es que puede llamarse así; pero no lo es, porque el dèficit que se puede considerar es resultante por lo que resta de atrasos en los años económicos anteriores y por el menos valor de las rentas.”*²³⁸

Assenyalant, a més, que la imatge que donava el govern al demanar una ampliació del pressupost tot just aprovat aquest, desacreditava a la nació²³⁹. El diputat català Adan assenyalà a les Corts que al finalitzar el primer terç de la contribució del tercer any econòmic, els impostos havien rendit molt per sota del pressupostat, així de 50 milions de rals de contribució directa pressupostats se n'havien recollit 8 milions, i dels 8 milions de patents només 143.000 rals²⁴⁰.

La contribució territorial d'aquest exercici quedà repartida d'aquesta manera entre les noves províncies catalanes: 3.977.000 rals (2,6%) a Barcelona, 2.623.000 (1,7%) a

²³⁷ Els pressupostos d'Estat comptaven recaptar aquests tercer any econòmic 664.800.000 rals: 32% d'impostos directes (150 milions de territorial, 20 de cases, 25 de patents i 20 del clergat), 15% de mixtes (100 milions de consums) i 53% d'indirectes (79 milions del tabac i la sal, 60 de duanes, 40,3 de segells i correus, etc.). Vegeu la circular del Cap Polític de Tarragona amb data de 26 de desembre de 1822 (AHMR, lligall 2.6.4.7). Es molt interessant l'anàlisi que fan d'aquests pressupostos CANGA ARGÜELLES: *Diccionario...*, pàg.385 i MOUREAU DE JONES: *Estadística...*, pàg.247. Informació sobre Catalunya al lligall 46. Vegeu també RUIZ MORAL: “La presión...”, pàg.63-68 que assenyalava que a les províncies de València, Pamplona, Tarragona, Lleida, Girona, Orense, Lugo, Burgos i Castelló, “la correspondencia entre poblaci3n y contribuci3n [territorial] est3 m3s estrechamente ligada a otro tipo de explotaciones agr3colas menores y con problemas derivados para el peque3o agricultor propietario o contratado. De ah3 que, [...], un mapa de demarcaci3n de la aparici3n de partidas realistas y de conflicto rural non se3alar3an estas provincias y regiones”, i pel que fa a consums “los n3cleos contribuyentes m3s destacados indican los centros m3s populosos -Barcelona, C3diz, Sevilla, Madrid y Valencia- seguidos de Tarragona, Alicante, Gerona, Pamplona, Astorga, L3rida, Urgel, Vich. Descartando los cuatro primeras, es significativa la relaci3n entre 3ndices tributarios relativamente elevados por consumos y rebeli3n campesina” (pàg.67).

²³⁸ *DSC*, ext.1822-1823, t.II, pàg.811, sessió 60 de 30 de novembre.

²³⁹ *DSC*, ext.1822-1823, t.II, pàg.866-867, sessió 62 de 2 de desembre.

²⁴⁰ *DSC*, ext.1822-1823, pàg.1.453-1.454, sessió 128 de 8 de febrer.

Girona, 2.561.000 (1,7%) a Lleida, i 2.865.000 (1,9%) a Tarragona²⁴¹. Aquesta contribució territorial l'havien de pagar els propietaris pel valor de les seves terres, i els colons i arrendataris o propietaris que les treballessin en funció del guany de l'any anterior. Alhora s'obligava la Tresoreria a acceptar les liquidacions fetes a l'Exèrcit a compte dels endarreriments dels dos primers anys econòmics²⁴². Per evitar-se maldecaps i protestes dels pobles, les Corts decretaren el 27 de juny de 1822 que "*el cobro de las contribuciones, impuestos y rentas, de cualquiera clase que sean, es negocio puramente gubernativo, y nunca se hará judicial, ni se admitirá demanda alguna en justicia acerca de él, sin acreditar primero haber satisfecho la cantidad vencida o devengada.*" Un any abans el diputat Cavaleri havia plantejat a les Corts que mentre duressin els contractes d'arrendament fets abans de la reducció del delme a la meitat: "*la contribución directa que se cargue a la renta del predio rústico se pague por mitad entre el propietario y el colono, pues aún así queda este último muy beneficiado, y el primero muy recargado*"²⁴³.

Cal assenyalar però, que els liberals intentaren un seguit de retocs tributaris per pal·liar els desgavells dels dos anys anteriors. Les contribucions territorial, urbana i patents es cobrarien a raó del cadastre de 1817, i aquesta última amb algunes correccions en funció del grau d'activitat industrial de cada municipi, i la de consums en funció dels veïns²⁴⁴. Però com assenyalaria Llauder en el seu informe a la Diputació, al distribuir-se segons el cadastre en sortien perjudicats els pobles petits i agrícoles que no disposaven d'activitat comercial ni industrial, i a més com que els que feien el repartiment eren els mateixos comerciants i industrials al pobles grans aquest mai pagaven el que havien de pagar:

²⁴¹ Canga Argüelles manifestà a les Corts el llarg procés burocràtic que se seguia per a determinar les quotes de contribució que havia de pagar cada ciutadà, ja que des del dia en que s'assenyalaven les contribucions generals fins que els veïns s'assabentaven, calia seguir un intricat procés de 237 dies (DSC, 1822, t.III, pàg.1.953-1.954, sessió 141 de 17 de juny).

²⁴² Reial Instrucció de 9 de juny de 1822, comunicada als pobles pel Cap polític de Tarragona amb data de 24 de desembre de 1822 (AHMR, lligall 2.6.4.7). Sobre aquests endarreriments i el dèficit pressupostari a nivell de l'estat vegeu COMÍN: *Las cuentas...*, pàg.35-40, 90-93. Els endarreriment són una constant arreu de l'estat, vegeu per Guipúscoa LLANOS ARAMBURU: *El Trienio ...*, pàg.352-370.

²⁴³ DSC, t.III, pàg.1.825, sessió 87 de 25 de maig.

²⁴⁴ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 de desembre de 1822, fol.318v.-320. Tot i que el decret d'11 d'abril de 1822 estipulava "*que los beneficios de un año sirvan para calcular con más acierto la contribución directa que ha de imponerse en el siguiente.*" Vegeu la contestació de les Corts de 31 de desembre de 1822 a la consulta del Secretari d'Estat de 31 d'octubre de 1822 sobre aquest tema, i circulada pel Cap Polític de Tarragona el 14 de gener de 1823 als ajuntaments de la província (un exemplar a l'AHMBP, lligall 83).

“La de patentes ecseleste y espédita, pero retardada y en ningún Pueblo planteada por no haber dado los Ayuntamientos las notas y padrones huyendo siempre de presentarlos porque los incluidos son los que en la mayor parte los componen y porque la contribución de industria y comercio que les cabía antes era insignificante en cantidad, y tienen la ventaja en la actualidad de distribuirsela por la base del antiguo cupo meramente; lo que ha sido motivo de que todo propietario ha sufrido un recargo de un tercio más de la contribución territorial, sin que pueda decirse que queda comprendido con el medio diezmo, pues como la parte de frutos que recibe de los colonos son al cuarto o al quinto, queda insignificante el a[h]orro de aquel.”²⁴⁵

L'odiada contribució de consums es distribuïria en funció del padró de població de 1819 (fent-hi unes correccions pels defectes -subvaloració- d'aquest padró) i no de la riquesa cadastral com s'havia fet l'any anterior, cosa que va permetre una distribució més equitativa²⁴⁶. En conjunt, les desigualtats entre els pobles es reduïren, tot i que no van desaparèixer, així els que pagaven per veí de més o de menys sobre la mitjana es limità al 30% (vegeu el quadre III.2). Però la situació de guerra i les continuades exaccions militars (liberals i reialistes) feren imperceptibles aquestes millores pels pobles²⁴⁷. L'ajuntament de Reus, per exemple, es queixava que la contribució de consums d'aquest any pujava 187.916 rals, mentre que els impostos que recollien sobre els cinc articles de consum eren de 133.493 rals, originant-se un dèficit de més de 50.000 rals²⁴⁸. Diversos habitants del partit de Barcelona acudiren a les Corts l'abril de 1823 queixant-se de *“los perjuicios que se siguen a los pueblos con la exacción de ciertas contribuciones, particularmente la de consumos, por el modo con que se verifica, y proponiendo otros medios como más sencillos”*²⁴⁹. Les Corts tornaren la pilota a la Diputació de Barcelona dient que ella era l'encarregada de fer el repartiment i assenyalar la forma de cobrar-la.

Com era d'esperar, les queixes del pobles davant la pressió tributària augmentaren de forma important el segon semestre de 1822 quan a les contribucions ordinàries s'hi afegiren les extraordinàries de guerra. Així l'ajuntament de Solsona, a mitjan mes de juny, demanava autorització a la Diputació per a crear nous impostos per a pagar *“la manutención de utensilios, como pan, cebada, aceite y demás necesarios para*

²⁴⁵ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 30 de setembre de 1822. L'ajuntament de Cabrera es dirigí a la Diputació manifestant *“la imposibilidad en que se hallan los vecinos de aquella población de pagar los veinte mil seiscientos ochenta y un reales que tienen señalados por la contribución de patentes”* (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.13, sessió d'1 de març de 1823, fol.5). Vegeu un altre exemple referit a Toledo a LORENTE: Revolución....., pàg.127-173.

²⁴⁶ Vegeu a l'ADB el lligall 46, expedients 2 i 4.

²⁴⁷ Vegeu a l'ADB, lligall 44, força queixes dels ajuntaments catalans davant les exaccions militars, tant legals, com il·legals.

²⁴⁸ Carta de l'ajuntament de Reus a la Diputació de Tarragona amb data d'11 de març de 1823 (AHMR, lligall 2.7.2.2).

el socorro de las tropas que están acantonadas en dicha Ciudad.”²⁵⁰ I l’ajuntament de Ripollet manifestava que:

*“Con motivo de la actual sequía se hallan sin ocupación muchos pobres jornaleros que no teniendo de que subsistir piden se les proporcione trabajo, cujos clamores no sabe dicho Ayuntamiento como acallar; que por otra parte se halla apremiada por el pago de la contribución general, que mucha parte de esta se le exige por la industria en calidad de personal; que se ven por lo mismo imposibilitados de completar el pago, por no poderlo verificar los jornaleros indigentes.”*²⁵¹

Un cas paradigmàtic d’aquesta evolució és el de la vila de Calaf que a començaments d’octubre de 1820 manifestava que:

*“Los vecinos de esta villa han sido puntualísimos en el pago de la Contribución y están sumamente complacidos de la rebaja que se les ha hecho. Esta ventaja unida a las reformas que nuestro sabio Congreso va adoptando en todos los pasos que da, aumenta de cada día el amor del Pueblo hacia el Sistema Constitucional que va arraigándose notablemente en este vecindario.”*²⁵²

I a finals de l’any 1821 devia per endarreriments de la contribució més d’onze mil rals (una tercera part del que havia d’haver pagat). I el 1822 manifestava que les catorze persones que pagaven la contribució industrial no podien fer-ho *“unos por el estado absolutamente de pobreza, otros por falta de fuerza para ganar el jornal y todos por tener una edad la más decrepita”*. Finalment, el mes d’abril de l’any 1823, es queixava dels subministraments que havia fet al l’Exèrcit sense cobrar-los, per valor de 2.392 unces i manifestava que *“la miseria de estos vecinos no puede satisfacer tantas contribuciones impuestas por Cardona, Suria y Calaf”*²⁵³. Aquest cas ens permet veure com s’ha passat d’una bona acollida al règim constitucional, a una situació d’allunyament davant la misèria i l’augment de les contribucions de tot tipus.

Per altra banda, continuaven les queixes “clàssiques” sobre l’impost de consums. Per exemple l’ajuntament de Montcada es negà a pagar la contribució de consums *“fundándose en la absoluta imposibilidad del pago por falta de rentas liquidas, ni poderse proceder al reparto del cupo por prohibir el decreto de las Cortes verificarlo*

²⁴⁹ Gaceta Española, Sevilla, de 10 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 9, pàg.87.

²⁵⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d’11 de juny de 1822, fol.44.

²⁵¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió d’1 d’agost de 1822, fol.91v.

²⁵² Vegeu “Actes de Calaf”, sessions d’11 de juny i 4 d’octubre de 1820, 11 d’agost, 15 i 28 de setembre de 1821, 17 de setembre de 1822, 20 de gener, 7 de març i 13 i 21 d’abril de 1823 (ADB, lligall 81, expedient 1).

²⁵³ Ca tenir en compte, a més, que les racions a l’exèrcit s’havien encarit força ja que la prohibició d’importació de grans estrangers havia fet augmentar considerablement el preu dels grans, vegeu al respecte l’informe del Secretari d’Hisenda a les Corts (DSC, 1820, t.II, pàg.1.371-1.372, sessió 91, de 3 d’octubre.

*comprendiendo las propiedades, casas y rentas decimales, careciendo de otra parte de puestos públicos para cubrirlo*²⁵⁴. La Diputació acceptava que “*en nada se ha alterado el reparto hecho por la anterior Diputación de Cataluña no obstante conocerse gravoso a los pueblos cortos y favorable a los grandes, pues estando para espirarse el año económico al tiempo de instalarse la actual, no tubo tiempo para dedicarse a ello, como deseaba*”. L’ajuntament de Sant Llorenç d’Hortons, també es queixà repetidament de l’increment desmesurat de les contribucions:

*“Manifestando la apurada situación en que se hallaba por el deplorable estado de su agricultura sin tener industria ni comercio, cuya circunstancia le ponía en la extrema, pero indispensable precisión de elevar a V.E. sus reverentes súplicas para que tubiera a bien ecsonerarle del pago de los dos mil, ocho cientos noventa y dos reales, veinte y quatro maravedis vellón efectivos que se detallaron a este término en el año anterior económico por la contribución de consumo, mayormente, agregándose a ella la extraordinaria de guerra que se le pide, decretada por V.E. en dies y seis de septiembre último”*²⁵⁵.

La Junta de Comerç, amb el suport de la Diputació de Barcelona, demanà a finals d’agost que s’eliminés l’impost del 2% pel tràfec marítim:

*“Mientras duren los obstáculos que al presente hacen tan difícil e inseguras las conducciones terrestres de las manufacturas a las demás provincias, y la recepción de sus primeras materias febriles que elabora Cataluña; y que hacen estimar como indispensables el uso de las marítimas, se ecsima a las tales materias y artefactos del dos por ciento en que están gravadas las conducciones por mar en atención del interés evidente que tiene en ello no solo Cataluña, sino las provincias rurales.”*²⁵⁶

De fet aquesta necessitat de moderar la pressió tributària va arribar fins al Consell d’Estat, que va plantejar la necessitat que els embargaments per impagament de les contribucions no podien incloure les eines dels pagesos i menestrals: “*aperos de labranza, ganados y herramientas.*”²⁵⁷

²⁵⁴ La Diputació no acceptà la proposta de l’ajuntament (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessions de 26 d’agost de 1822, fol.130).

²⁵⁵ Lligall 47 de l’ADB (ofici amb data de 30 de desembre de 1822).

²⁵⁶ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 26 d’agost de 1822, fol.130. Vegeu també la queixa del comerciant barceloní Josep Jordà i Font a la sessió de 12 de setembre de 1822, i la de la Junta de Comerç que va veure com tres carros plens d’artefactes catalans que es dirigien a l’interior de la Península foren robats al Perelló (sessió de 12 de desembre de 1822). La Junta nacional de Comerç de Catalunya demanà a les Corts que “*se la conserve con las modificaciones que se crean oportunas, en atención a la utilidad de su objeto*” (DSC, 1821, t.III, pàg. 2.058, sessió 98, de 5 de juny). La Junta de Comerç desenvolupà una important tasca de promoció de l’activitat comercial i industrial de Catalunya, i el mes de juny de 1822 organitzà a la llotja una exposició de productes industrials per tal de demostrar la capacitat manufacturera de Catalunya, davant “*los enemigos del sistema prohibitivo*” que “*no se cansan de levantar su voz hasta el santuario de las leyes para lograr la libre introducción de las manufacturas extrañas protestando que las prohibiciones solo sirven de incentivo al interés individual, y que son inútiles y aún perjudiciales a la mejora uy perfección de las artes*” (text de la convocatòria per l’exposició reproduïda per REIG y VILARDELL: Barcelona..., IV, pàg.169-178).

²⁵⁷ AHN, Estado, llibre 25, acta de 3 de juny de 1822.

Les continuades càrregues fiscals van fer que el tercer any econòmic el retard en el pagament de les contribucions fos molt important i la utilització de la força militar semblava l'únic recurs per a cobrar-les, tot i que no sempre era eficaç, com assenyalava la Diputació de Lleida:

*“La poca fuerza militar de ésta guarnición ha sido insuficiente para ir a cobrar las contribuciones a los pueblos lejanos: la mayor parte, y entre ellos, los de mayores medios están dominados por los facciosos; los inmediatos se hallan en una miseria suma; ésta capital se halla agobiada hasta el extremo, tiene adelantados sus pagos y ya no puede continuar con tantas cargas.”*²⁵⁸

A partir de l'estiu de 1822 foren cada cop més importants les contribucions i els bagatges a l'Exèrcit en el context de la guerra civil que vivia Catalunya²⁵⁹. Un motiu de conflicte permanent entre l'exèrcit i els ajuntaments, fou el del pagament de l'allotjament i els utensilis de les tropes aquarterades²⁶⁰. Aquest conflicte fou especialment greu a Tarragona on l'ajuntament tingué veritables dificultats per tal de recaptar i pagar els utensilis a les tropes aquarterades a la ciutat, cosa que l'any 1821 provocà constants enfrontaments entre l'exèrcit i el poder civil local²⁶¹. L'any 1822, quan esclatà la revolta reialista, el conflicte s'agreujà fins el punt que l'ajuntament demanà que les tropes de pas s'estacionessin a Altafulla, Torre d'en Barra i Cambrils i que aquestes viles els subministressin el bagatges, ja que *“esta Ciudad está bastante cargada con la Guarnición”*, i a finals de juny eren els veïns de la ciutat els que demanaven que *“se desaloje de sus casas la tropa de todo el regimiento de Málaga”*²⁶². A començaments de 1823 es repetiren les queixes aquest cop per haver d'allotjar les tropes de la Milícia Mòbil²⁶³. No es gens estrany que l'ajuntament de Tarragona intentés fer un front comú amb els de Girona i Saragossa per tal d'exigir l'exempció de contribucions per les deutes acumulades per aquestes ciutats durant la guerra del francès²⁶⁴.

De fet, a mitjan 1820, la Junta Consultiva de Guerra ja havia plantejat la

²⁵⁸ Carta a la Diputació de Barcelona, gener de 1823 (a l'ADB, lligall 46).

²⁵⁹ En tenim una bona mostra als lligalls 46 i 53, expedient 3 de l'ADB. Hem ofert informació més concreta sobre Sant Pere de Riudebitlles, Sant Quintí, Capellades, Vilafranca i Sitges, a ARNABAT; *Liberals...*, pàg.80-81.

²⁶⁰ Conflicte especialment greu a Barcelona i Tarragona (*Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 12 d'agost de 1822).

²⁶¹ Aquest és un tema tractat quasi sistemàticament a un bon nombre de sessions de l'any 1821, vegeu *Acuerdos, 1821-I* i *Acuerdos, 1821-II*, vol.26 (AHMT).

²⁶² *Acuerdos, 1822-I*, vol.27, sessions de 23 i 28 de juny, fol.169 i 171 (AHMT).

²⁶³ *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessions de 10, 14 i 18 de gener (AHMT).

²⁶⁴ *Acuerdos, 1823-I*, vol.30, sessió de 16 de gener, doc.37 (AHMT). Els particulars també reclamaren de cobrar els deutes de l'estat durant la guerra del francès, com mostra la queixa del

necessitat de substituir el sistema dels bagatges pels abusos que es cometien:

“No recordará la Junta los abusos a que daba lugar el antiguo sistema de bagages y alojamientos. las autoridades municipales y los militares mismos constituidos fuera de la vigilancia y corrección de los superiores; hallaban en estos servicios inagotables medios de oprimir y satisfacer venganzas personales, o de egercer una violencia titánica y escandalosa. No hablará ni de los carros de mieses volcados en medio de los caminos para emplearlos a la fuerza en el transporte de mugeres y de equipages, ni del abuso de llevar las acémilas a distancias indefinidas y hasta que se encontrara un reemplazo, ni de los atropellamientos y malos tratos de que se originaba la pérdida de caballerías que eran tal vez el único capital y el único medio de subsistir de los infelices vecinos. [...]

El desorden que actualmente se observa en las marchas de las tropas en la Peninsula, los enormes perjuicios que causan los movimientos militares por pequeños que sean a la clase de labradores la más útil sin duda de todas las del estado, y las pocas ventajas que a las mismas tropas les resultan de los auxilios que con este motivo se les proporciona en la actualidad”²⁶⁵.

Per això, proposava que:

“El Gobierno fije su atención sobre este particular interesante y establezca para lo sucesivo un método que conciliando la necesidad de los movimientos militares en lo interior del reino con la justa e igual distribución de las cargas que estos originan resulte un sistema uniforme e invariable que determine de una vez el modo de verificar este servicio.”

La Junta proposava de fer una Llei i un Reglament que establissin les quantitats que havien de cobrar els diferents sectors de l'Exèrcit, així com la necessitat que els cossos que haguessin de sol·licitar bagatges i allotjaments disposessin d'un certificat del Capità general assenyalant el nombre d'homes i les classes i nombre de racions a que tenien dret. Però la proposta no arribà a quallar, i les necessitats de la guerra passaren per davant de les consideracions polítiques.

A més de les contribucions ordinàries, i dels bagatges i subministraments a l'Exèrcit, a partir de la tardor de 1822, ens trobarem amb les contribucions extraordinàries que anaven precedides d'un interminable debat sobre la forma de repartir-les. Descartada l'opció de fer una prorrata entre tots els veïns, acabaven pagant els majors contribuents i les queixes del veïns, sobretot dels antics sectors privilegiats (clergat i noblesa), per la distribució de la contribució eren constants²⁶⁶. Un exemple del que diem fou la contribució extraordinària de 40.000 duros que en forma d'avançament patriòtic decretà la Diputació de Tarragona el mes de juliol de 1822 “*para acudir a las urgencias del Ejército*”, i que havia de distribuir-se “*entre los pueblos ricos y libres de la provincia*”, i dins de cada poble entre els cinc hisendats i els cinc comerciants més

comerciant barceloní Pere Gil que reclamava al govern 297.842 rals pels subministraments fets durant aquests anys a l'exèrcit (DSC, 1821, t.II, pàg.1.433, sessió 68, de 6 de maig).

²⁶⁵ *Trabajos verificados ...*, fol.76-119, fol.78 i 82 per les cites.

²⁶⁶ Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.80-81.

importants²⁶⁷. L'ajuntament es queixava que la Diputació havia manat una exacció en forma de préstec forçós de 5.000 duros a càrrec del comerç i dels “*puddientes*” de la ciutat, “*privando al Ayuntamiento de la facultad de repartirlo y recaudarlo, apremiando militarmente a sus individuos, exigiéndoles cantidades indebidas y ecorbitantes, y aún multándoles arbitrariamente.*” L'ajuntament qüestionava el dret de la Diputació a decretar un préstec forçós, tot i fer-se càrrec del “*estado miserable a que un cúmulo de calamidades públicas ha reducido las fortunas de sus vecinos, ya porque el estado y el manejo de nuestra Hacienda Pública, a lo menos en esta Provincia, no inspiran aquella confianza necesaria para que haya prestamistas*”. Durant la segona quinzena de juliol i la primera setmana d'agost, ajuntament i Diputació s'intercanviaren diàriament cartes i comunicats, però les queixes de l'ajuntament no serviren de res, i la Diputació constrenyí militarment els regidors obligant-los a entregar 29.500 rals del fons de propis, que era la quantitat que encara mancava per fer efectiva el 29 de juliol dels 5.000 duros²⁶⁸.

Un altre problema afegit, en el context de la guerra civil que vivia el país, era el de les despeses que havien de fer els ajuntaments per a fortificar-se i defensar-se dels reialistes i per la qual havien d'imposar contribucions extraordinàries als seus veïns o bé demanar préstecs als majors contribuents que, sovint, exigien a canvi no pagar la contribució ordinària²⁶⁹. I quan no podien fer-ho tiraven de les contribucions recaptades, com l'ajuntament de Premià que es gastà el 17% de propis per a municionar la Milícia, cosa que no acceptà la Diputació que li exigí el reintegrament de l'esmentat 17% de propis²⁷⁰. El mateix passà a Sant Andreu del Palomar, Canet, Premià, Montcada, Calella, Cabrera²⁷¹. Una situació agreujada en les viles que exercien de capital de Partit ja que hagueren de fer front, sovint soles, a les despeses originades per aquesta capitalitat:

²⁶⁷ Circular de la Diputació de Tarragona de 7 de setembre de 1822.

²⁶⁸ AYUNTAMIENTO CONSTITUCIONAL DE TARRAGONA: Representación que el Ayuntamiento Constitucional de Tarragona, ha hecho en descargo suyo sobre el reparto y recaudación en esta ciudad del préstamo forzoso de cien mil reales ordenado por la S.E. la Diputación Provincial. Al Muy Ilustre Señor Gefe Político; Tarragona, Miguel Puigrubí, 1822, 26 pàg.

²⁶⁹ Per exemple l'ajuntament de Calella (Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 9 de desembre de 1822). Vegeu un altre cas a Cristina BESORA, Jaume CODINA, Irma FEBRÓ, Margarida GÓMEZ i Antoni RODÉS: “Aproximació a les guerrilles del segle XIX al Prat de Llobregat”, dins Guerrillers..., pàg.237-266 (pàg.244 per aquesta qüestió).

²⁷⁰ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 16 de setembre de 1822.

²⁷¹ Actes de la Diputació de Barcelona, vol.12, sessió de 9 de desembre de 1822.

presons, jutges de primera instància, correspondència, etc.²⁷²

Però malgrat les nombroses queixes que hem anat veient respecte del sistema tributari i el repartiment de les contribucions, tot sembla indicar que moltes d'aquestes no arribaren a les Corts, doncs la Comissió d'Hisenda a l'hora de presentar les bases pel quart any econòmic (1823-1824) el maig de 1823, assenyalava que podria fer-se amb les mateixes que el tercer, perquè *“no ha[n] producido las quejas que las anteriormente seguidos, lo cual prueba que vamos caminando a la perfección en esta parte”*²⁷³. Una afirmació que no s'adeia massa amb la proposta de decret que presentava que assenyalava els ajuntaments com a màxims responsables dels endarreriments i als quals s'amenaçava amb una *“multa que tuvieren a bien imponerles los intendentes”* (art.3) i, per si no n'hi havia prou, es manava als caps militars per tal que possessin les tropes *“que los intendentes les reclamaren para hacer efectiva la cobranza de las contribuciones”* (art.5)²⁷⁴. En la mateixa sessió el diputat Díez arribà a afirmar que per tal de poder exigir responsabilitats als regidors, primer s'havia d'obligar a que només ho poguessin ser els propietaris, a lo qual li respongué el diputat català Adan dient que els regidors actuals: *“nunca habían sido tan sumamente pobres, y tan extremadamente, si se quiere decir, descamisados, que no puedan sufrir una pequeña multa; son generalmente personas que tienen un pundonor, efecto de su clase y educación.”*

Per altra banda, el mes de juny de 1823 la Comissió d'Hisenda de les Corts es feia ressò que molts pobles distribuïen la contribució de consums també entre els jornalers, que segons la normativa n'estaven exempts²⁷⁵. I un altre diputat plantejava que la utilització dels anys econòmics en lloc dels anys naturals havia perjudicat el sistema hisendístic i la població:

“Se han seguido a los pueblos infinitos males del establecimiento del año económico, pues sucedía siempre que cuando se llegaba a hacer el repartimiento tenían los contribuyentes dos plazos vencidos, y se hallaban casi sin frutos para pagarlos, y de aquí se originaban los apremios y otros muchos males para los pueblos.

Esto ha producido que el pueblo español, que desde el restablecimiento del sistema constitucional debía haber encontrado grandes ventajas en el sistema de Hacienda, se halla con que siendo menores las contribuciones que ha pagado desde esta época que las que pagaba anteriormente, le incomodan igual o más aquellas, pues se le exige fuera de tiempo y

²⁷² Vegeu el cas de Solsona, oficis amb dates de 25 de maig, 13 i 25 de juny, 16 de setembre (AHCS, lligall 77, 1821).

²⁷³ *Gaceta Española*, Sevilla, de 16 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 15, pàg.111.

²⁷⁴ *Gaceta Española*, Sevilla, de 16 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 15, pàg.111.

²⁷⁵ *Gaceta Española*, Sevilla, de 10 de juny de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 9, pàg.234.

de una vez lo que debía pagar en dos o tres épocas."²⁷⁶

La política hisendística, o millor dit la seva aplicació pràctica, generà a més de conflictes econòmics, conflictes polítics ja que les viles que més gastaven per defensar-se dels atacs dels reialistes eren les liberals (fortificacions, milícies, utensilis, etc.) i, per tant, eren aquestes les que més dificultats tenien per fer a front a les despeses ordinàries. Els ajuntaments es queixaven de les moltes despeses que havien de fer i que no els pertocaven fer, com la de donar feina als jornalers o vestir els milicians, i en alguns casos viles liberals com Capellades es negaren a pagar contribucions mentre no se'ls abonés a compte les despeses que havien fet a nivell municipal (uns 74.000 rals l'any 1822)²⁷⁷. A totes aquestes exaccions caldria afegir-hi les despeses del manteniment de la Milícia Mòbil del corregiment que començà a funcionar a començaments de juliol de 1822. La Diputació de Tarragona fou una de les més sensibles a les queixes dels pobles per les contribucions, així primer va condonar el pagament del 17% de propis i arbitris dels anys 1820 i 1821 als seus ajuntaments, i el mes d'agost de 1822 decidí "*que se suspenda la esacción de la contribución de consumos, y que solo se proceda al cobro de la territorial*"²⁷⁸. La Diputació de Barcelona autoritzà l'ajuntament de Manresa a utilitzar un terç de la contribució per a la persecució de facciosos²⁷⁹. La veritat era que les contribucions extraordinàries cada cop augmentaven més, tant les imposades pels liberals com pels reialistes²⁸⁰.

Molts ajuntaments hagueren de recórrer a contribucions extraordinàries per fer front a aquesta creixent despesa. L'ajuntament de Manresa, per exemple, es va veure obligat a demanar a les Corts, amb el suport de la Diputació de Catalunya, autorització per a poder imposar un contribució sobre el consum de pa de primera qualitat amb un

²⁷⁶ *Gaceta Española*, Cadis, de 14 de juliol de 1823, amb les actes de les sessió de les Corts del dia 13, pàg.330.

²⁷⁷ Vegeu ARNABAT: *Liberals...*, pàg.81 i BUSQUETS: *Història...*, pàg.136-149. Informació a l'ADB, lligall 46, expedient 7; "Carpeta Fets d'Armes" de l'ARC. També l'Ajuntament de Monistrol es negà a pagar la contribució perquè ja contribuïen amb les armes a la mà a la defensa de la pàtria (ADB, lligall 46).

²⁷⁸ Circular de 17 d'agost de 1822.

²⁷⁹ *Actes de la Diputació de Barcelona*, vol.12, sessió de 17 de juny de 1822. Els ajuntament de Manresa, Mataró i Sant Andreu de Llavaneres ja havien demanat a les Corts autorització per a posar nous impostos sobre els consums i atendre diverses necessitats municipals (*DSC*, 1822, t.I, pàg.380 i 391, sessió 25, de 16 de març i pàg.446, sessió 29 de 20 de març, t.II, pàg.1.494, sessió 106 de 23 de maig).

²⁸⁰ Vegeu com exemple les que li tocà pagar i no havia reintegrat al finalitzar el Trienni, l'ajuntament d'Albinyana: als reialistes de Joan Romagosa (22-X-1822): 46 duros, 2 quarteres d'ordi i 140 racions de pa; a l'Exèrcit (28-IV-1823): 18 quarteres de blat i 3 d'ordi; i als miquelets (20-VIII-1823): 880 rals (Paper solt, datat a Albinyana el 26 d'abril de 1824, Arxiu Municipal d'Albinyana).

rèdit de 600 lliures i sobre el blat que sortia de la ciutat “*para cubrir el déficit de propios y arbitrios que experimente, y aplicar parte de su producto a la dotación de primera enseñanza, y a las demás atenciones que tiene que cubrir*”²⁸¹. Proposta no acceptada per la Comissió d’Hisenda de les Corts, que en canvi si que acceptà la venda per part de l’ajuntament d’un solar (taxat en 12.500 rals) per aplicar els ingressos a la reparació de la presa del molí Nou que podria rendir uns 20.000 rals anuals a l’ajuntament. Per la seva banda, l’ajuntament de Sant Andreu de Llavaneres sol·licità a les Corts, i aconseguí, autorització per fer un repartiment veïnal de 1.066 rals “*para dotar el maestro de primera educación*”²⁸². L’ajuntament de Barcelona també sol·licità un augment de la contribució sobre els caps de bestiar que entressin a la ciutat²⁸³. I el d’Olot reclamà arbitris especials per construir una nova canonada d’aigua²⁸⁴.

La primavera de l’any 1823, arran dels preparatius de la invasió francesa, la situació empitjorà i les contribucions extraordinàries s’incrementaren igual que ho van fer les exaccions en metàl·lic i en espècies pel subministrament de l’Exèrcit. Les vídues i orfes de militars de Catalunya es queixaven a les Corts pel “*atraso que sufren en el pago de sus cortas viudedades, y piden por lo tanto que se les paguen sus atrasos para atender a su subsistencia*”²⁸⁵. L’Intendent de Tarragona, davant la negativa dels proveïdors de l’exèrcit de proporcionar-li queviures, reclamà que en el termini de 48 hores els ajuntaments facilitessin una quartera i mitja de blat i dos quartans d’ordi per cada mil rals que paguessin de cadastre, perquè “*la subsistencia del ejército es el objeto más sagrado que debe tomar en consideración todo buen ciudadano para contribuir en cuanto esté de su parte a que aquella no falte.*”²⁸⁶ El 13 de maig de 1823, es decretava una nova contribució extraordinària de 30 milions de rals per a tot Catalunya que s’havia de repartir entre els veïns en funció de la seva riquesa, i oferint als que volguessin avançar diners, l’assegurança del vintè (mig delme) que es cobrava de nou²⁸⁷. El maig de 1823, amb les tropes franceses a Espanya, les Corts que s’havien traslladat a Sevilla dictaren una contribució extraordinària de 160 milions de rals, dels quals tocaren

²⁸¹ DSC, 1822, t.I, pàg.633, sessió 41 de 30 de març.

²⁸² DSC, 1822, t.I, pàg.634, sessió 41 de 30 de març.

²⁸³ DSC, 1822, t.I, pàg.671, sessió 44 d’1 d’abril.

²⁸⁴ DSC, 1822, t.II, pàg.1.493-1.494, sessió 106 de 23 de maig.

²⁸⁵ Gaceta Española, Sevilla, 11 de maig de 1823, amb les actes de la sessió de les Corts del dia 10, pàg.92.

²⁸⁶ Circular de 19 de març de 1823.

²⁸⁷ ADB, lligall 46.